

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

1

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Ročník XI/2020
ISSN 1338-290X

Sociálna a duchovná revue
vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych
sociálnych a duchovných otázkach
– č. 1, ročník XI/2020 –

OBSAH

Editoriál

Maroš Šip: Vysokoškolská reforma vo fáze pripomienkovania1

Štúdie

Mária Machalová: Edukácia ľudí pre žitie v súčasnom svete.....2

Alexander Cap: Jakub v Sícheme
(Biblicko-exegetický komentár na 1Mjž 33, 17-20) 11

Andrzej Lipczyński: Korelaty zachowań suicydalnych wśród młodzieży..... 20

František Hanobik: Etnická minorita – najčastejšie ohrozená chudobou..... 25

Mária Soročinová – Helena Galdunová – Alena Schlosserová – Mária Gábor:
Pohľad na etiku a morálku zo strany zdravotníckeho pracovníka 38

Božena Majerek – Katarzyna Wojtanowicz: Model ABCD w pomocy
postpenitencjarnej 46

Barbora Krajčírová: Potreba zvyšovania interkultúrneho povedomia v primárnom
vzdelávaní.....58

Miroslav Kazík: Modlitba u mormonov65

Lucia Hudáková – Eva Kovalová – Daniel Jordán – Alexander Koval:
Prevencia ako významný atribút fyzického, psychického a duchovného zdravia76

Recenzie

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA: Pozitívna pedagogika
a pravidiel v škole81

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA: Pedagogická diagnostika
v edukačnej teórii a praxi82

S nádejou do budúcnosti...

Vážení priatelia, skalní a milí čitatelia,
nové číslo revue v tomto roku Vám prináša nové state, nové informácie, vedecké poznatky publikačných „stálic“ ako aj nových „tvárí“. Sme vďační za to, že naše autorské portfólio sa rozširuje a dotýka sa tak ďalších a ďalších tém v spoločnosti tak často pertraktovaných. Začiatok roka sme započali za relatívne pokojného obdobia. To, čo nastalo potom, obrátilo našu pozornosť k diametrálne odlišným témam. Od polovice marca sa celé Slovensko a zvyšok sveta upriamoval na to najcennejšie, od čoho sa človek odráža k svojim vysneným metám. Slovo zdravie je v tomto období najpodstatnejším v širokej škále ľudských problémov. Zrazu sme si uvedomovali jeho hodnotu, instabilitu v mnohých aspektoch nášho života. Zmenou boli pre väčšinu z nás online prednášky z našich pracovní, modifikácia zabehnutého akademického života s cieľom zabezpečiť normálny chod semestra. Musíme konštatovať, že toto obdobie v mnohom zmenilo a s najväčšou pravdepodobnosťou natrvalo zmení doterajšie konvenčné modusy života. No akokoľvek to dopadne, budeme vychádzať z premenných. Výsledky tejto krízy ovplyvnili mnohé odbory. Environmentalisti s úžasom sledovali pozitívne dopady koronakrízy na ovzdušie. Odbory, ako sociálna práca a psychológia poukazovali na nebezpečenstvo násilia v rodinách, ktoré museli žiť v určitom období s agresorom v jednom obytnom priestore. Samozrejme, mnohé iné odbory poukazovali hlavne na negatívne dopady ekonomiky ako aj finančnej tiesne občanov, ktorí v dôsledku pandémie ostali bez finančného krytia. Tieto, ale aj mnohé ďalšie problémy sa ešte len ukážu a som skalopevne presvedčený, že tak, ako predchádzajúce krízy, zvládne ľudstvo aj túto, no s istými zmenami, zmenami nášho postoja k životu, k tomu, čo nás robí bytosťami empatickými, tolerujúcimi a so snahou pracovať na sebe a koniec koncov byť lepšími voči sebe, okoliu a samotnej prírode.

Vážení priatelia, náš časopis sa aj v prvom tohtoročnom čísle pokúsi ulahodiť odborníkom z predmetných oblastí. Skúsení a erudovaní autori, akou je napríklad pani profesorka Mária Machalová sú toho priamym dôkazom. Jej príspevok „Edukácia ľudí pre žitie v súčasnom svete“ je v tomto kontexte svetlou bránou vstupu aj do ďalších kvalitných štúdií.

Prajem Vám pokojné „negatívne“ obdobie a veľa pozitívnych pocitov pri čítaní sociálnej a duchovnej revue

*Maroš Šíp
hlavný redaktor*

Edukácia ľudí pre život v súčasnom svete

Mária Machalová

Abstrakt: V príspevku zvyrazňujeme edukačnú sociálnu pomoc, ktorá sa má stať účinným postupom a nástrojom pozdvihnutia a rozvoja systémovej spôsobilosti ľudí k životu. Zdôvodňujeme potrebu razantného nástupu praktickej edukačnej sociálnej pomoci v záujme duchovnej, psychickej i sociálnej aktívnej adaptácie a socializácie, ako aj rehabilitácie životných síl ľudí dneška.

Kľúčové slová: právo na ľudskú dôstojnosť, edukácia ľudí pre život, individuálny potenciál, sociálna edukácia dospelých a rozvoj systémovej spôsobilosti k životu

Abstract: In this paper we highlight the educational social help, which is to be effective procedure and instrument of raising and development of systemic capability of people to live.

Justify the need for a strong entry practical social help in the interest of the spiritual, psychological and social active adaptation and socialization and rehabilitation of living forces people today.

Key words: right to human dignity, education people to Life, individual potential, social education of adults and systemic ability to live

Otázky o základnom ciele ľudského života

Ľudské otázky týkajúceho sa *pravého bytia človeka* sú podľa J. Patočku (1996, s. 145, 146) tieto: „*Prečo stojí za to žiť? Mám pre čo žiť? Na čo je človek na svete? Kedy a ako stojí zato skutočne žiť? Kedy je človeku dobre? Kedy sa dá povedať, že niečí život je skutočne dobrý? Kedy sa dá povedať, že sa niečí život podaril – že to bol vydarený život?*“ (in: Křivohlavý 2009, s. 120).

V Socratovom humanizme „*Človek je bytosť pôvodne od prírody nehotová, nedotvorená. Samotný život je len zdanlivo plným žitím. Je možné však človeka k pravému, skutočnému bytiu prebudíť. Túto možnosť prírodný človek zanedbáva – „nepozná sám seba.“ Za bytím zdanlivým stojí to pravé, za životom bezcieľným život, ktorý má cieľ – život pod jeho jednotou.*“ Duša je pre Socrata to, na čom v živote jedine záleží: duša môže získať pochopenie Dobrého a tým vnútornej nehotovosti prejsť v pevný tvar. Pritom v antike *srdce* a nie *mozog* bolo považované za centrum múdrosti a *podstatou múdrosti* bolo *staranie sa o „myseľ, ktorá je priložená k srdcu“* (Mráz 2006).

Dobry život

Predstava o „dobrom živote,“ o kvalite života zo subjektívneho hľadiska „*za-
hŕňa v sebe psychologické, etické aj estetické priority odvíjajúce sa z predstavy
o svete a o človeku. Jeho ponímanie sa opiera o chápanie zmyslu života, ktorý pred-*

stavuje *ťažiskový bod seba chápania*“ (Šulavíková 2006, s. 112). Pre život človeka, pre psychický rozvoj osoby je potrebná určitá *filozofia života* úzko spätá s jej centrálnymi hodnotami a prežívaním.

Právo na ľudskú dôstojnosť

Je právo na ľudskú dôstojnosť deklaráciou či žitou realitou ľudí na Slovensku? Uplatňujú si ľudia právo na ľudskú dôstojnosť, teda na rešpektovanie seba ako jedinečných nositeľov ľudských hodnôt? A zároveň pri dožadovaní sa ľudskej dôstojnosti sú ľudia pohotoví niešť zodpovednosť za to, ako žijú? Právo a zodpovednosť sú dve strany mince, súvisia tak so spoločenskou disciplínou, ako aj s osobnou disciplínou. S právom na ľudskú dôstojnosť sa spájajú nemalé povinnosti človeka – pracovať na svojom duchovnom, psychickom a sociálnom rozvoji a to v rámci možností vlastného individuálneho potenciálu a zároveň v medziach reality svojho života. Podmienky života sa napokon odvíjajú od psychickej a sociálnej vyspelosti či nevyspelosti ľudí jednotlivu i ľudí v sociálnych skupinách rôzneho životného účelu a sociálnej hierarchie.

Toto naše tvrdenie ilustrujeme úryvkom: „*Traduje sa, že Sokrates sa na Aténskom trhovisku pýtal ľudí, prečo žijú tak, ako žijú, a tým zisťoval ich životnú filozofiu i to, či ich spôsob života je výsledkom vedomej voľby, alebo iba náhodnou zhodou okolností. V debate im ukazoval, že vlastne nevedia prečo žijú*“ (Šulavíková 2006, s. 113).

Teoreticky možno predpokladať, že deklarované pravidlá a reálny dnešok života ľudí sú pre mnohých zmätočné. Týka sa to aj fenoménu deklarovanej ľudskej dôstojnosti na jednej strane a žitého porušovania ľudskej dôstojnosti nedôstojnými spôsobmi manipulácie s vedomím ľudí, na druhej strane. Deklarujú sa duchovné a duševné hodnoty bytia ľudí, teda autentického prežívania (za pomoci vyjadrenia E. Fromma – deklaruje sa rozvoj *Bytia* človeka: duchovný a psychický aspekt života), lenže v každodennom živí sú podnecované hodnoty materiálneho zabezpečenia, majetníctva a odvádzanie ľudí k virtuálnemu prežívaniu vlastného života (za pomoci vyjadrenia E. Fromma – v živí sa praktizuje *Mať*: vlastniť, zhrňať, konzumovať).

Edukácia ľudí pre žitie

Naša predstava o prepojení edukácie s riešením životných problémov ľudí je založená na úvahe o „*mystickej svadbe*“ *interného psychologického prostredia bytia človeka s externým sociálnym prostredím človeka*. Zo spoločenského hľadiska je edukácia preventívna systémová pomoc ľuďom v ich živote a k ich životu. Staronová, ale stále dôležitá je funkcia edukácie v socializačných, personalizačných a enkulturačných procesoch formovania osobnosti človeka. Podporou celoživotného

učenia sa ľudí sa naskytá šanca a spôsob: ochrany, rozvoja a kultivovania individuálneho duchovného, psychického a sociálneho potenciálu osôb – čiže ochrana a zvelaďovanie *interného prostredia človeka* (tzn. duchovného a psychického prostredia) a *externého prostredia človeka* (tzn. prírodného, sociálneho, kultúrneho prostredia).

Psychická vyspelosť (tzn. duchovná, psychická a sociálna zrelosť) je zjavná zo správania sa ľudí a je evidentná v konaní ľudí predovšetkým vtedy, ak sa dostanú do záťažových situácií postavení zoči-voči životným problémom. Všeobecne prijatým názorom je, že najvyšším cieľom poznania pre jednotlivého človeka je *sebapoznanie*. *Sebareflexiou* si osoba utvára po celý život svoju personálnu, sociálnu, aj kultúrnu identitu. Psychický obraz o svojej osobe vo významnej miere podmieni spôsob aj úroveň životnej realizácie konkrétneho človeka. Povedané slovami J. A. Komenského (2010, s. 36): „*Múdroseť užitočne slúži človeku tým, že rozumie svojej ceste a všetkému, čo robí: z toho plynie, že štúdium múdrosti má pripraviť ľudskú myseľ na všetko, čo v činnosti či trpne musíme v priebehu tohto života prežívať.*“

Individuálny potenciál

Problematicu individuálneho potenciálu človeka sme spracovali a uverejnili aj vo viacerých časopiseckých odborných príspevkoch, v zborníkoch a hlavne v monografiách vydaných v rokoch (2004, 2010, 2012, 2013, 2014, 2018). Tajomstvo subjektivity individuálneho potenciálu, teda psychiky človeka, preniká do sveta prostredníctvom konkrétnych prejavov a činov človeka. *V individuálnom potenciáli je implicitne psychický potenciál*, ktorý ovplyvňuje povahu individuálneho potenciálu. Aj telo je vyjadrením „fungovania“ psychiky, nemôže byť bez organizácie a riadenia psychikou. Vyjadrili sme názor, že explicitne sa individuálny potenciál prejavuje a realizuje prostredníctvom jedinečných kvalít psychického potenciálu konkrétneho človeka. Pričom *psychický potenciál pozostáva zo súboru dispozícií danej osoby, ktoré sú v priebehu života premieňané na psychickú kvalitu, odborne pomenovanú ako:*

Svetonázor, hodnotová orientácia (čo sú premenené dispozície osoby k hodnoteniu) – ide o subjektívny spôsob chápania života. *Psychické vlastnosti* (čo sú premenené povahové dispozície osoby) – ide o psychicky jedinečné individuálne prejavovanie sa života v týchto podobách:

V podobe schopností (čo sú premenené dispozície k činnosti) – ide o individuálne rozumové a zmyslovo – pohybové činnosti. *V podobe temperamentu a emócií* (čo sú premenené dispozície k vzrušivosti) – ide o jedinečný individuálny spôsob cítenia a jeho prejavov.

V podobe *pohnútok / motivácie* (čo sú premenené inštinkty a potreby) – ide o psychickú energiu, psychickú zameranosť a psychickú dynamiku.

Sila individuálneho potenciálu bez psychickej a duchovnej samoregulácie môže ohroziť iných ľudí, spoločnosť, prírodu, planétu Zem i vesmír. Absencia duchovného rozmeru v živote ľudí má za následok skutočnosť, že sa človek neintegruje do usporiadania a poriadku (disciplíny) Života. Individuálny potenciál tak môže uškodiť samotnému nositeľovi tohto potenciálu – človeku. Vystihujú to slová A. Einsteina, že osud ľudstva odteraz závisí viac od jeho morálnych zásad než od úrovne technológií (Machalová 2014, s. 64).

Zmeny individuálneho potenciálu v priebehu života

Predpokladáme, že individuálny potenciál sa utvára a rozvíja: v závislosti od kapacity individuálnych dispozícií, od premeny dispozícií na psychické kvality, od povahy a rozsahu činností, od rôznorodých a rozmanitých človekom kontrolovaných i nekontrolovaných vplyvov vonkajšieho prostredia (vrátane výchovy, vzdelávania, učenia sa ľudí).

V priebehu života v procese vývinu sa *individuálny potenciál osôb mení intenzívne* – tzn. kvalitou premenených dispozícií, *aj extenzívne* – tzn. rozsahom premenených dispozícií a realizácie potenciálu v živote konkrétneho človeka. *Výrazné zmeny individuálneho potenciálu*, v zmysle premeny kvantity na novú kvalitu, sa dejú najmä *v tranzitných obdobiach života osoby*. Individuálny potenciál sa môže výrazne zmeniť vplyvom náročných úloh a situácií v „*prelomových obdobiach života*“, ktoré sa básnicky pomenúvajú ako *životné obraty, krízy osobnosti, krízy určitého veku alebo životné krízy*.

Individuálny potenciál v stave dispozícií človeka je za štandardných okolností života stabilným útvarom, ktorý je vyjadrením ľudskej podstaty (Machalová 2014). Politické, hospodárske i kultúrne pomery sa stále menia, ale človek vo svojej podstate zostáva rovnaký. A tak porozumieť ľudskému individuálnemu potenciálu je možné iba poznaním hĺbky ľudskej povahy a mimo akýchkoľvek moderných trendov v názoroch na spoločnosť a názoroch na človeka. *V ľuďoch je treba hľadať zdroj psychickej sily aj zmysel ich života*.

Individuálny potenciál z hľadiska edukácie človeka

V edukácii dospelých nie je podstatné vysvetľovať *implicitu individuálneho potenciálu* (čo je úloha psychológie), ale poznať *explicitu individuálneho potenciálu* (čo je úloha edukácie).

V kontexte edukácie ľudí príslušných odborníkov zaujíma uskutočnenie individuálneho potenciálu človeka a rozvoj tohto potenciálu v procese edukácie. Individuálny potenciál vymedzuje Tokárová (1997, s. 19) nasledovne:

„pojem ľudský (individuálny, osobný) potenciál vyjadruje funkčnú hodnotu ľudského jedinca v socio-kultúrnych vzťahoch, t.j. existenciu vlastností, ktoré môžu byť nejakým spôsobom rozvinuté a spoločensky využité.“

Individuálny potenciál je podľa nás (Machalová 2014) komplexnou dispozíciou osoby determinovanou *genotypom* a je tiež *psychickou spôsobilosťou* (pripravenosťou a pohotovosťou) človeka, ktorú nadobudol v procese *sociálizácie, personalizácie, enkulturácie*.

V našich publikáciách sme bližšie vymedzovali Individuálny potenciál je *zjednotením jedinečných dispozícií a spôsobilostí* človeka k určitému spôsobu a povahe *prežívania* – tzn. myslenia, cítenia a k určitému spôsobu a povahe *správania* – tzn. prejavovania sa, konania: V individuálnom potenciáli sú zjednotené dva aspekty: *Aspekt potenciality* – vo forme celku dispozícií (genotyp).

Aspekt realizácie – vo forme celku psychickej spôsobilosti (fenotyp).

Jedinečné psychické dispozície človeka, ktoré sú prostredníctvom jeho učenia sa, po celý život, premieňané na konkrétne psychické vlastnosti, podmieňujú a určujú to: čo osoba dokáže a zvládne – čo závisí od schopností človeka; čo osoba prežíva a ako prežíva – čo závisí od emócií človeka; čo osoba chce a o čo sa usiluje – čo závisí od potrieb a motívov človeka (Machalová 2004, 2010, 2012, 2013, 2014, 2018).

Sociálna edukácia dospelých a rozvoj systémovej spôsobilosti k životu

Človek v primeraných podmienkach disponuje po celý svoj život schopnosťou zdokonaľovať sa psychicky a meniť svoje správanie. Psychologicky ide o prirodzený proces dosahovania celostnosti osoby. Jediniec má tendenciu k *sebariadeniu* a sebauvedomeniu. Je otázkou, ako zmysluplne ľuďom zdôvodniť, prečo je potrebné aby *sa naučili učiť sa*, a *neodnaučili učiť sa* a doviest ich k pochopeniu, že jediné čo môžu v sociálnom ohrození a to bez akéhokoľvek obmedzenia použiť, sú ich vlastné schopnosti. Význam edukačnej sociálnej práce sa vyvodzuje od rozvoja *spôsobilosti ľudí k životu*, ktorú sme ako systémovú zastrešujúcu spôsobilosť nazvali „*životaschopnosťou*“ (Machalová 2014, s. 72-73).

Spôsobilosť ľudí k životu – „*životaschopnosť*“ integruje v jednom celku tieto schopnosti:

Schopnosť socializovať sa – v sociálnom mikroprostredí a v sociálnom makroprostredí: učiť sa spôsobom nadobúdania sociálnej skúsenosti.

Schopnosť identifikovať sa – sociálne, psychologicky, kultúrne: učiť sa identifikovaním sa s niekým, s niečím v sociálnom prostredí.

Schopnosť adaptovať sa v sociálnom prostredí.

Schopnosť integrovať sa – byť psychicky, sociálne a duchovne integrovaným človekom: ako člen/členka sociálnych skupín.

Schopnosť identifikovať a realizovať svoj psychický a sociálny potenciál: k skvalitneniu svojho života.

Spôsobilosť identifikovať a rešpektovať vlastné možnosti, limity a obmedzenia osobného rozvoja: v rámci sociálnych skupín a sociálnych vzťahov.

Schopnosť k celoživotnému procesu psychického a duchovného rozvoja, to znamená rásť, vývin, rozvoj individuálneho psychického potenciálu: v záujme celoživotného procesu dosahovania duchovnej, psychickej a sociálnej zrelosti čiže psychickej dospelosti a vyspelosti.

Zmysel sociálnej edukácie dospelých spočíva v utváraní rozumovej, emocionálnej, motivačnej, hodnotovej a sociálnej pripravenosti dospelých osôb k vyhodnoteniu životnej reality a k optimálnemu rozhodovaniu sa a konaniu. Zmysel edukácie dospelých spočíva v podporovaní ľudí v tom, aby adekvátne posúdili sociálnu situáciu a problém a konali konštruktívne, s úmyslom zvládnuť záťažovú životnú situáciu a pritom si, pokiaľ sa dá, zachovali zdravie (Machalová 2014 a inde). Sociálna funkcia edukačných aktivít (výchovných, vzdelávacích, poradenských aktivít) sa odvíja od toho, že tieto aktivity sú prostriedkom edukačnej sociálnej pomoci ľuďom v sociálnom znevýhodnení a ohrození.

Všeobecným cieľom sociálnej edukácie dospelých je sociálna adaptácia a integrácia osobnosti, to znamená – sociálne prežitie a kontinuita vývinu a rozvoja osobnosti v rámci sociálnych skupín, sociálnych vzťahov a sociálnej komunikácie.

Psychologickým cieľom edukácie dospelých je utvárať a podporiť integritu osobnosti, dospelých, to znamená – psychickú integritu, sebaobraz, hodnoty, svetonázor, sociálnu integritu, životný štýl jednotlivých osôb. Obsahmi sociálnej edukácie sa má formovať pripravenosť ľudí pre život v náročných sociálnych podmienkach života, ktorú vyjadríme takto: *byť vnímavým človekom – premýšľať a pochopiť dianie v sociálnom okolí – odlišovať čo je pre ich život škodlivé a čo ich životu prospieva – poznanie vedieť uplatniť v životných úlohách a situáciách – konať vedome a zodpovedne – byť vžití disciplinovaní – pretvárať a tvoriť sociálne prostredie – mať svedomie a rešpektovať vyššie princípy života a životné hodnoty* (Machalová 2004, 2010, 2012, 2013, 2014, 2018).

Čo je to byť disciplinovaným človekom v situácii výziev života?

Psychologický problém ľudí dneška, je dominancia a prevaha kontroly nad disciplínou v živote. Čo znamená zvýraznenú kontrolu vlastného myslenia, konania, správania sa, komunikácie, vlastných sociálnych vzťahov, ale rovnako tak i kontrolu druhých osôb. Treba si uvedomiť, že *disciplína je základom pripravenosti ľudí pre život.*

V nasledujúcom texte sa pokúsime voľne pretlmočiť a zdôrazniť na základe nášho pochopenia, myšlienky mysliteľa Osho (2007, s. 203-205): *Disciplí-*

na nemá nič spoločného s kontrolou. Medzi kontrolou a disciplínou je rozdiel. Kontrola vychádza z ega, je manipuláciou so sebou samým a s druhými ľuďmi, zatiaľ čo disciplína je pochopením samého seba. Disciplína je spontánna, kontrola je určitý druh potlačovania. Disciplína vyžaduje od človeka to, aby *pochoopil a stal sa vedomý a vedome sa rozhodoval a konal*. Disciplína vedie človeka k celistvosti, pretože ak človek situáciu pochopí koná v zhode s pochopením. Nie je treba ho kontrolovať. Kontrola zväzuje pretože je spojená s tým „čo by sa malo“ a čo by sa nemalo“. Ľudia sú v mnohom v zajatí nadužívanej kontroly, ako keby nemali vlastnú myseľ a cítenie a nežili vlastný život. *Avšak disciplinovanú myseľ nie je treba kontrolovať. Človek si je vedomý ako a čo má konať. Pochopenie je spojené s citlivým reagovaním na dynamiku života a mnohé jeho premeny. Človek, ktorý má nad sebou kontrolu nemá víziu života, nie je voči životu citlivý. Nedisciplinovaná myseľ však kontrolu potrebuje, pretože nedisciplinovaná myseľ je vlastná nevedomému človeku, myseľ nemôže veriť sama sebe, lebo nechápe čo sa deje, nedokáže sa ovládať, osoba nezvláda sama seba a potrebuje nejakú kontrolu zvonka. Človek sa obáva samého seba čo povie, čo vykoná, ako sa rozhodne, ako sa bude správať. Človek má byť disciplinovaným a nemá sa snažiť mať všetko pod kontrolou. Jeho jediným zákonom žitia by malo byť pochopenie života a seba samého v ňom. Lenže život pod kontrolou je pohodlný a bezpečný, ľudia sa nemusia spoliehať sami na seba, nemusia sa trápiť problémami, môžu pred nimi utiecť, dožadovať sa pomoci zvonka. Na druhej strane, život s pochopením je život sprevádzaný nebezpečenstvom. Človek žije podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, podľa svojej mysle, srdca a svojich pocitov. Človek sa musí spoliehať sám na seba. Ak sa ľudia snažia utiecť pred nejakým problémom a nechcú čeliť situácii, ničia si tým vlastný život, zahodia jednu a ďalšie a ďalšie príležitosti k tomu, aby ľudsky dospeli a psychicky dozreli.*

Čo je to byť zodpovedným človekom v situácii výziev života?

„Tí, ktorí utekajú pred svetom a spoločnosťou... odmietajú nieť zodpovednosť, ale zároveň nechápú, že ak odmietnu zodpovednosť, odmietnu i slobodu. Čím viac milujete slobodu, tým viac ste pripravení prijať zodpovednosť. Žiť mimo svet... mimo spoločnosť neprináša možnosť prijímať zodpovednosť... všetko, čo sa učíme, učíme sa tým, že prijímame určitú zodpovednosť“ (Osho 2007, s. 209). Človek môže konať dvomi spôsobmi: jedným je *reakcia*, druhým je *odozva*. Reakcia je mechanická. Odozva vychádza z vedomia, z uvedomovania si prítomného okamihu. Odozva je dôležitá zásada rastu osobnosti. Osobnosť sa neriadi nijakými pokynmi zvonka, riadi sa len svojim vedomím. Rast (rozvoj) vyžaduje situáciu, v ktorej osoba niečomu čelí, stretáva sa s niečím, prijíma výzvy k neseniu zodpovednosti. ... Ak osoba odpovedá odozvou koná vedome, ak odpove-

dá reakciu koná nevedome, iba mechanicky reaguje na podnet zvonka. Preto sa dá s konaním nevedomého človeka ľahko manipulovať (Osho 2007, s. 209). Psychicky dospelý (vypelý) človek odpovedá odozvou nie reakciou. Odozvou a vyrovnaním sa so životom dosahuje *sebauvedomenie*. „Iba to, čo prežijeme a precítíme vo všetkých obmenách, sme schopní dokonale pochopiť. Pre svoju cestu máme dokonalú výzbroj, spočívajúcu v schopnostiach, ktoré máme v sebe“ (Osho 2007, s. 209).

Vedomý človek je pre okolie nepredvídateľný – na podnety nereaguje, ale odpovedá vedomou odozvou. Preto ho nemožno manipulovať, robí v danej chvíli iba to, čo je podľa jeho vedomého pohľadu príhodné. Nevedomý človek je predvídateľný a dá sa ľahko ovládať. Môžete ho primäť, aby niečo urobil, niečo povedal, dokonca aj to, čo nechcel urobiť a čo nechcel povedať. Preto ho možno manipulovať, lebo robí v danej chvíli to, čo sa od neho žiada, na podnet reaguje (Osho 2007, s. 213).

Individualizačný proces v sociálnej edukácii pre žitie

Tvrdíme (Machalová 2014, s. 73 a inde), že „*individualizačný proces je proces učenia sa, ktorého výsledkom je rozšírenie si vedomia o svojej osobe; utvárania vlastnej identity osoby; psychická autonómia osoby; celistvosť a integrita duchovného, psychického, sociálneho rozmeru osoby. Učenie sa je interiorizácia (zvnútorňovanie). Učí sa celá ľudská bytosť a teda učenie sa je živý a tvorivý proces* Interiorizáciu možno chápať ako komplexný proces tvorby, v ktorom sa rozvíjajú a prejavujú *uvedomené i neuvedomené aspekty psychiky* človeka. Interiorizácia je proces učenia sa, na ktorom participujú *kognitívne (poznávacie) schopnosti, temperament, vlastnosti osobnosti, motivácia, hodnotová orientácia* človeka. Interiorizácia je psychickým mechanizmom, ktorým sa utvára *osobnostná (personálna) identita, sociálna identita a kultúrna identita* človeka.“

Slová na záver

„Poznaj sám seba“ (Socrates), alebo Čo zohľadniť v sociálnej edukácii ľudí?

Zvýšený záujem o vnútorné hľadanie je „*nepochybne jednou z mála nádejných ciest pre náš trpiaci a ohrozený svet*“ (Grof 1992, s. 217). Pokiaľ sa po nej pôjde ďalej, vnútorná transformácia ľudstva by mohla byť hlavnou silou, ktorá môže zmeniť súčasný svet myslenia, hodnôt a konania ľudí. Vývoj vedomia „*je pravdepodobne kritickou podmienkou pre zachovanie života na tejto planéte*“ (Tamže, s. 2018).

My iba dodáme, že dospelým ľuďom je potrebné poskytnúť také programy sociálnej edukácie, ktoré sú školou vedomia a podporujú rozvoj individuálneho potenciálu. Podporiť ľudí v tom, aby si uvedomili, aké poznanie je pre ich

žitie nevyhnutné (ako prežiť) a aké poznanie je pre nich hodnotné (ako žiť). V dnešku už nemožno hazardovať s tým, že sa ignoruje masívny prístup ľudí k informáciám a ich masové používanie bez akéhokoľvek zhodnocovania vplyvu týchto podnetov na duchovné, psychické a somatické zdravie ľudí a jednotlivých osôb zvlášť.

Zoznam bibliografických odkazov

- FROMM, E., 1969. *Lidské srdce – jeho nadání k dobru a zlu*. Praha: Mladá fronta.
- GROF, S., 1992. *Dobrodružství sebeobjevování*. Praha: GEMMA89. ISBN 80-85206-15-3.
- KŘIVOHLAVÝ, J., 2009. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha: GRADA. ISBN 978-80-247-2362-4.
- MACHALOVÁ, M., 2004. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. 1. vydanie. Bratislava: RádioPrint. ISBN 80-969339-6-5.
- MACHALOVÁ, M., 2010. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 978-80-87182-10-9.
- MACHALOVÁ, M., 2013. *Preventívna sociálna práca – Edukačná paradigma v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-0932-7.
- MACHALOVÁ, M., 2013. *Cesta k interpersonálnej komunikácii v pomáhajúcich profesiách*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-0841-2.
- MACHALOVÁ, M., 2014. *Edukačná sociálna práca*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-1118-4.
- MACHALOVÁ, M. a P. SENKO, 2018. *Životný obrat človeka z pohľadu biodromálnej psychológie a autentické životné príbehy*. Bratislava: Inštitút výchovy a športu a Prohuman. ISBN 978-80-972795-2-3.
- MAREŠ, A. a J. A. ZENTRICH, 2007. *Hovory s Akášou*. Olomouc: FONTÁNA. ISBN 978-80-7336-35-7.
- MRÁZ, M., 2006. *Psyché – pojem, symbol, inšpirácia a prameň múdrosti*. In: RUISEL, I. (ed.): *Múdrost – inteligencia – osobnosť*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, s. 10-16.
- OSHO, 2007. *Kniha poznání*. Praha: PRAGMA. ISBN 978-80-7349-082-9.
- PATOČKA, J., 1996. *Péče o duši. I*. Praha: Oikoyhmenh.
- ŠULAVÍKOVÁ, B., 2006. *Autenticita a dobrý život*. Bratislava: Album.
- TOKÁROVÁ, A., 1997. *K teorii rozvoja ľudského a sociálneho potenciálu*. In: *Vzdelávanie dospelých*. Roč. 2, s. 15-23. ISSN 1335-2350.

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.

e-mail: machalova.maria@centrum.sk

JAKUB V SÍCHEME (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 1MJŽ 33, 17-20)

Alexander Cap

Abstrakt: Starozákonný patriarcha Jakub prichádza do Sichému, kde sa utáborí so svojim stádom. Postaví tam kamenný oltár a modlí sa k Bohu Izraelskému.

Kľúčové slová: Starý Zákon, patriarcha, Jakub, Sichem, Boh, oltár

Abstract: Old Testament Patriarch Jacob arrives in Shechem (Sichem), where he encamps with his flock. He builds a stone altar there and prays to the God of Israel.

Key words: Old Testament, Patriarch, Jacob, Shechem (Sichem), God, altar

17 καὶ Ἰακωβ ἀπαίρει εἰς Σκηνάς καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἐκεῖ οἰκίας καὶ τοῖς κτήνεσιν αὐτοῦ ἐποίησεν σκηνάς διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου Σκηναί

18 καὶ ἦλθεν Ἰακωβ εἰς Σαλῆμ πόλιν Σικιμων ἥ ἐστιν ἐν γῇ Χανααν ὅτε ἦλθεν ἐκ τῆς Μεσοποταμίας Συρίας καὶ παρενέβαλεν κατὰ πρόσωπον τῆς πόλεως

19 καὶ ἐκτήσατο τὴν μερίδα τοῦ ἀγροῦ οὗ ἔστησεν ἐκεῖ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ παρὰ Ἐμμωρ πατρὸς Συχεμ ἑκατὸν ἀμνῶν

20 καὶ ἔστησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον καὶ ἐπεκαλέσατο τὸν θεὸν Ἰσραὴλ

Jakub odišiel do „Stánkov“ a urobil si tam domy a svojim stádam urobil stánky. Preto dal tomuto miestu meno „Stánky“.

Jakub prišiel k Salému, mestu Sikimov, ktoré je v krajine Chanaan, keď prišiel zo sýrskej Mezopotámie, a utáboril sa oproti mestu.

Od Sychemovho otca Emmóra získal za sto jahniat časť poľa, kde si postavil stánok.

Postavil tam oltár a vzýval Boha Izraela.

17 ἡ ἰάκωβз πόηδε вз κδѣмы, ἡ ποгтабѣн иεбѣ тάμω χράμνην, ἡ εκотѣ βοεμδ̣
сотворѣ κдѣмы: εγω ράδн ηρενέ ἡμα мѣстѣ томѣ κдѣмы.

18 Ἡ πρῆδε ἰάκωβз вз ελλήμз грάδз εἰκίμικз, ἥκε ξεγѣ вз зεμλн χαναάνегтѣн,
εῖδα πρῆδε ѿ μεσοποτάμнн εῡρεκѣа, ἡ εгὰ прεδ̣ ληцѣмз грáдa:

19 ἡ κδпн чгегѣ еελá, ἡдѣже ποгтабѣн κδѣмѣ βοò тάμω, οὔ εμμώра оггá
εὔχέμла, εгомá ἄгнцѣ:

20 ἡ ποгтабѣн тάμω жегтѣннннкз, ἡ пргзвá б́а ἥлеεа.

А Иаков двинулся в Сокхоф, и построил себе дом, и для скота своего сделал палашы. От сего он нарек имя мессту: Скокхоф.

Иаков, возвратившись из Месопотамии, благополучно пришел в город Сихем, который в земле Ханаанской, и расположился пред городом.

И купил часть поля, на котором раскинул шатер свой, у сынов Еммора, отца Сихемова, за сто монет.

И поставил там жертвенник; и призвал имя Господа Бога Израилева.

וַיַּעֲקֹב נָסַע בְּכַתָּה וַיָּבֶן לוֹ בַּיִת וַלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֶכֶת עַל־בֶּן קָרָא שְׁם־הַמָּקוֹם כְּבוֹת ס 3317 נג

וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֹם עִיר שָׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפְּדֹן־אֲרָם וַיְחַן אֶת־בְּנֵי הָעִיר ס 3318 נג

וַיִּקְן אֶת־חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אֶחָדֹ מִיָּד בְּנֵי־חֲמוֹר אָבִי שָׁכֶם בַּמָּאָה קִשְׁטָה ס 3319 נג

וַיַּצַּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לֹו אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ס 3320 נג

Jakub však odišiel do Sukkótu. Postavil si (tam) dom a pre stáda urobil prístrešky. Preto dostalo to miesto meno Sukkót¹.

Jakub prišiel pokojne do mesta Šechem, ktoré je v kanaánskej krajine, keď prišiel z Paddan – aramu a utáboril sa oproti mestu.

Od synov Chamóra, Šchemovho otca, kúpil za sto kesít časť poľa, na ktorom si rozložil stan.

Postavil tam oltár a nazval ho „El je Boha Izraela“.

A Jaakov putoval do Sukotu, postavil si dŕm a svŕm stádu mu dŕlal prŕstŕešky, proto se to místo nazŕva Sukot.

¹ **Machanajim.** Treba tu objasniť Machanajim, miesto príbehov praotca Jakuba. Musíme ho hľadať v Zajordánsku. Meno miesta sa interpretuje ako dvojité tábor, pretože tu Jakub rozdelil svojich ľudí a svoje stáda do dvoch skupín (1Mjž 32, 8). Názov Machanajim je odvodený od singuláru machaneh = tábor. V duálu má skutočne význam „dva tábory“ respektíve „dvojitý tábor“. Spojenie tohto názvu s Jakubovým príbehom je iste druhotné a pôvodne malo sotva dočinenia s menom mesta respektíve miesta. Dvaja bádatelia francúzsky dominkánsky prevorde Vaux a nemecký profesor Martin Noth stotožňujú Machanajim s pahorkom Tall Hedžadži južne od Jaboku (Nahraz – Zarká). Ale na Tall Hedžadži nebolo predizraelské osídlenie hodnoverne dokázané. Môže ísť o starú lokalitu, ktorá nebola osídlená po celý rok, ale iba v období sejby a zberu úrody sa tu zdržiavali nomádi obrábajúci pôdu. Po zbere úrody opäť odišli. Pri polohe machanajimského pahorku musíme počítať s tým s tým, že Jakub so svojimi stádami prišiel z východu do stepi v Zajordánsku a tiahol ďalej do Penielu, severne od Machanajimu. Potom išiel po dôležitej ceste, ktorá viedla pozdĺž dolného toku Jaboku do Jordánskeho úvalu. Ale ako to vyzerá s archeologickými nálezmi v Tallad-Dahabaš-Šarkí, lokalite starého Penielu? Ak putujeme z Tall Hedža dži na sever k Jaboku prideme ku klukateniu rieky s brodom. Na severnej strane Jaboku leží dvojité pahorok Tulúlad-Dahab. Jeho východná vyvýšenina sa volá Tallad-Dahabaš-Šarkí. Archeologicky ukazujú na strednú dobu bronzovú. Západná vyvýšenina, Tallad-Dahabel Gharbí, podľa povrchových nálezov neprichádza do úvahy ako staroveký Peniel.

Podľa svedectva 1Mjž 33, 17 sa Jakub po stretnutí s bratom Ezauom vydal na cestu do Sukotu. Sukót a Peniel pomenováva Starý Zákon častejšie. Z troch lokalít Machanajimu, Penielu a Sukótu bola odhalená iba tá posledná.

Tak Jaakov, prichádza z arajemského Padanu, prišiel bez úhony do Šchemova mesta, ktoré je v kenaánske zemi, a utábořil se před městem.

Část toho pole, kde rozložil svůj stan, koupil za cenu sta ovcí od synů Chamora, Šchemova otce.

Postavil tam oltář a nazval jej Síla Boha Jisraele!

Tento úryvok možno chápať ako vrchol Jakubových príprav na stretnutie s bratom, organizovanie premyslenej stratégie a najmä naplnenie všetkých Božích príslubov, že Boh ho opäť privedie do Kanaánu, do svojej vlasti, ktorú opustil po získaní požehnania prvorodeného. Patriarcha Jakub sa o uponížení u Lábanu ako aj po zápase s tajomnou bytosťou vracia ako vnútorne premenený človek. Ďalšie udalosti už prežíva v úzkej spolupráci s Bohom. Podarilo sa mu zmieriť sa s bratom Ezauom, a aj tu mohol skúsiť účinnosť. Ďalšie udalosti už prežíva v úzkej spolupráci s Bohom. Podarilo sa mu zmieriť sa s bratom Ezauom, a aj tu mohol skúsiť účinnosť toho požehnania, ktoré dostal od Izáka, ako aj potrebu uponížiť sa pred bratom, ktorého oklamal, čo sa naučil vďaka Labanovi. Opis stretnutia bratov naznačuje ich zmierenie, vzájomné odpustenie, ale aj istý odstup, ktorý si od seba zachovali.

Život Jakuba a Ezaua tak ukazuje, že život ako takých má dve strany; čo sa urobí vo vzťahu k Bohu, to má dôsledky aj pre vzťah k človeku a naopak. Život s Bohom nemožno prežívať v izolácii od vzťahu k bratom a sestrám (porov. Mt 5, 22-24 a 1Jn 3, 17).

Cesty sa rozchádzajú: Ezau tiahne do Seíru, Jákob do Sukótu. Avšak zo Sukótu vedie jeho cesta zasa o čosi Ďalej, veď ho za chvíľu nájdeme v Šekemu, o niečo neskôr v Bét – elu a nakoniec sa karavána usadí v Betleheme (Linden 2015).

33, 17. **Sokot**, hebr. Sukkoth-Stany, pravdepodobne TellAkhsas v údolí Jordánu. Meno znamená „stan z haluzia“. Lach ho nazýva salašom.

Etymológia názvu miesta **Sukkót** je podľa hebrejského slova prístrešky. Sukkót je miesto pozdĺž rieky Jabok. Možno ho identifikovať s TellDeriAlla, alebo s TellAchsas. Archeologické vykopávky v TellDeirAlla potvrdili sídlisko zo strednej a mladšej doby bronzovej.

Rabínsky komentár: Je zvláštne, že Jakub odvodil meno miesta od **prístreškov** zvierat, a nie od ľudských príbytkov. Pastieri pokladali zvieratá len za prostriedok obživy a do čias Jakuba im nestávali **prístrešky**. Jakub ako prvý dáva príklad starostlivého vzťahu ku všetkým živým stvoreniam (Or HaChaim).

33, 18-20. Záver kapitoly tvorí prechod k príbehu 34 kapitoly. Jakub prešiel Jordán a usadil sa v Šekemu. Tu chce trvale žiť. Ukazuje to nielen údaj, o pokojnom príchode, ale zvlášť údaj o kúpe poľa. Je to druhé pole, ktoré sa dostáva do vlastníctva Božieho ľudu. Abrahám kúpil pole v Chebrone (23, 17), Jakub pri

Šechemu. Asi chce nadviazať na to, že sa tu Abrahamovi zjavil Boh (12, 6). Láka tu ústredná poloha a význam Šekemu ako kľúč k celej zemi kanaánskej?

Šekem a jeho počiatky siahajú až do čias okolo r. 2000 pred Chr., ktoré sa nachádzalo vo výhodnej polohe na úpätí Ebalu a Gerizimu. Tvorilo to prirodzený stred veľkého teritória. Bolo to miesto tradičné zmluvné, kde sa staval chrám boha zmluvy (Sud 8, 33 a 9, 4). Izrael neskôr na tomto mieste obnovili zmluvu s Hospodinom (Joz 24). Zriadením oltára vyhlasuje však už Jakub zvrchovanosť Hospodinovu nad týmto miestom. Vyznaním: „Ěl je Boh Izraelu“ učí, že pravý a jediný Boh a Pán zmluvy je Hospodin (*Zákon. Výklady ke Starému zákonu* 1991).

33, 18. Rabínsky komentár: Pokojne alebo neporušený, celý úplný. Prišiel teda a) bez fyzického poškodenia, t.j. uzdravil sa zo zranenia, ktoré mu spôsobil Ezauov anjel (32, 25-26); b) bez finančného poškodenia. Podľa Midraša Tan-chúma Boh vynahradil Jakubovi všetko, čo vynaložil na štedré dary Ezauovi; c) bez poškodenia poznania, lebo u Labana zabudol nič z toho, čo sa naučil (v škole u Sema a Ebera) (Raši zo Šabbat 33b).

Po dvoch rokoch prebývania Jakuba v Sukote prichádza do Sichemu. Schal(e) om znamená nepoškodený, pokoj, pokojný. Tak zakončuje svoje putovanie Jakub po Mezopotámii. Pokojne sa usídľuje. Samaritánsky Pentateuch namiesto „schalem“ používa „schalom“, čo označuje pokoj, spokojnosť (Лопухин 1904-1907).

Patristický komentár: Sv. Filaret (Дроздов 2004) hovorí, že v Septuaginte píše, že Jakub prišiel do Salemu mesta Sikemského. Toto mesto do ktorého prichádza Jakub sa nazýva Sichemom, ale inokedy zasa Salemom (35, 4 a 37, 12).

33, 19. Jakub mienil sa v Sicheme² dlhšie zdržať. Kупuje pole, na ktorom ne-

² **Šekem a Bét –El.** Antický Šek (ch)em stotožňujú vedci s pahorkom TallBalatou a dnešnou dedinou Balaty. Jeden a pol kilometra juhovýchodne od dnešného mesta Náblus. V Šekeme boli etapovite robené vykopávky. Existoval už v strednej dobre bronzovej a mesto bolo osídlené už v chalkolitiku. Šekem bol vždy politickým strediskom a liahňou nepokoju. Egyptské „kľiatbové“ texty ich spomínajú v prvej polovici strednej doby bronzovej. V amarnskej dobe sa tam mestský kráľ Labaja pokúšal založiť ríšu. So Šekemom ako strediskom sa mala zjednotiť do väčšieho teritória na rozdiel od politicko-organizačnej formy územného malého mestského štátu. Ale vykopávky nehovoria v prospech Abrahamovej doby nič viac, len že mesto existovalo.

Mesto Bét – el bolo odhalené i keď vykopávky veľmi sťažila moderná zástavba obce Beitínu. Stopy osídlenia v rannej a strednej dobe bronzovej potvrdzujú, že miesto existovalo v období, ktorú treba považovať za dobu, v ktorej žil Abrahám. T.j. stredná doba bronzová alebo na prelome strednej a neskorej doby bronzovej. Bét-elhraje významnú úlohu v príbehu o Jakubovi. Jakub tu postavil posvätný kameň tzv. massebu (1Mjž 28). Neznamená to však, že Jakub založil bételskú svätyňu, pretože Bét – el bola už skôr slávnym kultovým miestom boha Ela, resp. Bét-ela. Bét-el je totiž ako El rovnako meno boha, napr. 1Mjž 31, 13 a 35, 7 a Jer 48, 13 a predstavuje zjavne iba zjavovateľskú formu boha Ela. Český ekumenický preklad 1Mjž 31, 13 a 35, 7 neprekladá ako „boh Bét – el, ale „Boh z Bét – elu“, či „Boh Bét.elu“. Jakub

skoršie pochovávajú Jozefa (Joz 24, 32 a Jn 4, 5) Kesitá, druh peňazí (*Sväté Písmo* 1996). **Kesity.** Peňažná jednotka neznámej hmotnosti a hodnoty. Tento hebrejský výraz sa nachádza v Písme iba trikrát a vždy sa týka obdobia patriarchov (poz Joz 24, 3) (*Študijná Biblia* 2015, s. 66).

Kesita – hebrejský qesita = to čo váži, určitá váha. Z arabského slova „kasa-ta“, ktoré znamená „deliť, stanoviť“. Jednotka neznámej hodnoty, pravdepodobne nerazený peniaz užívaný za čias praotcov. LXX, Onkelos a blaž. Hieroným tento výraz považujú ako „jahňa“, pretože v ranom období sa záväžia zhotovovali v tvare zvierat. Kesita mohla možno mať hodnotu ovce v striebre. Vyskytuje sa iba na (33, 19, Joz 24, 32 pri Jakubovom kupovaní poľa v Šekemu a v Job 42, 11) ako potešujúci dar (Douglas 1996).

Lach (1962) udáva, že medzi najstaršie zvieracie zobrazenia na minciach boli zobrazované vól, baran a ošípaná.

Pravdepodobne išlo o nejakú „vymeranú jednotku“ striebra ako platidla. Verzie LXX (αὐνός) a Vulgata (ovis) prekladajú zasa výraz ako „jahňa“, čo by znamenalo zviera ako výmenný obchodný artikel.

Patristický komentár: Sv. Filaret (Дроздов 2004) ako seriózný starozákonník – biblista sa odvoláva na chaldejský, sýrsky a arabský preklad avšak aj na Aki-lov, Simachov a Teodotionov preklad SZ. Slovo baránok, jahňa sa používa v týchto prekladoch avšak slovo kesita sa v týchto dielach nepoužíva. Filaret poukazuje na autorov Talmudu, ktorí prijímajú tento názov mince. Išlo podľa všetkého o nedokonalú opracovanú mincu. Zároveň sa Filaret odvoláva na blaženého Augustína, ktorý si všima podrobnosti a poukazuje, že išlo o všeobecné pravidla viery, ktoré zjavuje apoštol Pavol. Apoštol národov poukazuje na celé dejiny Izraelského národa, ktorý pozostáva z konkrétnych obrazov (1Kor 10, 6.11). Pre pochopenie tajomstva, ktoré sa završuje putovaním Jakub apoštol hovorí o putovaní troch patriarchov Abraháma, Izáka a Jakuba. Všeobecne ho nazýva putovaním k nebeskej domovine (Hebr 11, 9-16).

Hlavná odlišnosť medzi putovaním Abraháma a putovaním Jakuba spočíva v tom, že prvé putovanie začína v Chaldejsku a Mezopotámii a završuje sa v zaslúbenej zemi. Posledné putovanie začína v zaslúbenej zemi a pokračuje v Mezopotámii. Cieľom je tiež dosiahnuť zaslúbenú zem. Ak putovanie Abraháma znamená putovanie od prírody – prirodzenosti k stavu blahodäte,

a Abrahám tu mohli kultickými úkonmi uctievať boha Bét-ela, snáď na základe zvláštneho náboženského zážitku (spánok na posvätnom mieste so zjavením vo sne). Boh Bét –elu má inú povahu ako „Boh otcov“, ktorého praotcovia uctievali. Títo bohovia nemali mená. Ich mená sa skladali a apelativa „boh“ a mena človeka, ktorému sa zjavil (porov. Boh Abrahámov, Boh Izákov a Boh Jakubov 2 Mjž 3, 6). S Bét–elom sa ešte raz stretneme pri Izraelskom obsadení Palestíny (Bardtke 1988, s. 133-134).

od narodenia pozemského k narodeniu nebeskému. Od telesnej spätosti so svetom k spoločenstvu s Bohom. Putovanie Jakuba je to chodenie syna blahodäte medzi synmi prírody a synmi duchovnými, vnútornými, v oblasti sveta a tela. Odtiaľ musí nevyhnutne odísť nestrácajúc smerovanie k nebeskej domovine.

Jakub, ktorého ohrozuje Ezau je sám a chudobný a odchádza zo zaslúbenej zeme, aby mimo nej svojou pracovitosťou získal plody prislúbenia. Nebezpečenstvo od vlastného brata je podobné tomu obnoveniu sa v Christovi. Ide o vnútorný zápas so starým človekom, ktorý chce udržať svoje prvenstvo a okúsi ťažký pozemský život. Tým, že sa telo neustále namáha prichádza k sebe, a neohrozujú ho vášne a žiadosti, ktoré bojujú proti duši a ohrozujú ju duchovnou smrťou. Trpezlivosťou získa poklad nádeje.

Jegorov (Еропов 2016) hovorí, že Jakubovo putovanie z Kanaánu do Charanu a potom naspäť pripomína putovanie syna blahodäte medzi synmi prírody – život kresťanskej duše vo svete.

Jakubov prvý krok k usadeniu sa v Šecheme bola kúpa pôdy (kap. 23). **Rabínsky komentár:** Jakub prišiel späť do Zaslúbenej zeme po takmer dvadsiatich dvoch rokoch. Šechem bol jej súčasťou, preto až tam sa cítili bezpečne a zakúpil pozemok na táborenie. Ukázal tak, že nebude krajinou len prechádzať, ale chce sa v nej usadiť. (Chumaš) Kúpou pozemku chcel Jakub ustanoviť neodcudziteľné právo na zem na základe jej kúpy (Ramban). Na tomto mieste bola neskôr Jozefova hrobka. (Midraš) Ide o jedno z troch miest, ktorých kúpa sa uvádza v Tóre. Druhé dve miesta sú Machpela, ktorú kúpil Abrahám, a miesto vybudovania jeruzalemského chrámu, ktoré kúpil Dávid (Chumaš).

Obyvatelia, od ktorých zakúpil zem, sú označení ako **synovia Chamóra**. **Chamór** v hebrejčine znamená *osol*. Dávanie mien podľa zvierat mohlo mať viacero významov. Zviera vystihovalo niektorú vlastnosť človeka (porov. vlastnosti Chámora v kap. 34), alebo mohlo označovať spôsob uzatvárania zmlúv, pri ktorých zabíjali osly. Táto prax sa potvrdila v Mari (*Genezis* 2008, s. 614-615).

33, 18-20. Verš 18 je kňazský, vv. 19-20 sú elohistické.

33, 20. Postavil tam oltár. Jakub formálne uznal Boha svojich predkov za svojho Boha (28, 21). Ale ostal v Sícheme³ a nevrátil sa do Bétela (35, 1), a to znamenalo problémy (kap. 34).

Oltár – postavenie, vztýčenie pamätných kameňov. Tento oltár má preto skôr pripomínať kúpnu transakciu v štýle mezopotámskych *kudurru* – pamätný kameň s náboženským textom a ikonografiou, na ktorom bol zachytený akt nadobudnutia pozemku.

³ Dnes sa toto mesto nazýva Nablus (Соколов 2002, s. 52).

El je Boh Izraela – Názov daný oltáru sa vyskytuje aj inde (35, 7; 2Mjž 17, 15 a Sud 6, 24). Meno **Izrael** tu odkazuje predovšetkým na Jakuba, až druhotne na národ.

„El elohej israél“ pomenovanie oltára v hebrejčine. Štandardne stávali oltáre, alebo massaby (posvätný stĺpy) iba patriarchovia (8, 20; 12, 7-8; 13, 18; 22, 9; 26, 25) (Lemanski 2013).

Pravoslávni exegeti a bibliști v USA prekladajú názov oltára ako Boh je pravda, alebo Cirkev je pravda.⁴

Rabínsky komentár: Význam názvu je „Ten, ktorý je Boh, je **Bohom** človeka (Jakuba), ktorý sa volá **Izrael**“ (Raši). Jakub tak splnil sľub, ktorý dal pred dvadsiatimi dvoma rokmi (28, 20) pri odchode z krajiny (Alšich). Židia sa usilujú prejať to, že Boh je pôvodca spásy a víťazstva, dávaním mena (Ramban), napr. *Curiel*, t.j. Boh je moja skala, *Emanuel*, t.j. Boh s nami, *Michael*, t.j. Kto je ako Boh?, *Gabriel*, t.j. Boh je moc a pod. Tieto mená pripomínajú, že Boh je prameň všetkej moci a požehnania (Chumaš).

Zoznam bibliografických odkazov

- AUGUSTÍN, S., 2005. *Boží štát*. II. zväzok. Trnava. ISBN 80-7162-571-X.
- BÁNDY, J., 2002. *Úvod do exegézy Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1693-8.
- BÁNDY, J., 2003. *Teológia Starej Zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1885-X.
- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava. ISBN 80-223-2139-7.
- BARDTKE, H., 1988. *Příběhy ze starověké Palestíny. Tradice archeologie dějin*. Vyšehrad.
- BAUMANN, G., 2012. *Bible*. Praha. ISBN 978-80-247-3912-0.
- BENEŠ, J., 2019. *Dvanáctka. Uvedení do Malých proroků*. Praha. ISBN 978-80-7255-422-5.
- BENEŠ, J., 2017. *Jozue. Svatá slova v knize Jozue*. Praha. ISBN 978-80-7172-702-6.
- BENEŠ, J., 2015. *Kniha o Bohu soudci. Teologie knihy Daniel*. Praha. ISBN 978-80-7172-762-0.
- BENEŠ, J., 2012. *Směrnice a řády. Zákoník v Páté knize Mojžišově*. Praha. ISBN 978-80-7172-874-0.
- BER, V., 2009. *Vyprávění a právo v knize Exodus*. Jihlava. ISBN 978-80-86498-35-5.
- BIBLIA. 1990. Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR. ISBN 0-564-03222-0.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого Завета на церковнославянском языке. 1993. Москва.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. В русском переводе. Издание Московской патриархии. 1956. Москва.
- Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет II. Книга Бытия 12-50. 2004. Герменевтика. ISBN 5-901 494-03-2.
- BIČ, M., 1986. *Ze světa Starého zákona I*. Praha.
- CAP, A., 2019. *Izagogika do Starého Zákona I*. Prešov. ISBN 978-80-555-2211-1.

⁴ The Orthodox study Bible by Athanasius of Orthodox Theology. USA 2008, s. 45. Pozri: „Jacob bought a small piece of land, set up an altar, and called on the true God. The Church do esthe-same.“

- CAP, A., 2018. *Úvod do Starého Zákona II*. Prešov. ISBN 978-80-555-2077-3.
- CAP, A., 2018. *Biblická prahistória. (Biblicko-exegetický komentár na 1. – 11. kapitolu knihy Genezis)*. Prešov. ISBN 978-80-555-1982-1.
- ČAPEK, F., 2018. *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-082-6.
- DAHLER, E., 1993. *Jeruzalém v dějinách spásy*. Kostelní Vydří. ISBN 80-85-527-28-6.
- DOUGLAS, J., 1996. *Nový biblický slovník*. Praha. ISBN 80-85495-65-1.
- DOUKHAN, J., 1996. *Túžba zeme. Štúdia prorockej knihy Daniel*. Martin. ISBN 80-88719-59-3.
- DUKA, D., 1992. *Úvod do Pisma Svatého Starého Zákona*. Praha. ISBN 80-901252-5-5.
- ДРОЗДОВ, Ф., 1867. *Толкование на Книгу Бытия*. Москва.
- DUBINOVÁ, T., 2008. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha. ISBN 978-80-86889-69-6.
- ЕГОРОВ, Г., 2004. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва.
- ЕГОРОВ, Г., 2016. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- FINKELSTEIN, I. a N. SILBERMAN, 2007. *Objevení Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-869-3.
- Genezis. 2008. Trnava. ISBN 978-80-7141-626-5.
- GENEZIS – *Starý zákon, překlad s výkladem*. 1968. Praha.
- HANUŠ, J. a J. VYBÍRAL, 2009. *Příběhy povolání a obrácení v biblických textech*. Brno. ISBN 978-80-7325-177-2.
- HELLER, J. a M. PRUDKÝ, 2007. *Obtížné oddíly knih Mojžišových. 2. Vydání*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-186-5.
- CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*.
- JANČOVIČ, J., 2002. „Nech je svetlo!“ – *Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava.
- JOHNSON, P., 1995. *Dějiny židovského národa*. Rozmluvy. ISBN 80-85336-31-6.
- KAŠNÝ, J., 2017. *Právo v hebrejské Bibli*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-910-0.
- KITTEL, R., 1937. *Biblia Hebraica*. Stuttgart.
- KUBÁČ, V., 2016. *Člověk před Boží tváří*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-754-0.
- KUZMIŠIN, P., 2018. *Bohovia starých Slovanov*. Bratislava. ISBN 978-80-8100-434-6.
- KÜNG, H., 2016. *Židovství*. Brno. ISBN 978-80-7485-110-0.
- LACH, S., 1962. *Księga Rodzaju. T. 1.-II*. Poznań.
- LEMANSKI, J., 2013. *Księga Rodzaju. T. 1. č. 2.* Czenstochova. ISBN 978-83-7797-205-2.
- LINDEN, N., 2015. *Povídá se... podle Tóry*. Benešov. ISBN 978-80-88060-01-7.
- LINDEN, N., 2018. *Povídá se... o soudcích a kráľích*. Praha. ISBN 978-80-88060-14-7.
- ЛОПУХИН, А., 1904-1907. *Толковая Библия*. Т. 1-3. Петербург.
- MIKLIK, J., 1936. *Biblická archeologie*. Praha.
- МЕНЬ, А., 2000. *Исагогика – Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-88869-032-5.
- МЕНЬ, А., 2002. *Как читать Библию I-II*. Калининград. ISBN 5-88869-029-5.
- MOLONEY, F., 2008. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7192-991-8.
- MUCHOVÁ, L., 2019. *Bible pro ty, kdo už nejsou děti*. Praha. ISBN 978-80-7553-555-9.
- NOVOTNÝ, A., 1956. *Biblický slovník*. Praha.
- Pentateuch. Päť knih Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*. 2004. Trnava. ISBN 80-7141-447-6.
- Pět svátečních svitků. Živá díla minulosti*, 1958. Praha.
- Sväté Písmo*. 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- ПРАВОСЛАВНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ Т. 1. 2000. Москва. ISBN 5-89572-006-4.
- PRUDKÝ, M., 2018. *Genesis I. 1, 1 – 6, 8*. Praha. ISBN 978-80-7545-047-0.

- Průvodce životem. I. Mojžíšova (Genesis)*, 1998. Praha. ISBN 80-7130-059-4.
- ПУШКАРЬ, В., 2004. *Священная библейская история*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- RAHLFS, A., 1935. *SEPTUAGINTA –LXX*. Stuttgart. ISBN 3438051214.
- RENDTORFF, R., 2015. *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-541-6.
- СНИГИРЕВ, Р., 2007. *Библейская археология*. Москва. ISBN 978-5-7789-0200-X.
- SCHULTZ, S., 1989. *Starý Zákon mluví*. Praha.
- STRUPPE, U. a W. KIRCHSCHLAGER, 2000. *Úvod do Starého a Nového zákona. Jak porozumět Bibli*. Vyšehrad. ISBN 80-7021-334-5.
- Sváté písmo Starého a Nového zákona*, 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- ŠALING, S. a kol., 2003. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava. ISBN 80-89123-02-3.
- Štúijná Biblia*. 2015. Banská Bystrica. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д., 2003. *Введение в Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-901599-15-2.
- ТЕОДОРИТ, К., 1855. *Толкование на книгу Бытия*. Москва.
- The Orthodox study Bible by Athanasius of Orthodox Theology*, 2008. USA. ISBN 978-0-7180-0359-3.
- TYDLITÁTOVÁ, V., 2010. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha. ISBN 978-80-7387-305-9.
- ВАСИЛИАДИС, Н., 2003. *Библия и археология*. Св.- Троицкая Сергиева Лавра.
- ВЕНИАМИН, П., 2004. *Священная библейская история, ч. 1-2*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- VESELÝ, J., 2001. *Mariánska zjavení z hlediska hermetismu*. Praha. ISBN 978-80-7439-036-4.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon*. 1991. Praha. ISBN 80-7017-408-0.
- WALTON, J., 2017. *Ztracený svět 1. Kapitoly První knihy Mojžíšovy v kontextu evolučních a kreacionistických teorií. Starověká kosmologie a diskuze o vzniku světa. Pro poctivější četbu Bible*. Praha. ISBN 978-80-7255-396-9.
- WESTERMANN, C., 1972. *Tisíc let a jeden den*. Praha.

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Katedra biblických nauk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: alexander.cap@unipo.sk

KORELATY ZACHOWAŃ SUICYDALNYCH WŚRÓD MŁODZIEŻY

Andrzej Lipczyński

Abstrakt: Samobójstwo dokonane jest nieodwracalnym odejściem ze środowiska społecznego. Istnieje wiele powodów dla których człowiek decyduje się na ostateczny krok. Czynniki, które zadecydowały o samobójstwie stanowią pewien układ różnych sytuacji, z którymi przyszły samobójca nie potrafi sobie poradzić. Najbardziej narażone są osoby w młodym wieku, w którym trudno sprostać wymaganiom środowiska i własnej osoby.

Słowa klucz: samobójstwo, przyczyny, dorastanie

Abstract: Suicide is an irreversible departure from the social environment. There are many reasons why a person decides to take the final step. The factors that decided about suicide are a set of different situations that a future suicide cannot cope with. The most vulnerable are people at a young age, in which it is difficult to meet the requirements of the environment and oneself.

Key words: suicide, causes, growing up

Samobójstwo człowieka jest nieodwracalnym odejściem jednostki ze środowiska społecznego i pociąga za sobą skutki nie tylko socjologiczne, ale także skutki psychologiczne, ale także ekonomiczne wychowawcze czy moralne. Problem społeczny związany z samobójstwem polega między innymi na tym, że ulega osłabieniu i dezorganizacja struktury społecznej począwszy od poziomu mikrostrukturalnego reprezentatywnego najczęściej i najpełniej przez grupę rodzinną.

Każda śmierć samobójcza wywołuje specyficzny syndrom, ale najbardziej widoczny jest wówczas, kiedy samobójstwa dokonuje młoda osoba. Pojawia się specyficzny syndrom żałoby druzgocący system rodzinny.

Kiedy próba samobójcza nie dochodzi do skutku rodzina doznaje ogromnej traumy, uczuć załamania oraz strachu przed przyszłością. Chociażby dlatego, że może pojawić się kolejny akt suicydalny. Nie ma większego znaczenia w jakim wieku jest osoba podejmująca próbę samobójczą czy popelnia samobójstwo. Najbardziej jednak porusza środowisko społeczne samobójstwo młodego człowieka-nastolatka.

Przy analizie przyczyn samobójstwa wśród młodzieży trudno jest nakreślić jeden czynnik wyjaśniający. Pojawia się wielość rozmaitych czynników ryzyka: biologicznych, psychicznych i czynników społecznych. Każdy z tych czynników nie działa samodzielnie. Pojawia się wzajemne powiązanie tych czynników

ze sobą, oczywiście w różnych proporcjach i konfiguracjach (O'Connor i Sheehy 2002). Analiza z uwzględnieniem tych trzech obszarów nie oznacza jednocześnie zwiększenia szansy na wcześniejszą diagnozę presuicydalną i zapobieżenie samobójstwu.

Zachowanie suicydalny, to ciąg reakcji, jakie wyzwalane są w człowieku, kiedy w jego polu świadomości właśnie akt suicydalny, antycypowany jest jako akt pożądaný, a więc jako cel, owo pragnienie, które wyzwala pierwsze próby dokonania aktu samobójczego, a więc ciąg tych zachowań, których celem jest pozbycie się życia. Ten etap na drodze do zachowań samobójczych najczęściej nazywa się powszechnie samobójstwem umiłowanym, Ostatnim etapem jest zamach na własne życie, czyli samobójstwo dokonane (Jarosz 1980).

W wielu opracowaniach (Jarosz 1980; Hołyst 2002; Pilecka 2005) sygnalizuje się tak zwane odmładzanie się struktury samobójców. Szczególną grupę ryzyka zachowań samobójczych stanowi młodzież w wieku 15-19 lat. Wielu autorów podkreśla, że właśnie ten wiek jest trudny w życiu młodego człowieka ze względu na okres dorastania, ogrom zadań psychospołecznych, którym młody człowiek nie jest w stanie zrealizować. Okres dorastania to też okres poszukiwania odpowiedzi o sens życia. W wieku 20-24 lat pojawia się potrzeba usamodzielniania się, dokonuje się konfrontacji młodzięńczych marzeń i planów z rzeczywistością. W młodym wieku dokonuje się przemiana osobowości, zmiana w poczuciu tożsamości zogniskowanej wokół problemów indywidualizacji, uzyskania samodzielności i odrębności. Wielu młodych ludzi może doświadczać poczucia utraty czegoś, zmiany, odrzucenia przez rodziców, zaburzenia kontaktów z innymi ludźmi. W wymiarze suicydalnym można uznać to za chęć powrotu do wcześniejszych form tożsamości, niejako próbę rozbicia niedojrzałego obrazu osób znaczących poprzez wyrażenie wobec nich negatywnej agresywnej postawy, ale skierowanej na siebie (Hołyst 2002). Nie jest wykluczone, że myśli suicydalne wyprzedzają objawy depresyjne.

Oczywiście nie można pominąć bardzo indywidualnych celów skłaniających do dokonania samobójstwa, ale zauważono też kilka cech, które charakteryzują przyszłych samobójców. Celem samobójstwa jest poszukiwanie rozwiązania problemu , zadaniem jest pozbawienie siebie świadomości, aby nie myśleć, bodźcem wywołującym jest ból psychiczny przekraczający możliwości zniesienia, stresem wywołującym są sfrustrowane potrzeby psychiczne, wewnętrzną postawą człowieka jest ambiwalencja wobec życia, występującym stanem emocjonalnym jest poczucie bezradności i beznadziejności, towarzyszącym stanem poznawczym jest zawężenie horyzontów, rodzajem działania jest ucieczka, a formą interpersonalnego komunikowania się jest przekazanie komuś zamiaru samobójstwa (Shneidman 1996).

W grupie młodych ludzi, młodzieży motywy zachowań suicydalnych można pogrupować w grupy:

1. Konflikty światopoglądowe, wynikające z intensywnego poszukiwania sensu życia i sensu świata.
2. Zaburzenia osobowości na różnym podłożu, chociażby rozwojowym.
3. Formy komunikowania swoich potrzeb i problemów mają charakter instrumentalny – wołanie o pomoc.
4. Szczegółne nastawienie na uzyskiwanie sukcesu, akceptacji społecznej, odbieranie satysfakcji i prestiżu.
5. Kryzys globalny wartości.

Samobójstwo w okresie dorastania i wczesnej młodości

W okresie dojrzewania źródłem wartości życia staje się rodzina i brak traumatycznych doświadczeń i przeżyć. Jeśli młody człowiek w swoim otoczeniu rodzinnym otoczony był miłością i akceptacją, kiedy rodzina staje się dla niego źródłem oparcia, nawet po jakimś niepowodzeniu, zawodzie miłosnym, nie pojawiają się myśli samobójcze. Rodzina właściwie funkcjonująca stanowi podstawę do poczucia bezpieczeństwa, które z kolei w młodym człowieku kształtuje poczucie własnej wartości. Jeśli w środowisku rodzinnym dziecko, młody człowiek nie jest kochany, to w nim nie zrodzi się poczucie własnej wartości i w to miejsce zaindukuje się w nim poczucie niższej wartości, niekiedy poczucie winy i autokrytycyzm utrudniający osiągnięcie zadowolenia. Brak okazywanych uczuć ze strony rodziców odczuwany jest przez młodego człowieka jako coś bolesnego, przykrego, szczególnie młode dziewczęta (Hołyst 2002). U młodego człowieka z małym poczuciem własnej wartości, niepewnego, przestraszonego, osamotnionego, bez poczucia rozumienia pojawia się strach przez życiem, czy ma prawo do życia w przyszłości. Czynnikiem sprzyjającym zachowaniom samobójczym może być ciężka choroba, poważne inwalidztwo powypadkowe, śmierć bliskiej rodziny, rozwód czy opuszczenie przez rodziców.

Wysokie ryzyko zachowań samobójczych u młodych osób pojawia się w rodzinie dysfunkcyjnej, gdzie dominują zachowania antyspołeczne, uzależnienia od środków psychoaktywnych, alkoholu, wykorzystywanie seksualne, przemoc fizyczna i psychiczna (Low i Anderson 1990).

Wiele badań związanych z samobójstwem młodego człowieka wskazują na fakt braku ojca w rodzinie i nie ma znaczenia z jakiego powodu. Ojciec słaby emocjonalnie, wycofujący się w kontaktach nie tylko z młodym człowiekiem może sprzyjać pojawianiu się myśli suicydalnych. O podobnym ryzyku można

mówić w sytuacji braku matki, konfliktowości, chłodu emocjonalnego. Z drugiej strony postawa rodzicielska matki, która nadmiernie ochraniającej, łagodnej, za bardzo ustępliwej również zwiększa ryzyko zachowań samobójczych u młodzieży (Zaleski 1992).

Istotnym czynnikiem w wychowaniu młodych ludzi, a zdecydowanie mającym wpływ na myśli samobójcze czy samobójstwa jest rzutowanie niespełnionych marzeń rodziców na dorastające dzieci. Nie każdy młody człowiek jest w stanie stanąć na wysokości zadania i realizować oczekiwania rodziców. Brak obiektywnie lub subiektywnie istniejących barier, co sprowadza się do konfliktu. Młody człowiek nie jest w stanie sprostać oczekiwaniom żyje w poczuciu klęski życiowej i upokorzeniu. Samobójstwo może być wyrazem nienawiści do siebie i potrzeby kary, równocześnie niesie szansę odpokutowania swoich przewinień (Hołyst 2002).

Oddalenie się dziecka od rodziców skutkuje brakiem umiejętności i trudności w nawiązaniu pozytywnych interakcji w wymiarze nie tylko rodzinnym ale też ogólnospołecznym. Pojawia się alienacja-poczucie wyobcowania, co pozostaje w związku z bezsilnością, bezradnością społeczną. Pozytywnych relacji młody człowiek może poszukiwać tworząc więzi z osobami o destrukcyjnym wpływie (Pilecka 2005).

Wszystkie badania związane z samobójstwem bardzo wyraźnie wskazują, że istnieje wiele osobowościowych czynników ryzyka. Dopiero pewna konstelacja czynników ryzyka inicjuje zachowanie samobójcze. Do osobowościowych czynników ryzyka zachowań samobójczych młodzieży można zaliczyć: niedojrzałość emocjonalna (wysoka neurotyczność), sugestywność, drażliwość, wybuchowość, nadpobudliwość, skłonność do agresji, postawy antyspołeczne, wysoki poziom wrogości, wysokie wymagania stawiane innym, brak tolerancji, niezdolność do odraczania reakcji, depresyjność, wysoki poziom niepokoju, zawyżony poziom aspiracji, autoagresji, poczucie mniejszej wartości, niski poziom samoakceptacji, nieumiejętność rozwiązywania dylematów życiowych (Hołyst 2002).

Wnikliwa obserwacja młodych ludzi przez najbliższe otoczenie wskazuje na pewne predykatory zachowań, które mogą sugerować samobójstwo: wysoki poziom depresji, poczucie beznadziejności i bezsilności, manifestowanie zachowań aspołecznych, nadużywanie alkoholu i innych używek, niezdolność do odczuwania zadowolenia z życia, niski poziom samooceny, snucie rozważań na temat śmierci, wypowiadanie myśli samobójczych, wyrażanie ostatniej woli, ograniczenie kontaktów z przyjaciółmi i rodziną, wycofywanie się z dotychczasowej aktywności, wybuchy gniewu lub apatia, oddawanie innym własnych, dotychczas cenionych, przedmiotów, brak zainteresowania własnym

wyglądem i stanem zdrowia, zaburzenia ląknienia prowadzące do nagłego ubytku lub przyrostu masy ciała. Z analizy historii samobójstw zrealizowanych i udaremnionych wynika, że pojawia się zjawisko zachowań samobójczych u osób, które wcześniej takie zachowanie już prezentowały (Pilecka 2005; Shaffer 1988; Blumenthal 1988; Flouri i Buchanan 2002).

Literatura

- BLUMNETAL, S. J., 1988. Suicide. A guide to riskfactors, assessment and treatment of suicidal patients. In: *Medical Clinics of North America*. Vol. 72, pp. 831-846.
- FLOURI, E. i A. BUCHMAN, 2002. The Protective Role of Parental Involvement in Adolescent Suicide. In: *Crisis*. Vol. 1, pp. 17-22.
- HOLYST, B., 2002. *Suicydologia*. Warszawa: Wydawnictwo prawnicze Lexis Nexis.
- JAROSZ, M., 1980. *Samoniszczenie*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: Wydawnictwo PAN.
- LOW, T. i S. ANDERWS, 1990. Adolescent suicide. In: *Medical Clinics of North America*. Vol. 74, pp. 1251-1263.
- O'CONNOR, R. i N. HEEHY, 2002. *Zrozumieć samobójcę*. Gdańsk: GWP.
- PILECKA, B., 2005. *Osobowościowe korelaty prób samobójczych u młodzieży*. Kraków: UJ.
- SHAFFER, D., A. GARLAND i M. GOULD, 1988. Preventing teenagers suicide. A critical review. In: *Journal of American Academia of Child and Adolescent Psychiatry*. Vol. 27, pp. 675-687.
- SHNEIDMAN, E. S., 1996. *The Suicidal Mind*. New York, Oxford: University Press.
- ZAŁĘSKI, J., 1992. Obraz rodziców u młodzieży dokonującej próby samobójczej. In: *Zdrowie Psychiczne*. Vol. 1-2, pp. 186-190.

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński

specjalista w dziedzinie psychologii klinicznej i uzależnień
Instytut Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie
e-mail: a.lipczyński@psychiatria.p

ETNICKÁ MINORITA – NAJČASTEJŠIE OHROZENÁ CHUDOBOU

František Hanobik

Abstrakt: V súčasnosti sa stretávame s problémom chudoby, ktorý nemá len ekonomický rozmer. Ak porovnáme niektoré sociálne skupiny je chudoba častejšia u etnickej minority – Rómov. Chudoba Rómov dosahuje niekoľkokrát vyššiu úroveň ako chudoba majoritnej populácie. Odlišná kultúra a spôsob života rómskej menšiny vedie k sociálnemu vylúčeniu, ktoré ovplyvňuje prístup Rómov k pracovným príležitostiam, vzdelaniu a verejným službám. Typickým rysom rómskej chudoby je nízka vzdelanosť a kvalifikácia, zlé bytové podmienky, nižšia životná úroveň... Nezamestnanosť a chudoba sú úzko prepojené, čím sú Rómovia vo veľkej miere závislí na dávkach, ktoré poskytujú inštitúcie štátnej sociálnej politiky.

Kľúčové slová: chudoba, marginalizácia, rómska minorita

Abstract: We are currently facing a problem of poverty that does not only have an economic dimension. If we compare some social groups, poverty is more common among the ethnic minority – the Roma. Roma poverty is several times higher than that of the majority population. The different culture and way of life of the Roma minority leads to social exclusion, which affects access to employment, education and public services for the Roma. Typical features of Roma poverty are low education and skills, poor housing conditions, lower living standards ... Unemployment and poverty are closely linked, making the Roma heavily dependent on benefits provided by state social policy institutions.

Key words: poverty, marginalization, roma minority

Úvod

Rómovia v minulosti žili na okraji spoločnosti, aj keď boli s majoritnou spoločnosťou v stálom kontakte. Rómske etnikum je druhou najpočetnejšou národnostnou menšinou v Slovenskej republike a je najväčšou a najrýchlejšie rastúcou menšinou, ktorá predstavuje veľký podiel aktívneho obyvateľstva. Po-
nechanie Rómov na okraji spoločnosti, v chudobe a v dlhodobej nezamestnanosti ohrozuje ekonomickú a sociálnu stabilitu štátu.

Ohrozené skupiny

Pri analýze chudoby z pohľadu skupín osôb, ktoré sú týmto javom najviac ohrozené, možno vyčleniť skupiny: podľa veku, rodinného stavu, príslušnosti k populačnej skupine a i. Z uvedených dôvodov sú chudobou najohrozenejšie tieto skupiny: rodina v určitej fáze svojho života, resp. v konkrétnej sociálnej situácii, žena a matka samoživiteľka, deti a mladiství, starší ľudia, telesné a du-

ševne hendikepovaní, bezdomovci, drogoví závislí a etnické skupiny.

Z hľadiska marginálnych skupín na Slovensku do popredia vystupuje problém chudoby rómskeho etnika, ktorý je v súčasných politických kruhoch veľmi frekvencovanou témou. Keďže pre Rómov je charakteristická viacdnetnosť, možno v tejto súvislosti hovoriť aj o detskej chudobe (Žilová 2005).

Rómska minorita, je v európskej populácii významným rysom štruktúry chudoby a nerovnosti. Chudoba je medzi príslušníkmi minoritných etnických skupín častejšia ako medzi majoritnou populáciou. V slovenskej spoločnosti je etnická chudoba doménou Rómov. Rómovia majú všeobecne nízku úroveň kvalifikácie a povesť nespoľahlivých pracovníkov, čo ich, podľa teórie radu (podľa tejto teórie zaraďujú podnikatelia záujemcov o pracovné miesto do radu podľa ich potenciálneho prínosu) radí na jedno z posledných miest s nálepkou nespoľahlivých pracovníkov. Zatláča ich to nielen na sekundárny trh práce, kde sú vystavení vyššiemu riziku nezamestnanosti, ale takisto do tieňovej a čiernej ekonomiky (kde tento ich kultúrny a sociálny hendikep nehrá úlohu) či do závislosti od sociálnych dávok. To je posilnené aj veľkosťou ich rodín, rodovými väzbami a solidaritou vo vnútri rodín a horším zdravotným stavom tohto etnika.

Mareš (1999, s. 55) uvádza, že „rasová, kultúrna a často aj jazyková odlišnosť príslušníkov iných etník často izoluje priestorovo a kultúrne. Táto izolácia je obvykle daná odmietnutím spoločného súžitia s etnickou menšinou zo strany majoritnej časti populácie, väčšinou na základe odlišného životného štýlu a charakteru rodinných vzťahov v etnickej skupine. Majoritná populácia ich odlišnosť:

- čiastočne nechápe,
- čiastočne považuje za nemorálnu,
- čiastočne za neoprávnenú.“

Mareš (1999) ďalej uvádza, že na základe akceptovania, resp. neakceptovania uvedených skutočností majoritná populácia sociálne vytláča etnické minority na okraj spoločnosti, umožňuje (ak umožňuje) im prístup len na sekundárny trh práce, čo je často v spojení s inými znevýhodneniami vstupenkou do skupiny chudobných.

Dubayová (in: Žilová 2005) vo vzťahu k etnickým a kultúrnoantropologickým súvislostiam chudoby uvádza, že explanácia kultúry sociálnej skupiny – subkultúry chudoby na Slovensku dostáva aj dimenziu etnickú. Rómske spoločenstvo je neagrárnym kultúrnym spoločenstvom, nesebestačné zo svojich zdrojov užiť sa, stáročia vstupuje do vzájomných vzťahov s kultúrami rýdzo agrárnymi v celej Európe, kde existuje historická skúsenosť tisícročného ne-

voľného, poddanského a súkromnovlastníckeho vzťahu k pôde a prostredníctvom pôdy k územným zodpovedajúcim vlastníckym väzbám, s formovaním celého komplexu inštitucionálnych i zvykových regulátorov. Cigánske etnické spoločenstvo nebolo nikdy spoločenstvom, ktoré malo vytvorené regulačné mechanizmy a inštitúcie viazané k chápaniu agrárneho typu súkromnovlastníckych vzťahov. Nikdy nevlastnili ani pôdu, ani dobytok, nikdy neboli viazaní k žiadnemu územiu. Naopak, ich spôsob remeselnej výroby nachádzal stáročia uplatnenie práve vďaka ich flexibilita voči územiu. Z toho vyplývajú i väzby tohto kultúrneho spoločenstva na objekt zodpovednosti. Iný „spôsob“ zodpovednosti, iný kultúrny vzor zodpovednosti voči vlastníctvu modelujú potom i základné charakteristiky sociálnych štruktúr každodenných aktivít, hodnotových priorít, medzi ktoré patrí osobitosť chápania hodnoty rodiny a väzieb na pokrvných príbuzných, teda domova, a najmä chápanie času ako hodnoty a jeho každodennej štruktúrovanosti.

Žilová (2005, s. 55) uvádza, že „na Kolokviu Rady Európy jedným zo záverov bolo konštatovanie, že naša spoločnosť smeruje k rastúcemu individualizmu, čo by mohlo oslabovať jej solidaritu. Je nepochybné, že naše krajiny budú v budúcnosti pokračovať v budovaní svojich materiálnych zdrojov. Nie je však isté, že plody ekonomického rastu budú rozdelené spravodlivo. V tom prípade by si rýchlo vyvíjajúca spoločnosť udržovala široký okraj chudoby.“

Príčiny chudoby

Mareš (1999) uvádza, že chudoba vzniká ako následok:

- ekonomického a sociálneho usporiadania systému spoločnosti,
- lenivosti, neprezieravosti a nezdržanlivosti jednotlivcov,
- situačných faktorov

Friedman (in: Žilová 2005) konštatuje, že dnes existujú prinajmenšom štyri smery chudoby: byrokratický, moralistický, akademický a samotných chudobných. Byrokratický koncept je predovšetkým o určení hranice chudoby. Moralistický koncept je založený na tom, v akom vzťahu sú chudobní voči vlastnej chudobe. Akademický koncept chápe chudobu skôr ako dôsledok spoločenského mechanizmu než ako charakteristiku chudobných. Koncept chudobných je založený na pocite bezmocnosti. Koncept samotných chudobných je predovšetkým o vlastnej bezmocnosti a spôsoboch, ako ju prekonať. Táto bezmocnosť má prinajmenšom tri dimenzie:

- sociálnu, resp. relatívne nevýhodný prístup k prostriedkom produkcie vlastnej existencie;
- politickú, resp. chýbajúci politický vplyv;

- psychologickú, resp. pocit vlastnej menejcennosti a podriaďovanie sa autorite.
- a) Chudoba ako následok ekonomického a sociálneho usporiadania systému spoločnosti ako:
 - nutný, ale potrebný dôsledok trhového hospodárstva, ako súčasť iniciatívy rozvoja hospodárstva. V tejto súvislosti je chudoba považovaná skôr za frikčný a krátkodobý jav malého rozsahu;
 - nutný, avšak nežiadúci, dôsledok trhového hospodárstva (často ako dôsledok jeho nespravodlivosti).

Chudoba je považovaná za jav skôr trvalý a zasahujúci väčšinu populácie. Chudoba z tohto hľadiska je výsledkom sociálnej nespravodlivosti spoločnosti (existencia nerovnosti), ktorá je spôsobená nízkymi mzdami, nedostatkom pracovných príležitostí, diskrimináciou niektorých jednotlivcov a celých skupín.

Štruktúrne vysvetlenie chudoby je založené na:

- existencii profesijných pozícií v spoločnosti. Chudobní sú na dne tejto profesijnej štruktúry, majú nízku kvalifikáciu, a pretože o zamestnanie, ktoré môžu vykonávať, ich na trhu práce súťaží veľa, nemajú šancu získať lepšie platené stabilné zamestnanie;
- štruktúre vlastníctva. Chudobní a nekvalifikovaní vlastnia len malý alebo žiadny kapitál, čo ich robí závislými od vlastníctva tohto kapitálu;
- štruktúre authority. Chudobní sa výlučne nachádzajú na dne ekonomických, mocenských i profesijných štruktúr a sú tu len objektom pôsobenia existujúcich autorít. Pracujú často v odvetviach, kde nepôsobia odbory a politicky sú bezmocní.

- b) Chudoba ako následok lenivosti, neprezieravosti a nezdržanlivosti jednotlivcov. Ide o následok individuálnych nedostatkov či amorálnosti, ktoré možno u konkrétnych jednotlivcov prekonať učením kultivovanosti (zvýšením ľudského kapitálu), disciplínou a prijatím nových postojov k zodpovednosti za seba samého a svojich blízkych.

Keď nemá niekto dostatok ľudského kapitálu (pokiaľ tento kapitál nie je obmedzený objektívnymi príčinami), potom je to považované za dôsledok jeho lenivosti (nebol ochotný investovať do jeho získania žiadne úsilie) či nepredvídanosti (nepovažoval túto investíciu za potrebnú). Za príčinu chudoby býva považovaná aj neochota chudobných pracovať, podávať zodpovedajúci výkon, ako aj ich rozmarnosť a neschopnosť šetrnosti či nízka morálka spojená s javmi, ako sú alkoholizmus, nezodpovedné rodičovstvo a pod. (Žilová 2005).

c) Chudoba ako následok situačných faktorov. Ide o situácie ako uvádza Mareš (1999):

- „Cyklus deprimovanosti“ a „kultúra biedy“. Chudobní ľudia majú tendenciu sústreďovať sa na určitom území a vytvárať subkultúru, ktorá ich spätne uzatvára do chudoby a bráni im vymaniť sa z nej. Chudoba je daná situáciou, v ktorej sa chudobní pohybujú, sociálne sa dedí a prenáša z generácie na generáciu.
- „Životná nehoda“. Chudoba je považovaná za následok nešťastia alebo nedostatku šťastia, za následok osudu alebo nevyhnutnú daň spoločenského pokroku.

Žilová (2005) uvádza, že sa objavuje názor, že jednotlivci nenesú priamo zodpovednosť za svoju chudobu, ale zodpovedná za ňu nie je ani tak spoločnosť (spoločenské usporiadanie), ako skôr rodina, či komunita. Tento názor presúva väčšinu príčin chudoby na sociálne podmienky, ktoré formujú jednotlivca s určitými sociálnymi vlastnosťami. To je charakteristické hlavne pre koncept kultúry biedy. Neadekvátne rodinná výchova, nízke aspirácie a nevhodné rodinné prostredie a prostredie susedstva a širšej komunity ovplyvňujú negatívne hodnotový systém detí. Deti si neosvojujú hodnoty motivujúce k snahe o únik z tohto prostredia. V takto vzniknutej kultúre biedy sa ľudia síce naučia so svojou chudobou žiť, avšak adaptačné mechanizmy, ktoré im dovoľia v tejto situácii prežiť, zároveň vedú aj k tomu, že ju akceptujú ako normálny jav, z ktorého nie je možné uniknúť.

Vo všeobecnosti je väčšia pravdepodobnosť, že bude domácnosť chudobná, ak hlava domácnosti:

- je v počiatočnom štádiu formovania rodiny s väčším počtom nezaopatrených detí, vedie početnú alebo nekompletnú rodinu,
- je tesne pred dôchodkom alebo po dôchodkovom veku,
- je nezamestnaná,
- je zamestnaná v nekvalifikovanom zamestnaní,
- má relatívne nízke vzdelanie,
- je postihnutá alebo v zlom zdravotnom stave,
- bola ako dieťa v chudobnej domácnosti,
- je žena,
- je členom národnostnej menšiny a stretáva sa s rôznymi aspektmi diskriminácie,
- žije na vidieku.

Navyše, viaceré fakty určujúce sklon domácnosti k chudobe majú tendenciu byť vzájomne prepojené. Napríklad u robotníkov s nízkym vzdelaním je väčšia pravdepodobnosť, že budú mať početné rodiny a vysoký počet nezaopatrených detí, že budú nezamestnaní alebo v nekvalifikovanom zamestnaní a že boli ako deti v chudobnej domácnosti (Žilová 2005).

Následky chudoby a marginalizácie

Nárast sociálnych nerovností medzi jednotlivými sociálne znevýhodnenými skupinami obyvateľstva negatívne ovplyvňuje aj zdravotný stav obyvateľstva a potenciálny vznik zdravotných rizík. V rámci týchto rizikových a ohrozených skupín sa rómska komunita považuje za najohrozenejšiu skupinu v porovnaní s nerómskymi obyvateľmi a to v niekoľkých ukazovateľoch.

V prostredí marginalizovaných rómskych komunít sa často vyskytujú infekčné ochorenia, ochorenia dýchacích ciest v dôsledku zhoršených životných podmienok. Tento stav je dôsledkom nedostatočnej hygieny, nezdravého životného štýlu, najmä nesprávneho stravovania a fajčenia, chýbajúcej zdravotnej prevencie a taktiež zhoršených životných podmienok obyvateľov žijúcich v bytových domoch. Výskyt nákazlivých ochorení, ktoré sú spájané so zlými životnými podmienkami, je vyšší v izolovanejších a segregovaných osadách (Hanobik 2007; 2010). Medzi najčastejšie vyskytujúce sa ochorenia u týchto rómskych komunít patrí najmä:

- epidémia žltacky,
- tuberkulóza,
- meningitída,
- epidémia trachómu a
- kožné ochorenia vrátane svrabu

Výskyt týchto chorôb v rómskych osadách je spôsobený konzumovaním nepitnej vody, nedostatkami v odvoze a likvidácii odpadu a blízkosťou k environmentálne kontaminovaným oblastiam, čo sú všetko charakteristiky rómskych životných podmienok. Zlý zdravotný stav rómskej populácie je spojený taktiež s nevyhovujúcimi bytovými podmienkami, vrátane preľudnenosti, s nedostatočným prístupom k pitnej alebo čistej vode a kanalizácii, nedostatočným oblečením a negatívnymi faktormi životného štýlu, ako napr. nesprávne stravovanie a vysoká spotreba tabaku a alkoholu, čo je rozšírené aj medzi väčšinovým obyvateľstvom. V marginalizovaných rómskych komunitách pretrváva vysoká natalita a nízky vek prvoroďčiek v sociálne vylúčených komunitách, zvyšuje sa problém sexuálnej kriminality a prostitúcie. V segregovaných lokalitách sa zvyšuje výskyt užívania omamných látok najmä u detí a mládeže (Hanobik 2010).

Epidémie nákazlivých chorôb majú nižší rozsah v integrovaných než v segregovaných osadách. Pravdepodobne je to dôsledok lepších životných podmienok, dostupnosti základnej infraštruktúry a komunálnej vybavenosti, ako aj všeobecných socio-ekonomických podmienok. Niektoré zo segregovaných osád v poslednom období zaznamenali oficiálne registrované epidémie hepatitídy. U Rómov zo segregovaných a separovaných oblastí bol zaznamenaný aj vyšší výskyt neprenosných ochorení, vrátane telesných a duševných postihnutí (Hanobik 2017).

Pokiaľ ide o drogovú závislosť v rómskych komunitách, izolovanosť a chudoba mnohých rómskych osád sa prejavuje ako faktor limitujúci rozširovanie tejto závislosti medzi Rómami. Geografická vzdialenosť osád, chudoba ich obyvateľov a takmer úplná absencia sociálnych kontaktov nie je priaznivým prostredím na distribúciu drog. Naproti tomu integrovanejšie osady vo väčšej blízkosti k mestským centráram sú priaznivejšie pre obchod s drogami. V drogovej závislosti prevláda hlavne inhalácia lepidiel a riedidiel, avšak pred užívaním drog jasne prevláda výskyt alkoholizmu vo všetkých rómskych osadách (Hanobik 2016). Nízka informovanosť a poradenská činnosť so zameraním na prevenciu zdravia a služby zdravotnej starostlivosti sú dôsledkom nedostatočnej a nedostatočne efektívnej osvetu o problematike reprodukčného zdravia, nevedomosti o zdravotných rizikách (výživa, životný štýl, fajčenie, drogy), nedostatočnej informovanosti o hygienicko-epidemiologických rizikách (pitná voda, potraviny), slabej informovanosti o potrebe návštevnosti gynekologických poradní v období gravidity, nedostatočnej znalosti poskytovania prvej pomoci, chýbajúcej siete komunitných centier v lokalitách s vysokou koncentráciou Rómov, ako aj dôsledkom nepostačujúcej starostlivosti rodičov o deti v rámci preventívnych prehliadok a očkovaní. Rovnako tak chýba funkčný systém osvetu a prevencie koncipovaný od prenatálneho veku dieťaťa až po dospelosť (Vasilj 1998).

Pred rokom 1989 malo iba veľmi málo domácností problémy so zaobstaraním základných potravín, najmä vďaka takmer plnému stavu zamestnanosti a subvencovaným spotrebným tovarom. V období transformácie sa tieto podmienky zmenili. Rómske domácnosti v najchudobnejších osadách majú ťažkosti so zadovážením dostatočného množstva jedla a udrzaním primeranej výživy rodiny. Najmä podvýživa detí je častým problémom, s ktorým sa stretávame v týchto komunitách. U niektorých rómskych detí nie sú ničím neobvyklým príznaky zakrpatenosti. Ďalším problémom často bývajú problémy s udržiavaním primeraného príjmu potravy. Veľká časť rómskej populácie si nemôže dovoliť kúpiť potrebné potraviny z dôvodu nízkeho príjmu z dávok sociálnej pomoci. Rómovia z integrovaných a segregovaných komunít uplatňujú rozdielne stratégie na zabezpečenie adekvátnej výživy (Vasilj 2010). Rómovia

z integrovaných, ako aj z mnohých separovaných oblastí preferujú plánovanie a sporenie, aby si mohli dovoliť zabezpečiť dostatok jedla na zvyšok mesiaca, a to bez ohľadu na ich zamestnanecký stav. Tí, ktorí žijú vo vidieckych oblastiach a vlastní nejaký pozemok, sú schopní počas letných mesiacov dopestovať zeleninu pre vlastnú spotrebu a niektorí tak skutočne robia. Niektorí zas uprednostňujú nakupovanie trvanlivejších potravín, napr. zemiakov či fazule, vo veľkých množstvách. Naproti tomu Rómovia zo segregovaných osád sa viac zameriavajú na krátkodobé stratégie prežitia a sú menej schopní plánovať dopredu. Všeobecná spotreba zvykne rásť najmä počas niekoľkých dní po vyplácaní dávok sociálnej pomoci. Mnohí Rómovia z marginalizovaných osád, ale aj z chudobnejších integrovaných oblastí tesne pred výplatou sociálnych dávok často konzumujú jedno jednoduché jedlo (napr. fazuľu) počas celého týždňa. Mnohí z nich musia kupovať lacné potraviny, aby im to vystačilo na celý mesiac. Musia nakupovať najlacnejšie jedlo a pripraviť ho tak, aby sa nikto z rodiny necítil hladný. Aby mohli nakrmiť rodinu, používajú tučné mäso a zemiaky. Iba veľmi málo obyvateľov segregovaných osád vlastní pozemky, na ktorých by mohli pestovať plodiny pre vlastnú spotrebu. Niektorí Rómovia zbierajú huby alebo lesné plodiny. Nerómovia žijúci v neďalekých dedinách sa však často sťažujú, že Rómovia kradnú zemiaky a ďalšie plodiny z ich polí (Hanobik 2012).

Jedným z najrozšírenejších fenoménom spôsobeným chudobou a sociálnym vylúčením v rómskych komunitách je fenomén úžery, u ktorého možno vysledovať isté "rómske" špecifiká. Rómsky úžerník pôsobiaci v sociálne vylúčenej rómskej lokalite (lokalitách) je spravidla príslušníkom silných rodín, teda mnohopočetnej rodiny, ktorá je silná buď počtom mužských členov, alebo materiálnym bohatstvom, alebo dobrými vzťahmi s mocnými vonkajšieho sveta (políciou, úradníkmi). Väčšinou sa jedná o kumulácii všetkých troch faktorov. Nejedná sa teda ani tak o jednotlivcov (úžerníkov), ale o úžernícku rodinu alebo úžernícky klan. Úžernícke klany majú svoje ovečky a teritóriá rozdelené, vyberajú svoje peniaze v čase výplaty dávok, priamo na poštách a úradoch alebo v domácnostiach klientov. Výška úrokov sa líši miesto od miesta, prevláda však typovo situácia nesplateľnosti dlhu, keď dlžník už ani nevie, koľko vlastne dlhuje, a tiež ho to už nijako zvlášť nezaujíma, pretože suma sa stala číselne astronomická a on je zmierený s večnosťou takéhoto bremena a jeho záujem je zameraný na ďalšie požičanie, ktoré preklenie obdobie do ďalšieho príjmu (spravidla výplaty dávok).

Na Slovensku je typ úžery v rómskych lokalitách jednoznačne spojený s koncom komunizmu a zavedením systému sociálnych dávok začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia. Pôsobenie úžerníkov v rómskych enklávach je na území Slovenskej republiky s vysokou mierou pravdepodobnosti importom

z prostredia rómskych osád a chudobných lokalít. Keď hovoríme o úzere/ách môžeme povedať, že ide o najzávažnejšie formy kriminality vo vnútri jednotlivých rómskych komunit, spôsobujúce sociálne oslabenie rómskych rodín a ako najhorší dôsledok je uvádzaný zhoršený zdravotný stav rómskych detí v predškolskom a školskom veku, ich nárazové hladovanie, podvýživa a nárast úmrtnosti (o výpadkoch a neefektívnosti v školskej výučbe nehovoriac).

Špecifiká úzery v rómskych enklávach sú dané (ako aj u ďalších typov kriminality) rodinnou štruktúrou, a to ako páchatelov trestnej činnosti, tak i obeť. Za úžerníkom stojí jeho rodina, predstavujúca stálu hrozbu pre klientov, počtom a fyzickou silou svojich mužov, dobrých stykov s políciou, miestnymi úradmi atď.

Trestný čin úzery je vlastne štartovacím trestným činom k ďalšej trestnej činnosti majetkovej a násilnej povahy, ktorých sa dopúšťajú jednak páchatelia pri vymáhaní dlžôb a jednak poškodené osoby, ktoré sú k páchaniu trestnej činnosti nútení finančnou tiesňou ([cit. 15. februára 2020]).

Rómovia si požičiavajú peniaze v záložniach /to je legalizovaná úžera/. Pokiaľ vlastní nejakú hodnotnú vec, túto založia na nejaký čas, aby prekonal finančný nedostatok. Úroky sú tam neprimerané.

Druhý spôsob je u úžerníkov. Táto forma je ešte horšia. Je to vstup do začarovaného kruhu, ktorý úplne oberie rodinu o všetky prostriedky, ktoré rodina ako pomoc štátu dostáva.

Keďže Rómovia sú chudobní, spravidla nevlastnia žiadne hodnoty, na ktoré by sa dal vybaviť úver v komerčných bankách, hľadajú vlastné spôsoby pomoci, ktorá sa často končí úplným ožobračením.

Keďže veľká časť rómskej populácie si nemôže nájsť uplatnenie na formálnom trhu práce, často hľadá zdroj obživy v neformálnej, tzv. čiernej ekonomike, alebo si požičiava od úžerníka. Príjem z takejto činnosti sa v niektorých komunitách stáva normou a komunita ju neberie ako niečo, čo je v rozpore s normatívnym rámcom spoločnosti. Táto destigmatizácia ilegálnej práce zvyšuje ochotu rómskych žien prijímať pracovné ponuky bez pracovnej zmluvy, ktoré ich môžu priviesť až k sexuálnemu priemyslu, kde sa riziko, že sa stanú obeť obchodovania, výrazne zvyšuje. Závislosť je pre osobu, ktorá ňou trpí, finančne veľmi vyčerpávajúca. Práve drogová závislosť je častou príčinou, prečo sa mladé dievčatá stávajú prostitútkami. Vyskytujú sa prípady, keď závislosť rodičov doženie dcéru k prostitúcii. V posledných rokoch pracovníci organizácií, ktoré sa zaoberajú prevenciou a liečbou drogových závislostí, hovoria o náraste užívateľov drog v rómskej komunite. Aj život v beznádeji v marginalizovaných rómskych osadách je jedným z faktorov, ktorý prispieva k šíreniu drogovej závislosti. Charakteristickou črtou rómskych komunít na Slovensku je nízka

vzdelanostná úroveň jej členov. Aj medzi mladými ľuďmi je často najvyšším dosiahnutým vzdelaním len základné vzdelanie. Okrem klasického vzdelania chýbajú mladým Rómkam aj informácie o základných ľudských právach a právnom systéme. Ich informovanosť o možných rizikách spojených s odchodom za prácou do zahraničia či s prostitúciou samotnou je taktiež veľmi nízka. Obyvatelia sociálne vylúčených lokalít majú veľmi malé možnosti prístupu k informáciám. Pre niektoré rómske komunity je zároveň príznačná nedôvera k informáciám, ktorých nositelia pochádzajú z majoritnej spoločnosti (Kumanová a Džambazovič 2004).

V priebehu posledných dvoch desaťročí sa obchodovanie so ženami v Európe zmenilo z okrajovej záležitosti na veľmi vážny spoločenský problém, ktorý nadobúda medzinárodný rozmer. Tento problém sa nevyhýba ani Slovenskej republike. Od roku 1989 možno pozorovať výskyt tejto formy trestnej činnosti aj v našej krajine, pričom najvyšší nárast bol zaznamenaný v rokoch 1998 až 1999. Slovenskú republiku pritom možno považovať skôr za krajinu pôvodu zneužívaných žien než za cieľovú krajinu (*Informačná kampaň na prevenciu prevádzania žien za účelom obchodu. Záverečná výskumná správa*. IOM, 1999-2000).

Za klasickú prostitúciu býva pokladané poskytovanie sexuálnych služieb z ekonomických dôvodov, pričom ani tu nemusí byť dôvodom vylúčenie sociálna núdza, chudoba alebo nedostatok. Prostitúcia môže mať charakter prostriedku dosahovania spoločenskej alebo profesijnej kariéry a úspechu. V rómskej komunite ide skôr o odstránenie chudoby alebo splatenie dlhu úžerníkovi. Časté sú prípady tzv. príležitostnej prostitúcie, ktorá býva spájaná s potrebou úhrady mimoriadnych výdavkov, resp. uspokojenia osobitných ekonomických nárokov. Známe sú i motívy individuálnej pomsty za spôsobené sklamanie (v láske, vernosti partnera a pod.) v podobe prostitúcie a promiskuity. Často sa však práve z príležitostnej prostitúcie vyvinie prostitúcia permanentná, spojená s návykom na príslušný spôsob života, nezriedka spojená so záhaľčivosťou, vznikom osobitných záväzkov a sociálneho, mimoekonomického donucovania. Je to najčastejší prípad tzv. profesionalizácie prostitúcie.

V prípade, ak prostitúcia získava nebývalý rozsah a stáva sa zdrojom celého radu ďalších antisociálnych, nezriedka i kriminálnych javov, pristupuje spoločnosť neraz k reglementácii, kedy ustanovuje nad prostitúciou úradný (napr. policajný) dozor alebo ustanovuje kuratelu, povinné lekárske prehliadky, dokonca i registráciu. K tomu býva spoločnosť neraz donútená masovým šírením infekčných chorôb.

Viacere výskumy a analýzy poukazujú na fakt, že značná časť slovenských žien obchodovaných do zahraničia je rómskeho pôvodu (*Obchod se ženami*

v romských komunitách. Závěrečná zpráva z projektu Lidská práva v praxi – prevence obchodování se ženami v romských komunitách 2003). Aké sú hlavné príčiny tohto javu? Vedie extrémna chudoba v rómskych osadách ženy k tomu, aby aj takýmto spôsobom prispeli k existenčnému zabezpečeniu svojich rodín? Alebo organizovaný zločin zasahuje rómske komunity na Slovensku do takej miery, že sa mladé rómske ženy stávajú ľahko dostupným obchodným artiklom? Odpoveď na tieto otázky má často hypotetický charakter a otvára nové oblasti, ktoré ešte nie sú dostatočne preskúmané.

Najčastejší konflikt medzi Rómom a nerómom je konflikt z predsudku, ktorý síce nie je najvýraznejší, ale je obojstranne pôsobiaci. Ak ho konfrontujeme vo vzťahu k majoritnej spoločnosti, môže byť evidentnejší, ak k minorite môže mať väčšiu intenzitu. V každom prípade plodí nežiaducu konfliktnosť, ktorá Rómom sťažuje každodenný život a nerómom komplikuje možnosť spolužitia, v snahe ťažko riešiteľných situácií v rôznych regiónoch Slovenska. Potvrdzuje sa nám známa skutočnosť, že každý tlak vyvoláva protitlak. Keď sa určitá societa cíti ohrozená, hľadá si cieľ odreagovania prostredníctvom dosť ťažko pochopiteľných sociálnych aktivít.

Najchudobnejší členovia rómskej komunity žijú na dne spoločnosti. Ich život je spojený s vysokou mierou nezamestnanosti, nedostatkom vzdelania a sociálnej vylúčenosti. Väčšina nemá žiadne peniaze na pokrytie neočakávaných výdavkov. Žiadna banka ani štátne inštitúcie by im nikdy nepožičali. Jediným riešením je pôžička od úžerníka, ktorá má obrovský – 100% úrok. Obete úžerníctva uviaznu v kolobehu vymáhania, často si musia požičať od jedného úžerníka, aby mohli zaplatiť druhému. Veritelia pri vymáhaní peňazí používajú násilie a ak raz rodina spadne do pasce úžerníka, nie je cesty späť. Stane sa permanentným "klientom". Mnoho rodín dostáva dávky štátnej pomoci. Gangy poznajú termíny ich výplat a ešte v ten deň požadujú splatenie dlhu. Obete tak zostanú absolútne bez peňazí. Žijú v strachu z toho, čo sa stane, ak nezaplatia.

Mnoho Rómov nie je schopných odhadnúť dôsledky pôžičky od úžerníkov. Celý problém im dôjde až v momente, kedy musia zaplatiť peniaze so 100% úrokom. Rómovia nie sú schopní myslieť na budúcnosť, žijú len prítomnosťou. Avšak ekonomická situácia mnohých rómskych rodín nie je zapríčinená len touto črtou ich mentality. Nezamestnanosť medzi Rómami je oveľa vyššia ako vo väčšinovej spoločnosti. Cez 60 rokov bola štátnou politikou voči Rómom politika vylúčenosti. Veľa tradičných rómskych hodnôt a sociálnych štruktúr sa vytratilo. Vďaka systému osobitných škôl nezískala väčšina Rómov dostatočné vzdelanie. Rómske obete úžerníctva sú najchudobnejšími členmi rómskej komunity. Mnoho z nich žije v getách, kde nemajú žiadny prístup k štátnym službám, konkrétne k policajnej ochrane.

Záver

Rómska minorita sa veľmi líši od majority a to nielen jazykom, kultúrou, spôsobom života, ale aj mentalitou. Rómovia žijú pre bezprostrednú prítomnosť a to, čo im prinesie zajtrašok, riešia až zajtra, keď to nastane. Opatrenia štátu, ktoré sa týkali Rómov v rôznych časových obdobiach, asimilácia, ani rozptyl a odsun rómskeho obyvateľstva nepriniesli očakávanú zmenu. Po novembri 1989 sa situácia Rómov ešte zhoršila, pretože nízko kvalifikovaní robotníci ako prví prišli o zamestnanie. Ani v súčasnosti si Rómovia nemôžu nájsť zamestnanie, pretože majú ukončené len základné vzdelanie a stratili pracovné návyky. Dezorientácia v prebiehajúcom procese premien a strata sociálnych istôt vyvoláva u Rómov pocit vlastného ohrozenia.

Väčšina Rómov žije v podmienkach nedôstojných človeka. Mnohí ľudia nesusúhlasia s tým, aby sa im poskytovala akákoľvek pomoc a myslia si, že za svoju nepriaznivú sociálnu situáciu si môžu iba sami. Nemôžu pochopiť, že ak človek padne až na samé dno spoločnosti, len ťažko si pomôže sám, a preto sú Rómovia takmer úplne odkázaní na sociálnu podporu a pomoc spoločnosti. Zlepšiť situáciu Rómov bude dlhodobý proces, na ktorý bude potrebné vynaložiť maximálne úsilie nielen zo strany štátu, ale hlavne zo strany samotných Rómov.

Zoznam bibliografických odkazov

- HANOBIK, F., 2017. Roma malnutrition, diabetes, otitis/sinusitis, alcohol abuse, tuberculosis, low birth weigh, mortality and neurologic sequelae, CBM, Roma all /both Bacterial meningitis mong Roma ethnic minority. In: *Neuro Endocrinol Lett.* 28 Suppl 3:27. 138.
- HANOBIK, F., 2017. Family like a form of the communitycare for a disabled childlintrroduction. In: VANSÁČ, P., D. BARKASI a M. POPOVIČOVÁ, (eds.). *Community social work and community nursing.* Towarzystwo Słowaków w Polsce. Kraków, s. 37-53. ISBN 978-83-7490-995-2 .
- HANOBIK, F., 2010. Accompanying features of a financial Crisis in the Roma Community. In: *Clinikal Social Work.* Vol. 3-4. ISSN 2076-9741.
- HANOBIK, F., 2012. *A man and ethical principles.* [online]. Vol. 1. v. [cit. 15. februára 2020]. ISSN 2076-9741. Dostupné z: <http://www.clinicalsociawork.eu/download.php?id=CSW>
- HANOBIK, F., 2016. *Sociálna politika EÚ a multikultúrnosť.* Ústav sv. Jána Nepomuka Neumana, Příbram. ISBN 978-80-906146-7-3.
- MAREŠ, P., 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby.* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-61-3.
- POLÁKOVÁ, E., 2000. *Rómovia včera, dnes a zajtra.* Nitra: Garmond. ISBN 80-8050-302-8.
- VASILJ, V. a S. REDŽEPOVIĆ, 1998. Microbial Characteristics of Different Soil Types under permanent wine planted in the agro-ecological area of Herzegovina. In: *Scientific gazette.* No. 5-6, pp 279-292.
- VASILJ, V., S. SIKORA, S. REDŽEPOVIĆ a Z. KNEZOVIĆ, 2010. Abundance of particular microbial groups under different types of vegetation. In: *Works of the Faculty of Agricultural and Food sciences University of Sarajevo.* Vol. LV, no 60/1, pp. 139-146. [online]. [cit. 15. februára 2020]. Dostupné z: www.ipcr.sk

[online]. [cit. 15. februára 2020]. Dostupné z: www.vlada.gov.sk

[online]. [cit. 15. februára 2020]. www.romovia.vlada.gov.sk

Z dokumentov medzinárodnej konferencie. Smolenice 6. máj 1994. 1995. Rómovia na Slovensku a v Európe. Bratislava: Artifex. ISBN 80-88776-01-5.

Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom.

ŽILOVÁ, A., 2005. *Chudoba a jej premeny na Slovensku*. Baďín: MENTOR. ISBN 80-968932-2-X.

prof. PhDr. František Hanobik, PhD.

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: frantisek.hanobik@unipo.sk

POHĽAD NA ETIKU A MORÁLKU ZO STRANY ZDRAVOTNÍCKEHO PRACOVNÍKA

Mária Soročinová – Helena Galdunová – Alena Schlosserová – Mária Gábor

Abstrakt: V dnešnom modernom svete sa každá životná hodnota prerátava na financie. Neplatí, že kto koná dobro, je dobrý človek, ale skôr fakt, že kto má veľa financií, ten má pravdu a moc. Okolo nás striehne množstvo nástrah, ktoré lákajú a skúšajú ovplyvniť jedinca i celé skupiny. Je všeobecne známe, že čím dlhšie sa jedinec pohybuje v určitej skupine, tým ľahšie sa jeho charakter, jeho morálne hodnoty, normy a zásady prispôsobia skupine. My sa v tomto príspevku chceme venovať práve etike, morálne, bioetike a zdravotníckej etike, z pohľadu viacerých autorov. Predložený príspevok ma čisto prehľadovo-teoretický charakter.

Kľúčové slová: etika, morálka, bioetika, zdravotnícka etika

Abstract: In today's modern world, every life value is re-calculated to finance. It is not true that one who does good is a good person, but rather that one who has a lot of money is right and powerful. There are many pitfalls around us, that attract and try to influence individuals and groups. It is common knowledge that the longer an individual moves in a particular group, the easier it will be to adapt their character, moral values, norms and principles to the group. We want to focus on ethics, moral, bioethics and health ethics, from the perspective of several authors in this article. The presented article has a purely theoretical and systematic character.

Key words: ethics, morality, bioethics, medical ethics

Etika sa radí k základným filozofickým disciplínam a za ich vznik sa pripisuje zásluha gréckemu mysliteľovi Sokratesovi. Aj keď prvýkrát sa o etike zmienil Aristoteles (Ivanová 2005).

Slovo etika pochádza z gréckeho slova „*ethos*“. V preklade to znamená zvyk, názor, charakter, spôsob myslenia. Etika je disciplínou praktickej filozofie. Je teoretickým rámcom hodnôt a princípov, ktoré usmerňujú ľudské konanie v situáciách, keď je možnosť výberu. Etika sa člení podľa toho, čím sa zaoberá, napríklad na medicínsku etiku, ekonomickú etiku, firemnú etiku. Z etiky vyplýva určitý etický kódex. Ide o súhrn pravidiel správania sa v konkrétnej spoločnosti. Sú to vlastne základné pravidlá slušného správania sa. Etický kódex je v každej profesii iný a mení sa podľa profesie. Zjednodušene môžeme etiku charakterizovať ako vedu o morálke. Podľa Bužgovej (2008) úlohou etiky nie je len *stanovovať mravné povinnosti alebo prikázania, ale predovšetkým nájsť pre človeka platné kritériá. Kritériá, podľa ktorých by mohol jedinec spoľahlivo rozlišovať dobré od zlého. Aby si jedinec vedel stanoviť najvyššiu hodnotu, ku ktorej by malo jeho jednanie smerovať. Podstatou etiky je konať dobro a vyhybať sa zlu.*

„Etika je podľa Aristotela umením žiť. Pokiaľ si predstavíme svoj život ako veľké biele plátno, každé naše slovo a každý náš skutok je ťah štetcom. Zmyslom etiky je, aby bol výsledný obraz krásny“ (Vácha 2008, s. 9).

Etika je tiež definovaná ako veda o mravnosti. V minulosti bola etika známa pod pojmami dobroveda, praktická filozofia alebo aj mravoveda. Etika určuje, čo je mravné a nemravné, kedy sa platné názory mravne odlišujú od názorov správnych. Skúma zákonitosti mravného správania nielen jednotlivcov, ale aj spoločnosti (Haškovcová 2002).

Etika v dnešnej dobe

„Etika už nepomáha len k orientácii v konfliktoch, sama sa stala čímsi sporným, konfliktným“ (Huber 2016, s. 3). V dnešnom ponímaní etiky už sotva nájdeme zhodu. Predstavy, ktoré dnes ľudia majú o správnom a dobrom živote sa rozchádzajú. Etika hovorí aj o osobnej slobode. Pojem osobná sloboda je však ľuďmi chápaná odlišne. Mladí ľudia ju považujú za istotu pred sociálnou núdzou a ochranu pred životnými rizikami. Očakávajú pomoc, najmä z ekonomického hľadiska. Vnímajú finančné zabezpečenie ako záruku dobrej morálky.

Podľa Kutnohorskej (2007) je etika filozofickou disciplínou. Tiež bola nazývaná praktickou filozofiou. Aristoteles ju systematizoval ako samostatný odbor ľudského bádania. Podľa neho je etika náukou o dobrých charakterových vlastnostiach a o ľudských cnostiach. Etika je popisovaná aj ako vedná disciplína, ktorej objektom je mravnosť.

Medzi základné pojmy, ktoré súvisia s etikou, radíme nasledujúce: morálka, bioetika, lekárska etika, zdravotnícka etika, etika v ošetrovatelstve.

Morálka

„Morálka je zložitý, komplexný fenomén, ktorý sa týka tak jedinca, ako aj spoločnosti, rozumu a citov, morálne rozhodovanie prebieha na vedomej i nevedomej úrovni a môže byť ďalekosiahle ovplyvnená najrôznejšími ideologickými tlakmi“ (Šimek 2015, s. 21).

Keď nastúpi do zamestnania nová sestra, či pôrodná asistentka, býva zo začiatku tichá, zdržanlivá, ostáva v úzadí. Pozoruje prejavy danej spoločnosti, v ktorej sa ocitla. Žiaden člen spoločnosti nie je schopný vysvetliť jej, ako ich spoločnosť funguje. Je to súbor prvkov, ktorými sú ovplyvnení. Čím viac a dlhšie sa sestra/pôrodná asistentka bude v tejto spoločnosti pohybovať, tým viac sa prispôsobí a osvojí si zvyky spoločnosti. Žiaľ, poznáme prípady, kedy sú nové sestry/pôrodné asistentky morálne zdeformované zlými návykmi a nevhodným správaním. Ak by sa neprispôsobili, mohli by byť odvrhnuté a vystavené spoločenskému tlaku. Dochádza tak k spoločenskému konsenzu.

Morálka predstavuje systém pravidiel a noriem, ktoré určujú správanie a jednanie ľudí. Je súčasťou kultúry danej spoločnosti, ktorá je predávaná z generácie na generáciu.

Pojem morálka je tiež definovaný ako súhrn noriem a zvykov, ktoré predstavujú pravidlá ľudského správania. Morálka spočíva vo vnútornej sankcii každého jedinca. Hodnotí, či je naše správanie v rozpore s morálnymi úmyslami a záujmami ostatných ľudí. Za základ morálky sa považuje viera v záväznosť mravných noriem (Jankovský 2003).

„Morálka v ošetrovatelstve je to, čo sa dotýka dobra a prospechu alebo škody a ublíženia chorému. Všetky ošetrovateľské úkony majú morálny dopad. Morálka sú reálne mravné vzťahy ľudí, sú to vzťahy medzi jednotlivcami, medzi jednotlivcom a skupinou a tiež vzťahy k sebe samému“ (Kutnohorská 2007, s. 12).

Etika je charakterizovaná, ako náuka o morálke, alebo teória o morálke a mravnosti. Morálka je chápaná ako súčasť ľudského jednanie a rozhodovania. Je súbor hodnôt, ktorými ľudia riadia svoje správanie. Jej základ je v protiklade dobra a zla. Morálku môžeme opísať ako spôsob, akým sa ľudia správajú k sebe, k iným živým bytostiam, k spoločnosti.

Pôvod slova morálka pochádza z latinského slova „*mos*“, čo znamená vôľa, mrav, zvyk, nálada, rozmar, povaha, charakter, zásada, pravidlo. Mravnosť je mierou morálky. Morálka funguje v každej spoločnosti, dobe a kultúre odlišne. To, čo je v jednej kultúre morálne a normálne, nemusí byť v inej kultúre. Je dôležité mať rozhľad v multikultúre a ovládať zvyklosti rôznych kultúr a dbať na ich dodržiavanie. V živote a pri práci zdravotníckeho pracovníka sa stretávame stále častejšie s rôznymi etnikami, skupinami i jednotlivcami, preto je dôležité dodržiavať ich špecifické zvyklosti. Ide o majstrovstvo a svedčí o vysokej profesionalite zdravotníckeho pracovníka. Identita človeka sa formuluje vďaka morálke.

Morálka sa prekrýva aj s pojmom právo. V oboch pojmoch sa stretávame so súhrnom záväzných noriem správania. Zatiaľ čo právo sa vzťahuje len na konkrétne ľudské správanie, morálka zasahuje do všetkých ľudských aktivít. Právo nám určuje štát a je dané zákonmi. Morálka je naše svedomie, podľa ktorého sa správame a jednáme a je v každom z nás. Je nepísaným zákonom, ktorý je záväzný pre jednotlivca v danej spoločnosti.

„Zákon a etika sa avšak môžu navzájom posilňovať. Zákon ochraňuje pred nespravodlivosťou a zaisťuje práva, zatiaľ čo etika si vyžaduje jednanie podľa zásad, ktoré často presahujú povinnosti dané zákonom“ (Ivanová 2005, s. 64).

Aplikovaná etika

Aplikovaná etika je oblasť etiky, ktorá popisuje konkrétne otázky, týkajúce sa morálky konkrétnych opatrení (lekárska etika, zdravotnícka etika, právna etika).

Špecifiká aplikovanej etiky podľa Čipkára (2004):

- má nižší stupeň všeobecnosti morálnych súdov a noriem – vzťahuje sa na určitý typ prípadov, alebo len na jeden prípad,
- konkrétna situácia má dominantnú rolu – nepopisuje jednoznačný protiklad dobra a zla, popisuje to najlepšie z možného a hodnotí ho ako „správne“, či „nesprávne“ (vyberá si tzv. „menšie zlo“),
- nepozná všetky detaily konkrétnej situácie – hrozí riziko hodnotenia správnosti iba do určitej miery,
- vyžaduje si rozbor konkrétnej situácie – umožňuje obsahovú a logickú analýzu etických pojmov a princípov a ich následnú korekciu,
- ponúka impulzy filozofickej etike pre riešenie nových javov na všeobecnej úrovni v spätnej väzbe – ponúka možnosť aplikovať nielen už známe morálne hodnoty, ale rozširuje obzory a prúdy myšlienok,
- významne zasahuje do života jednotlivcov, ale i sociálnych skupín, organizácií a inštitúcií a zahŕňa v sebe sociálnu i individuálnu etiku,
- disponuje značnou normatívnosťou v oblasti jednotlivých povolání a profesijných činností.

Zaoberá sa:

- etickými aspektami správania sa jednotlivca i skupín v praktickom živote (pravidlá, princípy, ideály, hodnoty),
- profesijnými etikami (etické aspekty problémov v určitých povolaniach – medicína, zdravotná starostlivosť, veda),
- etickou reflexiou prípadov praktického záujmu (skôr situačná etika, ktorá sa zaoberá aktuálnym prípadom a subjekt sa musí rozhodnúť a musí konať podľa vlastného uváženia).

Lekárska etika

Lekárska etika sa zaoberá etikou v lekárstve, teda v medicíne. „*Lekárska etika je informačným zdrojom a predovšetkým mravným skeletom medicíny, pretože jej úlohou je prispievať k udržiavaniu dôstojnosti ľudského života a k záchrane života vôbec*“ (Kořenek 2005, s. 91).

Zakladateľom lekárskej etiky je Hippokrates z Kosu, ktorý sa na začiatku svojho profesijného pôsobenia zaviazal k tomu, že pri vykonávaní lekárskej profesie sa bude riadiť stavovským étosom. Ten mal stanovovať, ako sa správať k pacientom a ku kolegom. Hippokrates spolu so svojimi žiakmi spisali 61 spisov, nazývaných Corpus Hippocraticum. Tieto spisy ovplyvnili praktizovanie medicíny a uvažovanie o etike v medicíne od staroveku, cez stredovek, až po súčasnosť. Z globálneho hľadiska môžeme opísať tieto spisy ako návod. Návod, ako trvalo hľadať úsilie a uskutočňovať všetko, čo je pre pacienta dobré a prospešné. Návod, ako sa vyvarovať všetkému, čo pacienta poškodzuje a ubližuje mu. Ako samostatný predmet sa začala etika vyučovať v rámci štúdia medicíny medzi 60. a 90. rokmi 20. storočia. Dôvodmi pre začlenenie etiky medzi predmety medicíny boli:

- transformácia medicíny na biomedicínu,
- zmenená podoba medicíny,
- zmena povahy ľudského konania, v súvislosti s rozvojom vedy a technológií,
- výskumy na ľudských subjektoch,
- nové etické dilemy pri rozvoji biomedicínskych vied.

Špecifickou formou nových dilem je morálna ambivalencia v medicíne. To znamená, že jeden postup má dva odlišné účinky (prospešný a škodlivý) v rôznom vzájomnom pomere. Na jednej strane zachráni život a na tej druhej produkuje utrpenie a vyvoláva otázku zlučiteľnosti s ľudskou dôstojnosťou.

Bioetika

Pojem bioetika vo všeobecnom význame rieši etickú problematiku všetkého života na zemi. Bioetika sa snaží: „...nachádzať odpovede na morálne otázky, ktoré vyplývajú z pokroku vedy v biológii a medicíne“ (Dolista 2004, s. 212). Bioetika v užšom ponímaní skúma etické problémy súvisiace s výkonom lekárskej praxe a s lekárskeho výskumom. Bioetika je nadradená pojmu lekárska etika (Haškovcová 2002).

S vyvíjajúcim sa biomedicínskym výskumom a biomedicínou vznikla aj bioetika. Má dôležitý význam. Keďže biomedicínsky výskum a biomedicína prebiehajú na živých organizmoch a najmä na ľudskej bytosti, nejde len o medicínsky problém, ale o problém celospoločenský. Má dopad na spoločnosť, politiku, ekonomiku a legislatívu.

Medzi základné úlohy bioetiky patrí podľa Kuře a kol. (2010):

- klásť kritické otázky ohľadom lekárskej praxe a zdravotníckych inštitúcií,
- zaoberať sa novými etickými dilemami, ktoré prinášajú nové biomedicínske technológie,
- študovať medzinárodné problémy, ktoré súvisia s verejným zdravím a zdravotnou starostlivosťou v ekonomicky menej rozvinutých krajinách v celosvetovom pohľade.
- Úlohy bioetiky presahujú rámec lekárskej etiky.

Zdravotnícka etika

Zdravotnícka etika sa zaoberá etikou v zdravotníctve, čiže etikou zdravotníckych systémov. Zahrňuje tiež etiku v ošetrovatelstve, ktorá sa zameriava na činnosti sesterskej starostlivosti. S pojmami lekárska a zdravotnícka etika sa spája aj deontológia.

Deontológia je náuka o povinnostiach. Ak hovoríme o lekárskej etike, jedná sa o náuku o povinnostiach lekára. Zdravotnícka etika hovorí o náuke o povinnostiach zdravotníkov. Tieto povinnosti sú zhrnuté v tzv. deontologických kódexoch, napr. v Hippokratovej prísaha (Bužgová 2008). V dnešnom modernom svete objavujeme pravidlo, ktoré platilo už v dávnej minulosti. „*Byť ľudským.*“ Spomínané pravidlo by malo platiť pri všetkých činnostiach v rámci pomáhajúcich profesií. Pomáhajúce profesie sú typické prácou s ľuďmi. Patrí k nim aj práca zdravotníckych pracovníkov. „*Práve od nich sa očakáva prosociálne a empatické správanie, konanie rešpektujúce prospech iných osôb, ochotu pomôcť druhému, schopnosť vnímať a riešiť problémy druhých a presadzovanie spoločensky prospešných cieľov*“ (Jankovský 2003, s. 9).

„*Etika v zdravotníctve stváraňuje osobnosť lekára a nelekárskych zdravotníckych pracovníkov v ponímaní svojho objektu – pacienta, a vôbec človeka, ako aj seba samého, a dokonca reprezentuje i celú medicínu a zdravotníctvo v jeho najľudskejšom zmysle a obsahu*“ (Javůrková a Raudenská 2011, s. 119-120).

„*Hlavnou úlohou zdravotníckej etiky, ako aplikovanej etiky, je riešenie rôznorodých problémov a náročných situácií, ktoré prináša zdravotnícka prax a v epicentre ktorých stojí chorý človek*“ (Rapčíková 2018, s. 16). Medzi lekárskou etikou a etikou nelekárskych zdravotníckych pracovníkov nie sú podstatnejšie rozdiely. Vychádzajú z rovnakej podstaty. Za najdôležitejší atribút považuje úctu k chorému človeku, vzťah medzi človekom pomáhajúcim a človekom trpiacim a snaha pomáhať trpiacim ľuďom ako prirodzený aspekt ľudskej podstaty.

Záver

Musíme si uvedomiť, že kultúra ovplyvňuje vzorce správania a myslenia. Každý odbor ľudskej činnosti, teda aj ošetrovatelstvo či pôrodná asistencia má svoju morálku, morálne hodnoty. V zdravotníckej praxi ide najmä o rozhodnutie, čo je pre pacienta prospešné, čo je vhodné pre zachovanie dôstojnosti a autonómie pacienta.

Zoznam bibliografických odkazov

- BUŽGOVÁ, R., 2008. *Etika ve zdravotnictví*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7368-501-0.
- ČIPKÁR, J., 2010. *Etika ako právo: dejiny etiky, etika ako systém, sociálna etika, environmentálna etika a profesijná etika právnika*. 1. vyd. Košice: Univerzita P. J. Šafárika. ISBN 978-80-7097-808-5.
- DOLISTA, J., 2004. *Bioetika – test kulturní vyspělosti a moderní civilizace* [online]. Roč. 4, č. 6, s. 4, [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://www.zsf.jcu.cz/struktura/utvary/edicni-oddeleni/periodika/kontakt/jednotliva-cisla-casopisu-kontakt-podle-rocniku/kontakt04>. ISSN 1212-4117.
- HAŠKOVCOVÁ, H., 2002. *Lékařská etika*. 3. vydání, Praha: Galén. ISBN 80-7013-310-4.
- HUBER, W., 2006. *Etika: základní otázky života*. Vydavatelstvo Vyšehrad, s. 240. ISBN 978-80-7429-642-0.
- IVANOVÁ, K., 2005. *Etika pro pracovníky ve zdravotnictví*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Zdravotně sociální fakulta. ISBN 80-7368-069-6.
- JANKOVSKÝ, J., 2003. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: TRITON. ISBN 80-7254-329-6.
- JAVŮRKOVÁ, A. a J. RAUDENSKÁ, 2011. Etické aspekty lékařské profese. In: RAUDENSKÁ, J. a A. JAVŮRKOVÁ. *Lékařská psychologie ve zdravotnictví*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2223-8.
- KOŘENEK, J., 2005. Mravní skelet medicíny. In: *Solen: Medicína pro praxi*. [online]. Roč. 3, [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <http://www.medicinapropraxi.cz/artkey/med-200503-0001.php>. ISSN 1803-5310.
- KUŘE, J. a kol., 2010. *Kapitoly z lékařské etiky*. Lékařská fakulta, Masarykova univerzita, Brno.
- KUTNOHORSKÁ, J., 2007. *Etika v ošetrovatelství*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2069-2.
- RAPČÍKOVÁ, T., 2018. *Etika a zdravotnická etika ako základ profesionality zdravotníckych pracovníkov*. Ošetrovateľské perspektívy. Roč. 1, č. 1, s. 13-19. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/328509792_ETIKA_A_ZDRAVOTNICKA_ETIKA_AKO_ZAKLAD_PROFESIONALITY_ZDRAVOTNICKYCH_PRACOVNIKOV
- ŠIMEK, J., 2015. *Lékařská etika*. Grada Publishing, s. 224. ISBN 978-80-2475-306-5.
- VÁCHA, M., 2008. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*. 1. vydání. Brno: Cesta. ISBN 978-80-7295-104-8.

PhDr. Mária Soročinová

Svet zdravia, a. s. - Nemocnica Michalovce
email: majka.sorocinova@gmail.com

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

email: helena.galdunova@unipo.sk

MODEL ABCD W POMOCY POSTPENITENCJARNEJ

Bożena Majerek – Katarzyna Wojtanowicz

Abstrakt: Podstawowym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie głównych założeń modelu ABCD jako propozycji nowego sposobu działania w przestrzeni pomocy postpenitencjarnej. Koncentracja na indywidualnych i społecznych mocnych stronach osadzonych oraz zasobach tkwiących w społecznościach lokalnych, a także umiejętność budowania partnerstwa na rzecz osób opuszczających zakłady karne to podstawowe priorytety, które powinny być uwzględniane w tworzonych programach pomocowych, wspomagających proces resocjalizacji i readaptacji społecznej.

Słowa kluczowe: pomoc postpenitencjarna, resocjalizacja, readaptacja społeczna

Abstract: The main goal of this article is to present the main assumptions of the ABCD model as a proposal for a new mode of action in the post-penitentiary assistance space. Focusing on individual and social strengths of prisoners and resources inherent in local communities, as well as the ability to build partnerships for people leaving prisons are the basic priorities that should be included in created assistance programs supporting the process of social rehabilitation and social readaptation.

Key words: post-penitentiary assistance, resocialization, social readaptation

Wprowadzenie

Istotnym elementem przeciwdziałania przestępczości społecznej są systematycznie opracowywane oraz skutecznie prowadzone działania w zakresie pomocy postpenitencjarnej. Działania te rozpoczynają się od samego początku pobytu osadzonego w izolacji penitencjarnej. Od prawidłowo przeprowadzonej diagnozy wstępnej oraz wyznaczonych do realizacji zadań zależy cały proces pozytywnej reintegracji społecznej osadzonych. Rozpoznanie przyczyn, deficytów i zaburzeń funkcjonowania społecznego stanowi podstawę planowania i realizowania wyznaczonych celów. Według Grzegorza Futymy główna idea pomocy postpenitencjarnej polega na rozłożonym w czasie procesie gruntownego przygotowania osadzonego do zetknięcia się z określoną rzeczywistością społeczną oraz wyposażeniu go w umiejętności poruszania się w tej rzeczywistości w sposób nie naruszający obowiązującego porządku prawnego (Futyma 2018).

Wsparcie w powrocie do życia społecznego osób opuszczających zakłady karne stanowi nadal wyzwanie stawiane przed służbami społecznymi. Chociaż w proces ten zaangażowanych jest wiele instytucji i organizacji, dysponujących różnorodnymi metodami i narzędziami pracy, to jednak nadal mówi się o niskiej skuteczności procesu resocjalizacji. Zatem istnieje potrzeba ciągłego poszukiwania nowych sposobów na optymalizację procesu readaptacji osób prze-

bywających w jednostkach penitencjarnych.

Jedną z najnowszych propozycji pracy z osobami osadzonymi oraz opuszczającymi zakłady karne jest niewątpliwie metoda oparta na modelu ABCD, która sprowadza się do tworzenia sieci współpracy, wzajemnych relacji oraz partnerstwa na rzecz osób zagrożonych marginalizacją. Wszelkie działania podejmowane w ramach modelu ABCD koncentrują się na potrzebach i zasobach, a nie jak w wielu innych schematach na zdefiniowanych problemach. Głównym założeniem modelu jest stwierdzenie, że każdy człowiek posiada potencjał, który może wnieść na rzecz budowania dobra wspólnego w danej społeczności. Odkrywanie tych zasobów może stanowić podstawę procesu resocjalizacji i readaptacji społecznej osób osadzonych w placówkach penitencjarnych. Model ABCD prowadzi zatem do przedefiniowania roli placówki penitencjarnej w procesie readaptacji społecznej osób opuszczających zakłady karne.

Rozwój społeczności opartej na zasobach, czyli model ABCD

Dla skutecznej readaptacji społecznej osób opuszczających zakłady karne niezbędnym elementem jest tworzenie odpowiednich warunków w społeczeństwie poprzez umiejętne wykorzystanie potencjału tkwiącego w każdym członku społeczności, również w tym, który przez ostatni okres swojego życia był od tego społeczeństwa izolowany.

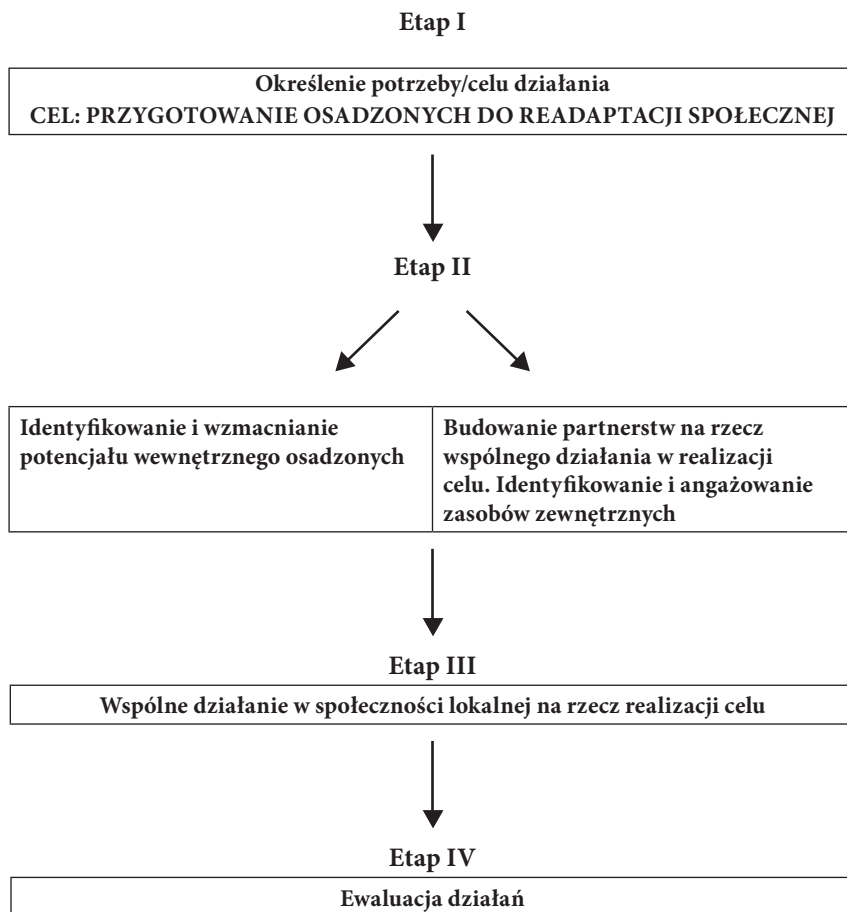
Główne założenia modelu ABCD opierają się na trzech filarach:

- 1. Praca na zasobach**, która koncentruje się przede wszystkim na odkrywaniu wewnętrznego potencjału danej społeczności do podejmowania określonych działań. W odniesieniu do osób opuszczających placówki penitencjarne sprowadza się do działań w zakresie readaptacji społecznej, w taki sposób, aby podejmować pożądaną aktywność społeczną, zgodną z normami prawnymi i zachowaniami społecznie akceptowanymi.
- 2. Skupienie się na tym, co wewnętrzne**, bo każda społeczność posiada zasoby tj. wiedzę, umiejętności, kompetencje, które dobrze zdiagnozowane i ukierunkowane na ich wykorzystanie mogą zbudować sprawnie działającą społeczność, wspierającą słabszych członków tej grupy.
- 3. Scalanie społeczności relacjami** – wspólnoty społeczne umacnia się dzięki połączeniom między ludźmi, które umożliwiają im wykazanie się swoimi możliwościami. Relacje ujawniają zasoby społeczne poprzez generowanie pozytywnych połączeń pomiędzy składowymi elementami, czyli jednostkami, lokalnymi grupami nieformalnymi, instytucjami, lokalną ekonomią oraz zewnętrznym światem materialnym (Green, Moore i O'Brien 2013).

Dzięki metodzie ABCD możemy skutecznie diagnozować oraz konkretyzować powyższe struktury w budowaniu silnych społeczności. Zatem odkrywanie lokalnych zasobów, łączenie ich w procesie współpracy, a następnie stwarzanie dla nich możliwości, żeby były pożyteczne i mocne we wspólnym działaniu na rzecz osób czasowo pozbawionych wolności to główne założenia prezentowanego modelu. Organizowanie społeczności lokalnej jest niewątpliwie ważną metodą pracy środowiskowej, głównie ze społecznościami marginalizowanymi, zaniedbanymi, posiadającymi pewien potencjał rozwoju, który wymaga jednak wzmocnienia i uruchomienia przez interwencję z zewnątrz (Rymsza 2012).

Działanie jest podstawowym składnikiem wszelkich procesów, również procesu resocjalizacji i readaptacji. Wymaga ono dobrego przygotowania, jasnego określenia celu i skutecznego planu jego realizacji. Poniżej przedstawiono schemat działania zgodnie z zaleceniami modelu ABCD.

Rys. 4. Schemat działania w modelu ABCD

Źródło: Opracowanie własne

Pierwszym etapem działania powinno stać się niewątpliwie wyznaczenia celu, czyli określenie sytuacji, w jakiej dana osoba chciałaby się znaleźć dzięki proponowanemu rozwiązaniu lub ograniczeniu istniejących problemów i realizacji zdefiniowanych potrzeb. Cel określa przewidywany, pożądany stan rzeczy, jaki powinien zostać osiągnięty dla poprawy funkcjonowania danej osoby. Należy przy tym pamiętać, aby był on sformułowany w sposób jednoznaczny

i rozumiały; musi być realny do wykonania oraz możliwy do weryfikacji i oceny poziomu jego realizacji. Cel musi być przede wszystkim ważny oraz atrakcyjny dla osoby go ustanawiającej.

Działania w etapie II prowadzone są zarówno w zakładzie penitencjarnym, jak i środowisku zewnętrznym. Identyfikowanie i wzmacnianie potencjału wewnętrznego osadzonych odbywa się podczas szeroko rozumianego procesu resocjalizacji, który polega przede wszystkim na modyfikacji zachowań, zmianie społecznej przynależności, przebudowie emocjonalnej, wrastaniu w „kulturę” zaspokajania potrzeb, kształtowaniu prawidłowych postaw społecznych oraz powrotu do wartości wyższego rzędu (Kuč 2011). Równolegle do tych działań powinno odbywać się budowanie na partnerstwa na rzecz wspólnego działania, polegające przede wszystkim na identyfikowaniu oraz angażowaniu zasobów zewnętrznych. W tworzeniu takiego partnerstwa należy uwzględnić regułę pięciu kroków:

- ✓ **Krok 1** jest związany z określeniem problemów/potrzeb w rozwiązaniu/zaspokojeniu, którym winno służyć partnerstwo, rozpoznaniem i analizą lokalnych zasobów ludzkich i instytucjonalnych pod kątem ich ewentualnego włączenia we wspólne działania oraz wypracowanie wstępnej wizji przyszłego partnerstwa.
- ✓ **Krok 2** wiąże się z przeprowadzeniem rozmów z potencjalnymi partnerami, celem przekonania do idei partnerstwa i namówienia do włączenia się we wspólne działania oraz zaproszenia ich na spotkanie.
- ✓ **Krok 3** to spotkanie z potencjalnymi partnerami, służące wzajemnemu poznaniu się, ustaleniu celu i zasad współdziałania, określeniu modelu i kształtu partnerstwa oraz roli poszczególnych partnerów i ich oczekiwania.
- ✓ **Krok 4** jest związany z wypracowywaniem strategii działania partnerstwa i planów działania oraz ustaleniem spraw związanych z logistycznym zabezpieczeniem działań partnerstwa (zaplecze lokalowe, obsługa, przepływ informacji itp.).
- ✓ **Krok 5** wiąże się z realizacją i monitorowaniem zaplanowanych działań. Ważny w tym zakresie jest równomierny rozkład zadań między poszczególnymi partnerami (Wejcman i Gnatowska 2005).

Wyzwaniem dla skutecznej realizacji procesów readaptacji opuszczających zakłady karne oraz ich rodzin jest podejmowanie wielopłaszczyznowej i interdyscyplinarnej współpracy wielu podmiotów. Poza zaangażowanymi resortami: służby więziennej, kuratorskiej służby sądowej oraz pomocy spo-

łecznej do systemu naleŹy w większym wymiarze włączyó słuŹby zatrudnienia, organizacje pozarządowe oraz inne instytucje, między innymi oświaty i wychowania, prywatnych przedsiębiorców. Szczególną rolę w procesie readaptacji pełnią organizacje pozarządowe. Wiele działań prowadzonych przez trzeci sektor uzupełnia, a nawet realizuje obowiązki słuŹ społecznych. Zatem głównym wyzwaniem dla udzielania skutecznej pomocy osobom opuszczającym zakłady karne jest tworzenie spójnego, wzajemnie uzupełniającego się i ściśle współpracującego systemu międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej pomocy. Jednym ze skutecznych narzędzi tworzenia takiego systemu może być tzw. mapowanie, które polega na identyfikowaniu zasobów pomocnych w tworzeniu odpowiednich relacji między partnerami współpracującymi w ramach realizacji określonego celu. Dzięki ustaleniu odpowiednich osób, stowarzyszeń, lokalnych instytucji biznesowych, pomocy społecznej oraz agencji rządowych, buduje się odpowiednie sieci, pozwalające na skuteczną i efektywną pomoc. Głównym zatem celem sporządzania map zasobów jest powstawanie relacji, które uruchamiają zasoby społeczności do działania. NaleŹy również pamiętać, Źe mapa zasobów nigdy nie jest tworem w pełni ukonstytuowanym, tworzy się ona bowiem w miarę identyfikacji kolejnych problemów i możliwości.

Wspólne działanie to kolejny krok w modelu ABCD. Po określeniu celu, określeniu oraz wzmocnieniu potencjałów wewnętrznych osadzonych, zidentyfikowaniu i zbudowaniu partnerstwa na rzecz wspólnego działania, przychodzi czas na konkretne działania, którym towarzyszyć powinny zasadnicze pytania: co trzeba zrobić?, kto to zrobi?, kiedy?, w jaki sposób? co naleŹy udostępnić?, jakich użyjemy środków? (wkład), jakich użyjemy metod? (procesy), w jaki sposób je wykorzystamy? (działania i rezultaty).

Ostatnim etapem działania powinien być rzetelnie przeprowadzony proces ewaluacji, dzięki któremu możemy zdobyć wysokiej jakości informacje i dane pozwalające skuteczniej radzić sobie z problemami. Ocena działań (interwencji) jest punktem wyjścia do opracowania rekomendacji mających pomóc w zmianie postępowania, poprawieniu błędów lub powielaniu działań i rozwiązań, które się sprawdziły. Wnioski wyciągane z ewaluacji i formułowane w postaci rekomendacji mogą być wykorzystywane w pracach bieżących oraz planowanych. Ewaluacja wspomaga proces zarządzania na każdym etapie wdrażania działania (*Podstawy ewaluacji dla pomocy społecznej* 2007).

Przykłady dobrych praktyk w zakresie realizacji programów readaptacyjnych

W większości placówek funkcjonują następujące formy oddziaływań penitencjarnych realizowane jako programy resocjalizacyjne i readaptacyjne:

- Program aktywności sportowo-rekreacyjnej skazanych przez organizację zajęć sportowych, rekreacyjnych oraz promocji zdrowego stylu życia.
- Program aktywności twórczej skazanych przez redagowanie i wydawanie gazety więziennej oraz edukacyjno-informacyjne kanały telewizyjne.
- Program edukacyjny readaptacji społecznej skazanych przez psychoedukację z zakresu profilaktyki agresji realizowany metodą ART (trening zastępowania agresji).
- Program edukacyjny readaptacji społecznej skazanych przez psychoedukację z zakresu profilaktyki przeciwalkoholowej.
- Program edukacyjny readaptacji społecznej skazanych przez psychoedukację z zakresu profilaktyki uzależnień od narkotyków.
- Program readaptacji społecznej skazanych z problemem alkoholowym lub uzależnionych realizowany wspólnie z ruchem trzeźwościowym Anonimowych Alkoholików.
- Program doskonalenia zawodowego readaptacji społecznej skazanych przez szkolenie kursowe w określonych zawodach. Program przygotowuje skazanych do podjęcia zatrudnienia w czasie odbywania kary, a także po opuszczeniu zakładu karnego. Skazani szkoleni są w następujących zawodach: kucharz, malarz czy posadzkarz, bądź przysposabiani do obsługi komputera lub kas fiskalnych.
- Program warsztatów aktywnego poszukiwania pracy (aktywizacja zawodowa skazanych).
- Program edukacyjny readaptacji społecznej dla skazanych sprawców przestępstw drogowych w stanie nietrzeźwym przez psychoedukację z zakresu profilaktyki przeciwalkoholowej oraz nauki udzielania pierwszej pomocy i ratownictwa.
- Program edukacyjny readaptacji społecznej skazanych przez stworzenie możliwości samokształcenia w zakresie nauki podstaw języka angielskiego.
- Program readaptacji społecznej skazanych przez integrację społeczną osób pozbawionych wolności z lokalnym środowiskiem.
- Program readaptacji społecznej skazanych przez pracę charytatywną

na rzecz osób starszych, chorych i niepełnosprawnych. W ramach tego programu skazani wykonują stałe prace nieodpłatne i porządkowe na rzecz lokalnych domów pomocy społecznej. Ponadto okresowo skazani organizują dla podopiecznych imprezy o charakterze rozrywkowym, np. koncert piosenek popularnych.

- Program readaptacji społecznej skazanych z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej realizowany w ramach porozumienia z Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej.
- Program readaptacji społecznej skazanych przez twórczość własną, np. „Koło inicjatyw plastycznych”.
- Program readaptacji społecznej skazanych przez wspieranie inicjatyw społecznych organizowanych na rzecz dzieci (wychowanków domów dziecka, dzieci skazanych).
- Posługi religijne (Kieszkowska 2009).

Z inicjatywy Służby Więziennej realizowane są wraz z różnymi podmiotami również innowacyjne programy i projekty resocjalizacyjne i readaptacyjne. Do najważniejszych z nich należą:

I. Programy resocjalizacyjne realizowane we współpracy z domami pomocy społecznej.

Program „Bona” powstał w 1998 roku i realizowany jest do chwili obecnej. Opracowany został przez personel Domu Pomocy Społecznej Zameczek w oraz personel Zakładu Karnego w Lublińcu. W ramach tego programu grupa skazanych kobiet przez 6 godzin dziennie opiekuje się dziećmi niepełnosprawnymi psychofizycznie, w zakresie zbliżonym do obowiązków personelu Domu Pomocy Społecznej. Badania ewaluacyjne wskazują jednoznacznie na pozytywne efekty resocjalizacyjne tj.: prowadzenie refleksji nad dotychczasowym życiem, wyciąganie wniosków z przeszłości, i tworzenie realistycznych planów na przyszłość, wyższy poziom samooceny, poczucie odpowiedzialności.

Program „Duet” powstał w 2000 roku w Zakładzie Karnym Kraków -Podgórze i był przewidziany dla skazanych „absolwentów” programu terapii uzależnienia od alkoholu. Skazani mężczyźni jako wolontariusze opiekowali się podopiecznymi z Domu Pomocy Społecznej dla upośledzonych pełnoletnich mężczyzn.

Program „Cztery pory roku” został opracowany i wdrożony do praktyki przez personel więzienny Oddziału Zewnętrznego w Ustce na rzecz podopiecznych Domu Pomocy Społecznej w Machowinku. Polegał na orga-

nizowaniu mieszkańcom DPS rajdów na wydmy, wyjść do lasu i innych atrakcyjnych miejsc. Wycieczki były połączone z elementami edukacji przyrodniczej w formie konkursów i zabaw przy ognisku. Do realizacji programu pozyskano lokalnych sponsorów, przewodników turystycznych, firmy transportowe, placówki kulturalne oraz muzea (Dybalska 2012).

II. Programy resocjalizacyjne realizowane w obszarze zdrowia i życia.

Program pierwszej pomocy przedmedycznej opracowany i realizowany był w 2004 roku w Zakładzie Karnym w Czerwonym Borze. Podstawowym jego celem była zmiana postaw wobec wartości zdrowia i życia oraz nabycie praktycznych umiejętności w zakresie zachowań ratowniczych (Dybalska 2012, s. 121).

Program „Seniorki” – sprzyjający przygotowaniu do readaptacji społecznej skazanych kobiet. Nadrzędnym celem programu jest kształtowanie gotowości uczestniczek do działania na rzecz drugiego człowieka, wspomaganie integracji społecznej oraz wzmacnianie wiary we własne siły i możliwości. Ponadto w trakcie zajęć uczestniczki zdobywają wiedzę na temat profilaktyki gerontologicznej, którą mają możliwość wykorzystywać w pracy wykonywanej codziennie na terenie Domu Dziennego Pobytu „Klub Seniora” w Lublińcu. Praca ta ma charakter wolontarystyczny, a do obowiązków skazanych należy branie udziału w zajęciach rękodzieła artystycznego w celu wspomagania działań podopiecznych klubu, w grach planszowych, edukacyjnych, relaksacyjnych, warsztatach plastycznych. Skazane mają także możliwość edukowania się podczas spotkań prowadzonych przez pielęgniarkę na temat profilaktyki prozdrowotnej, pielęgnowania zdrowego stylu życia.

Program „Wiele potrafię, jeszcze więcej mogę” – skierowany do skazanych mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności w wieku senioralnym, t.j. od 60 roku życia. Jest oparty na wielopłaszczyznowej współpracy pomiędzy kuratorem zawodowym, pracownikiem PUP, kierownikiem noclegowni, pracownikiem MOPR, lekarzem internistą, specjalistą terapii uzależnień, wychowawcą oraz psychologiem działu penitencjarnego. Efektem wspólnej pracy oraz zaangażowania grupy docelowej będzie przygotowanie poradnika dla osób w wieku senioralnym opuszczających jednostki penitencjarne. W poradniku osoby zainteresowane znajdą wszystkie niezbędne informacje o formach materialnego wsparcia, procedurach ubiegania się o mieszkania z zasobów gminy, możliwościach kontynuowania leczenia w warunkach wolnościowych,

zapotrzebowaniu obecnego rynku pracy oraz zasadach przyznania ubezpieczenia społecznego. Poradnik przyjmie również formę multimedialną. Z myślą o seniorach zostaną również wykorzystane czytniki e-booków, w których wysoki kontrast i duży ekran pozwolą na zastosowanie większej czcionki, co ułatwi osobom starszym odczytywanie treści ([cit. 2019-11-24]).

Program „Żyj świadomie“ sprzyja przygotowaniu do readaptacji społecznej skazanych w zakresie promocji zdrowia, przeciwdziałaniu rozprzestrzeniania się zakażeń wirusa HIV, HCV ([cit. 2019-11-24]).

III. Programy resocjalizacyjne na rzecz ekologii.

Program „Szlachetna Zakrętka“ podejmowany w zakresie uwrażliwienia skazanych na problemy ekologii i ochrony środowiska naturalnego w formie edukacji połączonej z uczestnictwem w akcji zbierania plastikowych zakrętek do butelek na rzecz zakupu sprzętu rehabilitacyjnego dla niepełnosprawnych.

Program „Czyste Miasto“ sprzyja readaptacji społecznej skazanych w zakresie kształtowania umiejętności społecznych poprzez wykonywanie nieodpłatnych prac porządkowych na rzecz samorządu terytorialnego.

Program „Więzienny Ekosystem“ pomaga w uwrażliwieniu skazanych na problemy ekologii i ochrony środowiska naturalnego w formie edukacji połączonej z uczestnictwem w pracach na rzecz środowiska naturalnego ([cit. 2019-11-24]).

IV. Programy resocjalizacyjne na rzecz zwierząt.

Program „Centrum Rehabilitacji Zwierząt gospodarskich oraz domowych“ powstał w Oddziale Zewnętrznym w Stawiszynie. Wstępnym etapem projektu był program readaptacji społecznej „Pieskie życie zza krat”, który realizowany był przy współpracy z Polskim Związkiem Instruktorów i Przewodników Psów Służbowych oraz Strażą dla Zwierząt w Polsce. Projekt właściwy natomiast prowadzony jest na Oddziale Zewnętrznym Aresztu Śledczego w Grójcu, gdzie utworzono bazę dla zwierząt gospodarskich oraz domowych, znajdujących się w trudnej sytuacji: porzuconych, rannych czy chorych. W Stawiszynie powstaje pewien rodzaj gospodarstwa rolnego, nad którym pieczę będą sprawować osadzeni pod nadzorem kadry terapeutycznej. Osadzeni będą troszczyć się o zwierzęta, pomagając im w powrocie do zdrowia.

Zakończenie

Osoby przebywające w zakładach penitencjarnych, zagrożone wykluczeniem społecznym posiadają, mimo pojawiania się dysfunkcji, posiadają wiele potencjałów i możliwości. Model ABCD oparty na filozofii wykorzystania potencjałów, skłania do podejmowania działań niekonwencjonalnych, a nawet innowacyjnych. W tej filozofii znaczenie drugorzędne odgrywają potrzeby społeczne. Na pierwszy plan wysuwają się możliwości każdego człowieka oraz odpowiedź na pytanie: co ja mogę dla danej społeczności zrobić? Jak mogę być przydatny, jak mogę się w tym samorealizować? Jak możemy wykorzystać wspólny potencjał?

Takie podejście do resocjalizacji i readaptacji społecznej, szczególnie osób przebywających w izolacji nabiera szczególnego znaczenia. Własne odkrywanie możliwości, samorealizacja, a ostatecznie dostrzeganie i analiza korzyści doprowadzają do rozwoju osobistego. Daje również możliwość wzmocnienia własnej wartości, odnalezienia swojego miejsca w społeczeństwie oraz motywację do funkcjonowania zgodnie z przyjętymi normami społecznymi. Jak wskazują sami osadzeni „możliwość zaangażowania swoich możliwości na rzecz społeczeństwa, daje niesamowitą radość. Po raz pierwszy doświadczam kontaktu z osobami niepełnosprawnymi i nigdy bym nie pomyślała, że mogę w takiej branży pracować. Do tej pory nie dostrzegałam takich osób wokół siebie, choć z pewnością i takie się pojawiały. Teraz jestem, mogę tak powiedzieć lepszym człowiekiem. Teraz będę zwracała uwagę na osoby niepełnosprawne, potrzebujące. Mam też plan zdobycia wykształcenia i uczciwej pracy w takiej placówce” (*Wypowiedź osadzonej w ZK w Nowej Hucie* 2017).

Model ABCD daje też możliwości rozwinięcia współpracy międzyresortowej i interdyscyplinarnej. Diagnozowanie i wykorzystanie zasobów zewnętrznych może znacznie wzmocnić realizację procesu resocjalizacji i readaptacji prowadzonego przez zakład penitencjarny. Często placówki tego typu budzą społeczny opór, a nawet lęk, z góry wykluczając możliwość kontaktu z osadzonymi. Takie podejście często u samych osadzonych również wzmacnia postawę odrzucenia. Zaburza to motywacje do reintegracji. Możliwość doświadczenia, przy udzielonym wsparciu, społecznego i akceptowalnego funkcjonowania daje podstawy do funkcjonowania na przyszłość. Zarówno osoba przebywającym w izolacji, jak i otwartemu społeczeństwu. To jest podstawa procesu socjalizacji i funkcjonowania społecznego.

Bibliografia

- DYBALSKA, I., 2012. *Trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego - między diagnozą a działaniem*. Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- FUTYMA, G., 2018. Pomoc osobom osadzonym, zwalnianym z jednostek penitencjarnych, świadczona przez służbę więzienną. W: *Formy pomocy osobom skazanym, opuszczającym jednostki penitencjarne*. ROPS, Kraków.
- GREEN, M., H. MOORE I J. O'BRIEN, 2013. *Rozwój społeczności w oparciu o zasoby Model ABCD w praktyce*. Wydawnictwo CRZL, Warszawa.
- HRYNIEWSKA, A., 2010. *Podstawy ewaluacji dla pomocy społecznej*. ROPS, Kraków.
- KIESZKOWSKA, A., 2009. Problemy readaptacyjne osób opuszczających placówki resocjalizacyjne. W: „*Probacja*.” Nr. 2.
- KUĆ, M., 2011. *Prawne podstawy resocjalizacji*. Wyd. C. H. Beck. Warszawa.
- RYMSZA, M., 2012. (red.). *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*. Wydawnictwo IPS. Warszawa 2012.
- WEJCMAN, Z. i G. GNATOWSKA, 2005. *Partnerstwo. Rola i proces tworzenia*. Wydawnictwo Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, Warszawa.
- [online]. [cit. 2019-11-24]. Dostępne z: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-katowicach-najlepsze-programy-resocjalizacyjne-w-polsce-powstaly-na-slasku>
- [online]. [cit. 2019-11-24]. Dostępne z: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Dla-kazdego-cos-pozytecznego-czyli-oferta-programow-resocjalizacyjnych-w-debickiej-jednostce-penitencjarne>

dr hab. Bożena Majerek

Instytut Pracy Socjalnej

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: bozena.majerek@upjp2.edu.pl

dr Katarzyna Wojtanowicz

Instytut Pracy Socjalnej

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: katarzyna.wojtanowicz@upjp2.edu.pl

POTREBA ZVYŠOVANIA INTERKULTÚRNEHO POVEDOMIA V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Barbora Krajčírová

Abstrakt: Štúdia sa zaoberá potrebou zvyšovania interkultúrneho povedomia u detí na začiatku ich školského života. Pre každé štúdium interkulturality je nevyhnutné pochopiť viaceré definície kultúry a rôzne spôsoby jej vnímania. Kultúra ako pojem nepozná jedinú všeobecnú definíciu. Ak z väčšej časti porozumieme, ako autori nazerajú na systém kultúry, posunieme sa k uvedomeniu interkulturality ako procesu fungovania medziľudských vzťahov z rôznych kultúr. Interkultúrne povedomie je v dnešnej modernej dobe dôležitou súčasťou školského systému. Okrem cudzích jazykov, v rámci ktorých sa s ním žiaci stretávajú najčastejšie, by sa mali interkultúrne prvky implementovať aj do iných predmetov. Národná identita, zvyky, tradície a jazyk sú pre každý štát a národ unikátnym pokladom, ktorý treba prezentovať. Na druhej strane však nesmieme zabúdať na kultúrnu rozmanitosť. Práve interkultúrne vzťahy sú dôležité v správnom vnímaní inakosti. Akceptácia inej rasy, jazyka, spôsobu života či tradícií sú možnosťami, ako hľadať vo svete mier a pokoj. Realita však denno denne ponúka odlišný pohľad a tak nie je prekvapením, že v školách sa čoraz častejšie skloňujú slová ako predsudok a konflikt. Ignorovanie interkultúrnej dimenzie v školskom systéme môže mať u žiakov za následok nesprávny typ komunikácie s ľuďmi z iných miest, krajov, štátov či národov. To môže v budúcnosti viesť k nepokojom medzi dnešnou mladšou generáciou.

Kľúčové slová: kultúra, akulturácia, interkulturalita, primárne vzdelávanie, mladší školský vek

Abstract: The paper deals with the needs of increasing intercultural phenomena in teaching children in the beginning of their school life. There is an importance of understanding the intercultural as a process by various definitions of culture and its processes. Nowadays, we don't have only one general definition for culture. If we understand the way the authors look upon the culture, we understand, that intercultural is a system that functions in human relationship from various culture backgrounds. These days, intercultural phenomena is an important part of the school system, and except of foreign languages that exist in most common way, it should function and be implemented into the other school subjects. National identity, customs, traditions and different languages are for every nation unique treasure. There is an importance of presenting this treasure, but on the other hand, we cannot forget of cultural diversity. Intercultural relationships are the right process of how we look on the otherness. Upon acceptance of other race, language, lifestyle, and traditions we ought to find peace and calmness in life. The reality makes a day by day difference, and we observe that in daily life things can take a different course. It is not a surprise, that at school we use words like conflict and prejudice. Ignoring diversity and accepting the use of inappropriate discussions about people from different places, towns, and countries in our school should have serious consequences. These consequences would make today's young generation think twice before judging other cultures.

Key words: culture, enculture, interculturality, primary education, young learners

Potreba zvyšovania interkultúrneho povedomia v primárnom vzdelávaní

Pedagogický prístup k žiakom je špecifický proces. Učiteľ by mal do svojho povolania vkladať nielen odbornú znalosť, ale najmä ľudský až rodičovský prístup a tiež individuálny pohľad na každého žiaka. Školský systém na Slovensku a konkrétne prípady z praxe naďalej dokazujú, že zvládnuť naplniť obsahovú štruktúru predmetu a popritom individuálnu starostlivosť k žiakom, je náročné a pre pedagógov často nemožné. Vo svete sa čoraz intenzívnejšie kladie dôraz na individuálny prístup, ktorý sa veľakrát osvedčil a prispel k efektívnejším výkonom študentov. Všeobecná situácia v slovenskom školstve a postoj pedagógov, viac-menej odzrkadľujú našu kultúru. Práve pedagóg veľakrát zastupuje úlohu rodičov a preto sa kultúrne povedomie u žiakov neodporúča zanedbávať. Kultúru vnímame z hľadiska umenia, pedagogiky, národnej identity, ale aj politickej scény a rôznych ďalších odvetví. Pozorujeme ju všade okolo nás; v bytovke, u susedov, v škole, doma, u starých rodičov, v kine, na koncerte, v múzeu a tak ďalej. Spencer-Oatey, H. (2012) zhrnul kultúru ako pojem v publikácii „Čo je kultúra?“ (z anglického „What is culture?“) do troch skupín. Prvou skupinou je definovanie kultúry poetom a náboženským mysliteľom Viktoriánskej éry – Matthewom Arnoldom („Culture and anarchy“ 1867). Cieľom tejto skupiny je vysvetlenie kultúry v chápaní jej estetického hľadiska mimo sociálnych vied. Uprednostňuje v nej produkty umeleckého a intelektuálneho chápania. Druhá skupina, charakterizovaná Edwardom Tylerom v publikácii „Primitive culture“ (1870), vyzdvihuje evolučný proces vnímania kultúry od primitívneho cez barbarský až po civilizovaný. Z jeho vnímania kultúrnej antropológie neskôr vychádzali aj autori Kroeber a Kluckohn (1950). Tyler ponúka aj konkrétnu definíciu: „Kultúra je komplex, ktorý zahŕňa vedomosti, názory, umenie, mravy, zákony, zvyky a ďalšie schopnosti a zvyky, ktoré človek nadobudol ako člen spoločnosti.“ (Tyler E.) S treťou skupinou sa zoznamujeme vďaka autorovi Franzovi Bootovi a jeho študentom z obdobia dvadsiateho storočia. Ich východiskom sa stali Herderove myšlienky. V porovnaní s vývojom dvoch predošlých skupín môžeme badať, akým spôsobom Tylor reagoval na vedecký dôraz namiesto Arnoldovej estetickej funkcie kultúry. Boot reaguje na Tylora a neguje jej sociálne vnímanie, naopak vyzdvihuje unikátnosť ľudí v spoločnosti. Zameriava sa na kultúru ako na unikátnu vlastnosť človeka v spoločnosti a nie ako na všeobecnú zložku spoločnosti (Spencer Oatey 2012). V príspevku sme pátrali po vnímaní kultúry veľikánmi v minulosti, pretože v historických záznamoch pozorujeme rôznosť pohľadov na jej význam. Arnoldove estetické vnímanie, Bootov vedecký prístup a Tylorov individualizmus a unikátnosť. Každá charakteristika má svoj význam. Dôkazom estetickej kultúry je umenie, ktoré stáročia ovplyvňuje mnohé generácie a inšpiruje ich k zachovávaní tradícií

a zvykov. Individualita v kultúre však nemôže byť nepovšimnutá, literárne unikáty, umelecké skvosty, historické rozhodnutia boli a sú väčšinou v rukách jednotlivca, ktorý svojím konaním ovplyvňuje kultúra národa či viacerých štátov. Pri prepájaní viacerých kultúr, národov a zemí sa dostávame k ďalším pojmom, ktoré ku kultúre patria. Sú nimi interkulturalita a multikulturalita. Aby sme im rozumeli, musíme najprv porozumieť pojmu kultúra. Členmi určitej kultúry môžu byť obyvatelia štátu alebo aj viacerých štátov, keďže z histórie vieme, že mnohé, dnes už samostatné štáty, žili pod jedným politickým subjektom, a tak je zrejmé, že isté kultúrne prvky a povedomie majú stále podobné. Slováci sú si vo svojej kultúrnej povahe blízki s ďalšími slovanskými štátmi. Nemožno im uprieť historickú minulosť a nenachádzať podobnosti aj v dnešnom modernom svete.

Univerzálne vymedzenie pojmu kultúra podľa J. Prúcha (2011, s. 34) nie je vytvorené, vieme však rozlíšiť dve rôzne porozumenia tohto pojmu. Všeobecne tvrdí, že kultúra je chápaná ako všetko, čo vytvorí ľudská civilizácia. Z užšieho hľadiska sa v interkultúrnej psychológii pojem kultúra vzťahuje k ľudským prejavom chovania. Svojou definíciou približuje Tylerovo vnímanie, že kultúrou určitej spoločnosti rozumieme zvyky, symboly, spôsoby komunikácie a spoločenské rituály, zdieľané a hodnotové symboly, predávané skúsenosti a zachovávanie tabu (Navrátilová 2014). V definícii Prúcha vyzdvihuje porozumenie dvoch pojmov: kolektivismus a individualizmus. Individualizmus je charakteristický pre krajiny západu a kolektivismus pre ázijské, africké a arabské krajiny. Pochopenie rozdielov vo vnímaní sveta a miesta jedinca v ňom je dôležité v celkovom chápaní a budovaní spoločného porozumenia a cieľov medzi ľuďmi, ktorí pochádzajú z iných krajín (Launikari a Puukari. In: Burkovičová a Navrátilová 2014). Kolektivismus alebo niekde pojem „my“ kultúra sa vyskytuje, ako Prúcha spomína, najmä v ázijských, afrických alebo arabských krajinách. Ide o krajiny menej vyspelé, kde je kult rodiny stále na prvých miestach a príslušník kultúry cíti celoživotnú oddanosť ku kolektívu a akékoľvek prerušenie sociálnej väzby je pre neho náročné. Individualizmus alebo kultúru „ja“ nachádzame v ekonomicky vyspelejších krajinách, kde nie je jedinec závislý od kolektívu a sociálne vzťahy medzi ľuďmi sú uvoľnenejšie a anonymnejšie. Je to typický znak moderných západných krajín.

Akulturácia

Dôležitý pojem pridružený ku kultúre je akulturácia. Pružinec (2005) vysvetľuje rozdiely medzi definíciami akulturácia, enkulturácia a interkulturácia. Na prvý pohľad príbuzné pojmy v sebe skrývajú odlišné významy, ktoré vo svete vedy a výskumu nemožno zameniť. Pružinec definuje akulturáciu

ako pojem využívaný v sociológii a etnológii, ale aj v príbuzných disciplínach a subdisciplínach. Medzi ne zaraďuje kulturológiu alebo kultúrnu a sociálnu antropológiu. Na časovej priamke je od konca devätnásteho storočia a vyzdvihuje najmä severoamerických antropológov – R. Redfielda, R. Lintona a M. J. Herskovitsa. Podľa nich akulturácia zahŕňa javy, ktoré: „vznikli v dobe, keď skupiny jednotlivcov pochádzajúcich z rôznych kultúr vstupujú do stáleho, bezprostredného kontaktu, ktorý vedie k zmenám pôvodných kultúrnych vzorov jednej alebo oboch skupín“ (Pružinec 2005). Enkultúrácia sa používa väčšinou v etnológii a jej subdisciplínach. Pojem bol zaužívaný M. J. Herkovitsom. Môže zahŕňať všetky prejavy naučeného správania sa, získavania poznatkov a zručností, vďaka ktorým človek nadobúda kompetencie v kultúre danej spoločnosti. Ide o proces, v ktorom si osoba, člen etnika, národa či určitého spoločenstva osvojuje kultúru istého národa od svojho detstva. Možno teda hovoriť o osvojovaní si kultúry danej spoločnosti a je pridružená so socializáciou. Pružinec vysvetľuje tretí pojem, nazývaný interkultúrácia. Ide o význam v oblasti teológie a nemožno si pojem zameniť s pojmom „interkulturalita“. Interkultúrácia je náboženský a teologický proces a často sa zamieňa aj s akulturáciou, ktorú vo svojich prejavoch spomínal aj pápež Ján Pavol II. V onej dobe boli tieto pojmy chápané ako synonymá, dnes už vieme, že interkultúrácia a jej teologické jadro nespočíva len v misionárskej stratégii alebo v propagácii kresťanstva, ale v teologickom fakte inkarnácie Slova.

Púpala a Zápotočná (2010) spomína akulturáciu v spojitosti so socializáciou, pričom osobitné významy nadobúdajú vtedy, ak hovoríme o školskej socializácii, o kognitívnej a emocionálnej socializácii, či o akulturizácii prostredníctvom školského vyučovania. Pojem vymedzuje súhlasne s Pružincem, ako postupné vnikanie do kultúry, v ktorej sa ocitáme (najčastejšie narodíme). Spochybňovanie školských inštitúcií ako miesta, kde deti dokážu absorbovať kultúrne povedomie, je podľa Púpala nesprávne. Legalizáciu tohto tvrdenia dokazuje najmä fakt, že škola zabezpečuje počiatočnú, intenzívnu, inštitucionálnu, kognitívnu, ale aj emocionálnu socializáciu detí. Inak povedané, v škole sa často stretávame s akulturačným procesom koncentrovaným na tie prvky kultúry, ktoré majú pre určitý sociálny priestor ustálenú akceptovanú hodnotu. V škole by sa deti mali učiť kultúrne prvky, ktoré im správne pospájajú vedomosti o tom, čo bolo a je pre ich kultúrny priestor charakteristické, významovo relevantné a všeobecne akceptovateľné. Púpala (2010) na záver vymedzuje akulturáciu ako zmysel, prostredníctvom ktorého sa u človeka formuje schopnosť participovať na užívaní prvkov kultúry v ich vlastnej podstate. Uvažuje o označení tejto schopnosti ako o kultúrnej gramotnosti. Zmysel vzdelávania smeruje práve k formovaniu kultúrnej gramotnosti ako k svojmu základnému cieľu (Púpala 2010). Vnúšať kul-

túrne povedomie a gramotnosť medzi žiakov nie je len na pedagógoch, človek sa dennodenne stretáva so situáciami, v rámci ktorých absorbuje nové kultúrne prvky a preto potrebuje pomoc rodiny, kamarátov či pedagógov na ich začlenenie, akceptáciu alebo dovysvetlenie. V mnohých prípadoch spomíname vlastnú národnú kultúrnu gramotnosť, moderné dejiny a svet nám čoraz častejšie prináša stret s inými kultúrami. Naučiť sa žiť a akceptovať iné zvyky, mravy, tradície či názory robí problém nielen deťom, ale aj dospelým.

Interkulturalita

Stret s inou kultúrou a akceptovanie iných hodnôt, rečí, rás, zvykov, tradícií a iných dennodenných situácií môže priniesť do života človeka nielen radosť z nového poznania, no najmä stres z neznámeho či porozumenia. Porozumenie iným kultúram môže byť pre jedinca náročné. Rozdielnosti, ktoré medzi jednotlivými národmi existujú, veľakrát prerastajú do národných konfliktov. Nedá sa nespomenúť boj medzi Slovákmi a Čechmi, Slovákmi a Maďarmi a tak ďalej. Výsmech a predsudky, ako negatívny dopad na nás a na iné krajiny spôsobujú neraz zbytočné, nielen kultúrne, ale aj dlhodobé politické konflikty. Ak by sme v predstavivosti zakotvili na Slovensku, vieme poukázať na konflikt „západné verzus východné Slovensko“. Neustále slovné doťahovanie sa s prisťahovalcami do hlavného mesta a opačne, môže pre niekoho predstavovať úsmevnú skúsenosť, pre iného zase traumatické životné okamihy. Emočná senzibilita, ako dôsledok nesprávnych interkultúrnych vzťahov, nepoukazuje len na mimoštatné národy, ale dokonca aj na obyvateľov jedného národa, kraja, mesta či kolektívu. Školský kolektív nie je výnimkou. Kaikkonen (1994) tvrdí, že potrebu interkultúrnej výučby potvrdzujú všeobecné a univerzálne vyučovacie ciele. Radí k nim aj podporu mieru a priateľstva medzi národmi, lásku k blížnemu, uznanie cudzích hodnôt a rôznorodosti, rešpekt pred vlastnou národnou kultúrou, vylúčenie klišé, predsudkov a stereotypných názorov (Kaikkonen. In: Harajovej 2009). Školské prostredie je územím, kde sa v mnohých prípadoch a s dennou periodicitou stretáva veľké množstvo žiakov, učiteľov, a pedagogických zamestnancov s vlastným kultúrnym pozadím. V kolektíve, kde je každý z „iného cesta“, sa pedagógovia postupne snažia implementovať prvky interkultúrnej kompetencie. Mnohí odborníci sa zhodujú na tom, aby sa interkultúrne prvky využívali všade, kde je na to príležitosť. Ako príklad uvedieme predmety: hudobná výchova, výtvarná výchova, slovenský jazyk, prvouka a v neposlednom rade cudzí jazyk. Podľa Harajovej (2009) sa už výučba cudzieho jazyka častejšie upriamuje na výchovu cudzej kultúry, nakoľko je nevyhnutný styk a spolužitie so svetom, ktorý nás obklopuje, napriek tomu, že existujú rozdielnosti a nedorozumenie (Harajová 2009).

Byrom (2010) vo svojich publikáciách často prízvukuje nevyhnutnosť učenia cudzích jazykov s dôrazom na interkultúrnú zložku. Okrem lingvistickej zložky tak nemožno zabudnúť ani na interkultúrnú dimenziu. Manniová (2004) myšlienku interkultúrneho vzdelávania spája s ideou plurality. Ide o obohatenie obsahov výchovy a vzdelávania o rozmanitosť svetových kultúr a zároveň uvedomenie si hodnôt vlastnej kultúry a jej prínosu svetu. Učitelia by podľa Manniovej (2004) mali v programoch interkultúrnej výchovy postupne formulovať princípy, ku ktorým patria: ochrana základných práv každého jednotlivca a etnických skupín imigrantov a interkultúrna výchova ako integrálna súčasť ľudského práva na vzdelanie. Pedagógovia čoraz viac čerpajú zo skúseností, ktoré sú založené na úcte a rešpekte k minoritnej kultúre, pričom kladú dôraz na oboznamovanie žiakov s kultúrou prijímajúcej krajiny a s jej problémami. Interkultúrne vzdelávanie by preto malo byť na dennom poriadku. Implementácia interkultúrnej dimenzie v školskom systéme ešte stále nemá na Slovensku pevne stanovené metódy učenia. Nájdeme však u nás niekoľko materských a základných škôl, v ktorých prebiehajú rôzne interkultúrne projekty v rámci susedných krajín. Myslíme si, že podobné edukačné aktivity s interkultúrnou zložkou by nemali chýbať na žiadnej základnej škole. Ak už nie je možné cestovanie a spoznávanie cudzích kultúr v rámci školského vyučovania, učitelia by mohli využiť každú situáciu, v ktorej sa ponúka interkultúrny prvok. Uvedieme ilustračný príklad: predstavme si, že sa žiaci vrátia po prázdninách do školských lavíc. Učiteľ sa ich so záujmom opýta, kde a ako strávili voľné dni, kto navštívil akú obec, mesto, štát a podobne. Následne vyrobí triednu cestovateľskú mapu, pričom v priebehu celého roka by k nej mohli pribúdať ďalšie krajiny a zaujímavosti o nich, ich kultúre či zaužívaných tradíciách. Je to jedna z mnohých možností, ako aj bez štátnej podpory umožniť deťom, aby sa oboznamovali s ďalšími existujúcimi kultúrami.

Zoznam bibliografických odkazov

- BOČÁK, M., 2010. *Diskurz – neurčitá cesta kultúrnych, mediálnych a komunikačných štúdií do centra svojho záujmu*. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_diskurz_kulturalne_medialne_komunikacne_studia_2009.pdf
- BURDA, F., 2016. *Za hranice kultúr*. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, CDK. ISBN 978-80-7325-402-5.
- Elektronická učebnica didaktiky technickej výchovy* 2011. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: http://utv.ki.ku.sk/33_3.1-Pojem-kompetencia--vymedzenie-pojmu
- FULKOVÁ, E., 2006. *Kapitoly zo všeobecnej didaktiky*. Infopress, Bratislava, 1 vydanie. ISBN 80-85402-78-5.

- Globálne vzdelávanie, článok z konferencie: *A vision of development cooperation for a changing world*, Bratislava, 2013. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: <http://www.globalnevezdelavanie.sk/interkulturene-kompetencie-v-globalnom-vzdelavani>
- HREHOVÁ, H. et al., 2012. *Etika a kultúra*. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. ISBN 978-83-7490-543-5.
- KOMEL, D., 2012. Multikulturalizmus a interkulturalita. In: *Časopis Filozofia*. [online]. Roč. 67. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2012/8/677-688.pdf>
- KRAMSCH, C., 2018. *Is there still a place for culture in multilingual FL education?* University of California. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/19780/LEM-2018_Kramsch.pdf?sequence=1
- LAZORČÍKOVÁ, J. *Interkultúrna komunikácia v edukačnom prostredí*, education.sk. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dupkalova1/subor/Lazorcikova.pdf> (4.6.2019)
- PIAGET, J., *Psychologie dítěte*. Portál, Praha, 17. Vydanie. ISBN 978-80-262-0691-0.
- PRUŽINEC, T., 2005. Ako rozumieť pojmom akulturácia, enkulturácia a inkulturácia. In: *Viera a život, časopis pre kresťanskú orientáciu*. Roč. XV, č. 1, s. 59-65.
- PUPALA, B. a Z. KOLLÁRIKOVÁ, 2010. *Predškolská a elementárna pedagogika*. Portál, Praha. ISBN 978-80-7367-828-9.
- SPANCER-OAETY, H., 2012. *What is culture?* Global Ipad Core Concept. [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: https://warwick.ac.uk/fac/soc/al/globalpad/openhouse/interculturalskills/global_pad_-_what_is_culture.pdf
- TUREK I., 2005. *Inovácie v didaktike*. Európsky sociálny fond, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava. ISBN 80-8052-230-8.

Mgr. Barbora Krajčírová

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: barbora.krajcirova@smail.unipo.sk

MODLITBA U MORMONOV

Miroslav Kazík

Abstrakt: V príspevku si všímame chápanie modlitby v Cirkvi Ježiša Krista svätých neskorších dní, ktorá vznikla v roku 1830 v USA na základe údajného zjavenia Josephovi Smithovi v roku 1820. Rozoberáme mormonskú definíciu modlitby, spôsoby a druhy modlitby u mormonov, dôvody pre modlitbu. Vychádzame z publikácií predstavujúcich mormonskú vierouku, ale uvádzame aj jednotlivé zmienky viažuce sa na modlitbu v posvätných knihách mormonov.

Kľúčové slová: modlitba, mormoni

Abstract: In this paper we take note of the understanding of the prayer in the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints that originated in 1830 in the United States on the basis of an alleged revelation to Joseph Smith in 1820. We discuss the Mormon definition of prayer, the ways and types of prayer for Mormons, the reasons for prayer. We start from publications presenting the Mormon faith, but we also mention individual references to prayer in the sacred books of Mormon.

Key words: prayer, mormons

Oproti „klasickým/tradičným“ cirkvám sa na Slovensku môžeme stretnúť s pomerne značným počtom náboženských hnutí, ktoré sa označujú ako „netradičné“, „nové“ či „alternatívne“. Viaceré sú zaregistrované na Ministerstve kultúry SR a pôsobia tu legálne. Medzi registrovanými je aj Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní, zvaní aj mormoni.

Na náboženstvo mormonov (Cirkvi Ježiša Krista Svätých neskorších dní) – podobne ako na každé náboženstvo – sa najčastejšie pozerá z aspektu teológie (na Slovensku najmä katolíckej, pravoslávnej, evanjelickej, reformovanej, evanjelikálnej, čiastočne starokatolíckej, husitskej) a religionistiky. Religionistický prístup môže vychádzať z teologickej religionistiky (teológie náboženstva) a neteologickej religionistiky (popisnej či hermeneutickej) (Hošek 2006, s. 59-60). Sekty sú predmetom skúmania sektológie, disciplíny so špecifickým postavením. Prednáša sa napríklad na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Mormoni bývajú začleňovaní medzi sekty (porov. Hora 1995). Na náboženstvo sa nazerá i z filozofického, psychologického, sociologického, právneho a i. pohľadu.

V roku 2020 je to 200 rokov, čo sa začala písať história mormonskej cirkvi. V roku 1820 sa vraj štrnásťročnému americkému chlapcovi Josephovi Smithovi, modliacemu sa v lese blízko svojho domu, aby vedel, ku ktorej cirkvi sa má pridať, mal zjaviť Boh Otec a Jeho syn Ježiš Kristus. Samotná Cirkev Ježiša Krista

svätých neskorších dní vznikla roku 1830, teda pred 190 rokmi. V roku 2020 je aj ďalšie zaujímavé výročie spojené s mormonmi, a to 130. výročie zrušenia polygamie. Tú roku 1890 vtedajší vodca Young po tom, ako mal „božské zjavenie“, zrušil. Podľa amerických zákonov bolo však praktizovanie polygamie neprijateľné, bola to teda nutnosť.

Filozofia náboženstva *modlitbu* považuje za najbezprostrednejší náboženský čin, v ktorom sa prejavuje skúsenosť človeka s Posvätnom. Hoci sa zdá, že má svoj pôvod v človekovi (ako slovo, ktorým sa človek obracia na Boha), v skutočnosti je odpoveďou človeka na prejavenie sa Boha. Všetky náboženstvá pripisujú zvláštne miesto a moc slovu, či už slovu Posvätna, alebo slovu človeka, ktorým sa obracia na božstvo. Vedie to k tomu, že náboženský vzťah treba chápať ako interpersonálny. Modlitba je prítomná vo všetkých formách náboženstva všetkých historických období ako všeobecný jav, nie je to reč o Bohu, ale rozhovor s Bohom, vyjadruje skúsenosť človeka s Posvätnom (Gavendová 2006, s. 84).

Okrem Biblie (Starého a Nového zákona) písma mormonov tvoria Kniha Mormonova a Náuky a zmluvy spolu so zbierkou Drahocenná perla.

Prvým zoznamom sa s mormonským chápaním modlitby je určite abecedné heslo v slovníku *Průvodce k Písmům*, ktorý je zaradený v závere *Knihy mormonovej* ako vysvetlivky k mormonskému učeniu. Bližší opis modlitby však možno nájsť v publikáciách *Zásady evangelia* a *Věrní víře*. *Slovník evangelia*, ktoré sú základnými príručkami pre pochopenie mormonskej viery.

Kapitola *Modlíme se ke svému Nebeskému Otcovi* knihy *Zásady evangelia* odpovedá na otázky Čo je to modlitba?, Prečo sa modlíme?, Kedy sa máme modliť?, Ako sa máme modliť? a Ako sa na modlitby odpovedá? V závere kapitoly je zoznam veršov z mormonských písiem a odkazy na ďalšie zdroje, kde sa píše o modlitbe.

Modlitbu mormoni definujú ako „úprimný a srdečný rozhovor s Nebeským Otcom“ (*Zásady evangelia* 2009, s. 33) a ako „účtívú komunikáciu s Bohom, počas ktorej osoba vyjadruje vďaky a prosí o požehnanie“ (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93). Modlia sa len k Bohu a k nikomu inému. Odvolávajú sa na Exodus 20:3-5⁵ mormoni sa nemodlia k žiadnej inej bytosti ani k ničomu, čo učinil človek alebo Boh (*Zásady evangelia* 2009, s. 33). Modlia sa k Bohu (k Otcovi) v mene Ježiša Krista, lebo v mormonskej knihe 3. Nefi 18:19⁶ sa píše, že tak učil

⁵ 2 Mjž 20: 3-5.

Nebudeš mať iných bohov okrem mňa!³ Neurobíš si modlu ani nijakú podobu toho, čo je hore na nebi, dolu na zemi alebo vo vode pod zemou!⁴ Nebudeš sa im klaňať ani im slúžiť, lebo ja som Hospodin, tvoj Boh, Boh žiarlivý, ktorý trestá viny otcov na synoch do tretieho i štvrtého pokolenia tých, čo ma nenávidia.⁵

⁶ 3. Nefi 18:17-24.

Ježiš (*Zásady evangelia* 2009, s. 33). V tejto súvislosti Sprievodca (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93) cituje aj Jána 14:13-14⁷ a 16:23-24⁸.

Prvί, kto sa začal modliť k Bohu, boli podľa knihy Mojžiš (5:4), Adam a Eva potom, čo boli vyhnaní zo záhrady Eden. „Adam a Eva, jeho žena, zavolali na meno Pánovo, a počuli hlas Hospodínov od cesty k Edenovej záhrade, hovoriac im, a nevideli ho.“ Hoci boli oddelení od Boha, komunikácia s ním bola možná a dôležitá, pretože podľa knihy Mojžiš (5:8) Pán prikázal: „Budeš činiť pokánie a povolať Boha v mene Syna navždy“ (Ludlow 1992, s. 1117-1120).

Modlitby môžu byť vyslovované buď nahlas alebo potichu. Myšlienky osoby môžu byť tiež modlitbou, ak sú smerované k Bohu. Pieseň spravodlivých môže byť pre Boha modlitbou, lebo ako sa uvádza v Náučkách a zmluvách (25:12) (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93): „Neboť duši mou těší píseň srdce; ano, píseň spravodlivých je pro mne modlitbou a bude zodpověděna požehnáním na hlavu jejich“ (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 46).

Bez ohľadu na to, kde človek je, či stojí alebo kľáči, či sa modlí nahlas alebo potichu, v súkromí alebo v zastúpení skupiny ľudí, vždy sa má modliť s vierou,

17. A stalo sa, že keď Ježiš prehovoril slová tieto k učeníkom svojim, obrátil sa znova k zástupu a povedal im:

18. Hľa, veru, veru hovorím vám, musíte bdieť a modliť sa vždy, aby ste nevošli do pokušenia; lebo Satan si praje, aby vás mal, aby vás mohol preosievať ako pšenicu.

19. Takže sa musíte vždy modliť k Otcovi v mene mojom;

20. A o čokoľvek, čo je správne, budete prosiť Otca v mene mojom veriac, že obdržíte, hľa, bude vám dané.

21. Modlite sa k Otcovi v rodine svojej, vždy v mene mojom, aby manželkám vašim a deťom vašim mohlo byť požehnané.

22. A hľa, budete sa často schádzať; a nebudete zakazovať žiadnemu človeku, aby prišiel medzi vás, keď sa budete schádzať, ale dovoľte mu, aby k vám prišiel, a nezakazujte mu to;

23. Ale budete sa za nich modliť a nevyvrhnete ich; a ak k vám budú prichádzať často, budete sa za nich modliť k Otcovi v mene mojom.

24. Takže, pozdvihnite svetlo svoje, aby mohlo svietiť svetu. Hľa, ja som to svetlo, ktoré budete pozdvihovať – to, čo ste mňa videli činiť. Hľa, vidíte, že som sa modlil k Otcovi, a vy všetci ste to dosvedčili.

3. Nefi 18:29-30:

29. Lebo ktokoľvek nehodne je a pije telo moje a krv moju, je a pije zatratenie duše svojej; takže, ak viete, že nikto nie je hodný jesť a piť z tela môjho a krvi mojej, zakážte mu to.

30. A predsa, nezapudíte ho zo stredu svojho, ale budete mu slúžiť a budete sa modliť za neho k Otcovi, v mene mojom; a ak bude činiť pokánie a bude pokrstený v mene mojom, potom ho prijmete a budete mu podávať z tela môjho a z krvi mojej.

⁷ Jn 14:13-14: „a urobím všetko, o čo budete prosiť v mojom mene, aby Otec bol oslávený v Synovi. 14 Keď ma budete o niečo prosiť v mojom mene, ja to urobím.“

⁸ Jn 16:23-24: „V ten deň sa ma nebudete na nič pýtať. Amen, amen, hovorím vám, keď budete Otca o niečo prosiť v mojom mene, dá vám to. 24 Doteraz ste v mojom mene o nič neprosili. Proste teda a dostanete, aby vaša radosť bola úplná!“

a ako sa píše v knihe Moroni 10:4⁹ „s úprimným srdcom, so skutočným zámerom“ (*Zásady evanjelia* 2009, s. 36). Keď sa človek modlí k Nebeskému Otcovi, má mu povedať, čo skutočne pociťuje v srdci, má mu dôverovať, prosiť ho o odpustenie, naliehavo ho žiadať, ďakovať mu, vyjadrovať mu svoju lásku. Nemajú sa opakovať prázdne slová a frázy, na čo sa odvolávajú na Matúša 6:7-8.¹⁰

O modlitbe však Evanjelium podľa sv. Matúša v 6. kapitole hovorí viac:

Keď sa modlíte, nebuďte ako pokrytci. Tí pri modlitbe radi stoja v synagógach a na rohoch námestí, aby urobili na ľudí dojem. Amen, hovorím vám: Už majú svoju odmenu. Ale keď sa ty modlíš, vojdí do svojej komôrky, zavri za sebou dvere a modli sa k svojmu Otcovi, ktorý je v skrytosti. A tvoj Otec, ktorý vidí aj to, čo je skryté, ti odplatí. Pri modlitbe nehovorte priveľa ako pohanovia, ktorí si myslia, že budú vypočutí pre svoju mnohovoranosť. Nenapodobňujte ich teda! Veď váš Otec vie, čo potrebujete, skôr ako ho prosíte. Vy sa teda modlite takto: Otče náš, ktorý si na nebesiach, posväť sa meno tvoje, príď kráľovstvo tvoje, buď vôľa tvoja ako v nebi, tak i na zemi. Chlieb náš každodenný daj nám dnes a odpusť nám naše viny, ako i my odpúšťame svojim vinníkom. A neuveď nás do pokušenia, ale zbav nás zlého. Lebo ak vy odpustíte ľuďom ich previnenia, aj vám odpustí váš nebeský Otec. Ale ak vy neodpustíte ľuďom, ani vám váš nebeský Otec neodpustí vaše previnenia.

Evanjelium podľa Matúša sa uvádza v Sprievodcovi k Písmam ako návod, spôsob, akým sa máme modliť (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93-94).

Človek má vždy prosiť, aby sa stala jeho vôľa, a mať na pamäti, že to, po čom túži, nemusí byť pre neho najlepšie, o čom hovorí aj 3. Nefi 18:20. Modlitba sa na konci uzatvára v mene Ježiša Krista, tak ako sa píše v 3. Nefi 18:19 (*Zásady evanjelia* 2009, s. 36).

Podľa slov mormonov sa mormoni pri modlitbe neprežehnávajú, žiadnym spôsobom, ako to robia kresťania – rímskokatolíci tak, že sa urobí jeden veľký kríž dotykom rukou na čelo, dotykom rukou na hrud', dotykom rukou na ľavé plece a dotykom rukou na pravé plece, alebo pri čítaní evanjelia krížikmi na čelo, ústa, hrud', pravoslávni a gréckokatolíci tak, že sa tri prsty (palec, ukazovák a prostredník) pravej ruky zložia spolu a zvyšné dva prsty (prstenník a malíček) zohnú v dlani, pravá ruka sa pozdvihne, priloží k čelu, potom sa položí pravá

⁹ Moroni 10:4: „A keď veci tieto obdržíte, chcel by som vás nabádať, aby ste sa pýtali Boha, Večného Otca, v mene Krista, či tieto veci nie sú pravdivé; a ak sa budete pýtať s úprimným srdcom, so skutočným zámerom, majúc vieru v Krista, on vám prejaví ich pravdivosť, mocou Ducha Svätého.“

¹⁰ Mt 6: 7-8: „Pri modlitbe nehovorte priveľa ako pohanovia, ktorí si myslia, že budú vypočutí pre svoju mnohovoranosť.8 Nenapodobňujte ich teda! Veď váš Otec vie, čo potrebujete, skôr ako ho prosíte.“

ruka na prsia, ďalej sa položí ruka na pravé rameno a nakoniec na ľavé rameno, evanjelici a. v. krížikom na čelo. Modlia sa vraj tak, ako to učil Ježiš a prežehnávanie je podľa nich asi zvyk, ktorý sa začal používať neskôr po jeho smrti. Veria však, že Ježiš zomrel na kríži. Modlitbu začínajú slovami *Pane alebo Bože a končia slovami „V mene Ježiša Krista. Amen.“* Modlitba sa môže začať aj slovami *Nebeský Otče; Otče; Drahý nebeský Otče; Milovaný nebeský Otče.* Bohu sa tyká.

Cieľom modlitby podľa mormonov nie je meniť Božiu vôľu, ale zaistiť modliacim a ďalším osobám požehnanie, ktoré je už Boh ochotný udeliť, ale o ktoré musia poprosiť, aby ich získali (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93). Keď sú priania modliacich sa prianiami Kristovými, sú modliaci sa naozajstne schopní modliť sa v Kristovom mene, čo mormoni dokladajú veršami Jána 15:7¹¹ a Náuk a zmlúv 46:30 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 90-91).¹² Potom modliaci sa prosia o veci, ktoré sú správne, a tak ich Boh môže udeliť (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93), ako sa uvádza v 3. Nefi 18:20: „A cokolí, čo je správne, budete prositi Otce ve jménu mém věříce, že obdržíte, vizte, bude vám dáno.“

Niektoré modlitby zostávajú nezodpovedané, pretože v žiadnom smere nepredstavujú Kristovo prianie, ale namiesto toho vyvierajú zo sebeckosti človeka (Jakub 4:3¹³, Náuky a zmlúvy 46:9 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 89)¹⁴.

Ak modliaci sa prosia Boha o nespravodlivé veci, obráti sa to v skutočnosti k ich odsúdeniu (NaS 88:65 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 179)¹⁵ (*Průvodce k Písmům* 2009, s. 93).

Na otázku, kedy sa máme modliť, mormonská príručka odpovedá, že modliť sa môžeme kedykoľvek, keď cítime potrebu komunikovať s Nebeským Otcom, či už potichu alebo nahlas. Niekedy potrebujeme byť osamote, aby sme Mu mohli vyliť svoju dušu (viac Mt 6:6¹⁶). Okrem toho sa môžeme modliť počas svojich každodenných činností. Môžeme sa modliť, keď sme na cirkevnom zhromaždení, doma, keď ideme po ceste alebo po ulici, keď pracujeme, keď pripravujeme

¹¹ Jn 15:7: „Ak zostávate vo mne a ak aj moje slová zostávajú vo vás, proste, čo len chcete, a stane sa vám.“

¹² Náuky a zmlúvy 46:30: „Ten, kto prosí v Duchu, prosí podľa vôle Boží pročež je učiněno tak, jak prosí.“

¹³ Jakub 4:3: „prosíte, ale nedostáváte, lebo prosíte zle; chcete to přemárniť podľa svojich zlých žádostí.“

¹⁴ Náuky a zmlúvy 46:9: „Nebot' v pravdě pravím vám, jsou dány pro dobro těch, kteří mne milují a zachovávají všechna přikázání má, a toho, kdo se snaží tak činiti; aby mohli býti požehnáni všichni, kteří mne hledají nebo kteří mne prosí, a ne pro znamení, aby ho mohli promrhati v žádostech svých.“

¹⁵ NaS 88:65: „A budete-li prositi o něco, co pro vás nutné není, obráti se to k vašemu odsouzení.“

¹⁶ Ale keď sa ty modlíš, vojdí do svojej komôrky, zavri za sebou dvere a modli sa k svojmu Otcovi, ktorý je v skrytosti. A tvoj Otec, ktorý vidí aj to, čo je skryté, ti odplatí.

jedlo – nech sme kdekoľvek, alebo nech robíme čokoľvek. Môžeme sa modliť v ktorúkoľvek dennú alebo nočnú dobu. Môžeme sa modliť, keď sme sami alebo keď sme s inými ľuďmi. K svojmu Nebeskému Otcovi sa môžeme podľa mormonov vo svojich myšlienkach obracať neustále (viac Alma 34:37¹⁷). Môžeme sa modliť vždy (viac NaS 10:5). Niekedy sa možno nebudeme cítiť natoľko dobre, aby sme sa chceli modliť. Môžeme byť rozhnevaní, sklúčení alebo rozrušení. V týchto chvíľach máme vynaložiť zvláštne úsilie na to, aby sme sa pomodlili (viac 2. Nefi 32:8-9¹⁸). Každý z nás sa má modliť v súkromí aspoň každý večer a každé ráno. Písma hovoria o modlitbe ráno, uprostred dňa a večer (viac Alma 34:21¹⁹). Mormonom je prikazované, aby mali rodinné modlitby, aby ich rodiny mohli byť požehnané (viac 3. Nefi 18:21²⁰). Mormonskí cirkevní vedúci radia, aby sa ľudia ako rodina modlili každé ráno a večer. Podľa mormonov máme tiež výsadu modliť sa pred každým jedlom, aby sme vzdali vďaky a prosili o požehnanie jedla. Všetky cirkevné zhromaždenia a schôdzky sa začínajú a končia modlitbou. Ďakujeme Pánovi za Jeho požehnania a prosíme o jeho pomoc, aby sme Ho mohli uctievať spôsobom, ktorý Ho teší (*Zásady evanjelia* 2009, s. 35-36).

Dôvody pre modlitbu – Mormoni zdôrazňujú, že modlitba bola a je dôležitou súčasťou evanjelia od počiatku sveta, lebo už Anjel Pána prikázal Adamovi a Eve, aby činili pokánie a vzývali Boha v mene Syna (viac Mojžiš 5:8). Toto prikázanie nebolo vraj nikdy odvolané. Modlitba pomáha priľnúť tesnejšie k Bohu. Všetky naše myšlienky, naše slová a naše skutky sú ovplyvnené našimi modlitbami. Máme sa modliť o silu odolávať pokušeniam Satana a jeho nasledovníkov (viac 3. Nefi 18:15²¹, NaS 10:5). V modlitbe máme Bohu vyznávať svoje hriechy

¹⁷ Alma 34:37: „A teraz, milovaní bratia moji, prajem si, aby ste si pamätali veci tieto a aby ste pracovali na spásu svojej s bážňou pred Bohom, a aby ste už viac nepopierali príchod od Krista.“

¹⁸ 2. Nefi 32:8: „A teraz, milovaní bratia moji, uvedomujem si, že ešte stále premýšľate v srdci svojom, a zarmucuje sa, že o veci tejto musím hovoriť. Lebo keby ste počúvali Ducha, ktorý učí človeka modliť sa, vedeli by ste, že sa musíte modliť, lebo zlý duch neučí človeka modliť sa, ale učí ho, že sa modliť nemusí.“

2. Nefi 32:9: „Ale hľa, hovorím vám, že sa musíte vždy modliť a neochabovať, že nemáte pre Pána konať ničoho bez toho, aby ste sa najskôr nepomodlili k Otcovi v mene Kristovom, aby ti posvätil konanie tvoje, aby konanie tvoje mohlo byť pre blaho duše tvojej.“

¹⁹ Alma 34:21: „Volajte k nemu v dome svojom, áno, za celý dom svoj, ako ráno, tak napoludnie a večer.“

²⁰ 3. Nefi 18:21: „Modlite sa k Otcovi v rodine svojej, vždy v mene mojom, aby manželkám vašim a deťom vašim mohlo byť požehnané.“

²¹ 3. Nefi 18:15: „Veru, veru hovorím vám, musíte bdieť a modliť sa vždy, aby vás diabol nepokúšal a neodviedol vás do zajatia.“

a máme Ho prosiť, aby nám odpustil (viac Alma 38:14²²). Máme sa modliť o Pánovo vedenie a pomoc v našom každodennom živote. Potrebujeme sa modliť za svoju rodinu a priateľov, svojich blížnych, svoju úrodu a svoje zvieratá, za svoju každodennú prácu a iné svoje činnosti. Máme sa modliť o ochranu pred svojimi nepriateľmi. (Viac Alma 34:17-27²³). Máme sa modliť, aby sme vyjadrili lásku Nebeskému Otcovi a aby sme viac pociťovali Jeho blízkosť. Máme sa modliť k nášmu Otcovi, aby sme mu ďakovali za svoje blaho a pohodlie a za všetky veci, ktoré nám každý deň dáva (viac Solúnčanom 5:18²⁴). Potrebujeme sa modliť, aby sme Nebeského Otca prosili o silu žiť podľa evanjelia. Máme sa modliť, aby sme sa mohli udržať na úzkej a tesnej ceste, ktorá vedie k večnému životu. Musíme sa modliť k Bohu, pôvodcovi všetkej spravodlivosti, aby sme mohli byť spravodliví vo svojich myšlienkach, slovách a skutkoch (*Zásady evanjelia* 2009, s. 33-34).

O modlitbe mormoni hovoria ako o jednom z najväčších požehnaní, ktoré máme, zakiaľ sme na zemi. Prostredníctvom nej môžeme komunikovať s Nebeským Otcom a každý deň sa usilovať o jeho vedenie (*Zásady evanjelia* 2009, s. 33).

Nás i naše rodiny posilnia modlitba a pôst. Modlitby o vedenie sú silnejšie, keď sa postíme, lebo pôst zdôrazňuje úprimnosť modlitby. Keď sa postíme a modlíme, odvraciame sa od svetských vecí a uznávame, že sme závislí na Pánovi. Týmto spôsobom otvárame svoje srdcia, aby sme sa naučili a prijali Božiu vôľu pre nás a naše rodiny. Modlitba a pôst tiež zväčšujú schopnosť efektívne používať kňazstvo (*Povinnosti a požehnanie kňazstva* 2000, s. 232). Rodinný pôst a modlitba nám môžu priniesť veľkú silu a jednotu (*Povinnosti a požeh-*

²² Alma 38:14: „Nehovor: Ó Bože, ďakujem ti, že sme lepší než sú bratia naši, ale radšej hovor: Ó Pane, odpusť mi nehodnosť moju a pamätaj na bratov mojich v milosrdenstve – áno, priznávajú nehodnosť svoju pred Bohom vo všetkých dobách.“

²³ Alma 34:17-27:

17. Takže, kievž vám Boh dá, bratia moji, aby ste mohli začať uplatňovať vieru svoju k pokánaniu, aby ste začali vzývať sväté meno jeho, aby k vám bol milosrdný;

18. Áno, volajte k nemu pre milosrdenstvo; lebo on je mocný, aby spasil.

19. Áno, pokorte sa a pokračujte v modlitbe k nemu.

20. Volajte k nemu, keď ste na poliach svojich, áno, za všetky stáda svoje.

21. Volajte k nemu v dome svojom, áno, za celý dom svoj, ako ráno, tak napoludnie a večer.

22. Áno, volajte k nemu proti moci nepriateľov svojich.

23. Áno, volajte k nemu proti diablovej, ktorý je nepriateľom všetkej spravodlivosti.

24. Volajte k nemu za úrodu na poliach svojich, aby vám bola prospešná.

25. Volajte k nemu za stáda polí vašich, aby sa rozrastali.

26. Ale to nie je všetko; musíte vyliť dušu svoju v komôrke svojej a na tajných miestach svojich, a v pustatine svojej.

27. Áno, a keď k Pánovi nevoláte, nech je srdce vaše plné, pohnuté neustále k modlitbe a k nemu za blaho vaše, a tiež za blaho tých, ktorí sú okolo vás.

²⁴ Prvý list Tesaloničanom 5:18: „Za všetko vzdávajte vďaky, lebo to je Božia vôľa v Kristovi Ježišovi.“

nanía kňazstva 2000, s. 234). Prostredníctvom modlitby a pôstu môžeme byť pozhnaní fyzicky a môžeme si zväčšiť svoju vieru a duchovnú silu (*Povinnosti a pozhnaní kňazstva* 2000, s. 237).

Pri otázke prijímania odpovedí na modlitbu mormoni uvádzajú citáty Ježiša Krista v Biblii a Knihe Mormonovej. Spasiteľ učil: „Proste a dostanete, hľadajte a nájdete, klopte a otvorí sa vám. Veď každý, kto prosí, dostáva, kto hľadá, nachádza, a tomu, kto klope, sa otvorí“ (Mt 7: 7-8). Nefitom povedal: „A o čokoľvek, čo je správne, budete prosiť Otca v mene mojom veriac, že obdržíte, hľa, bude vám dané“ (3. Nefi 18:20.) Nebeský Otec podľa mormonov počuje naše modlitby. Nemusí vždy odpovedať tak, ako to očakávame, ale odpovie – vo svojom vlastnom čase a podľa svojej vôle. Pretože vie, čo je pre nás najlepšie, odpovie možno niekedy *nie*, i keď sú naše prosby úprimné. Odpovede na modlitby prichádzajú mnohými spôsobmi. Často prichádzajú prostredníctvom tichého, jemného hlasu Ducha Svätého. Môžu prísť behom situácií, ktoré nás v živote stretávajú, alebo prostredníctvom láskavých skutkov tých, ktorí sú okolo nás. Keď sa budeme i naďalej prostredníctvom modlitby približovať k Nebeskému Otcovi, budeme ľahšie rozpoznávať Jeho milosrdné a múdre odpovede na svoje prosby. Budeme zisťovať, že On je naše „útočisko i sila....“ (Žalmy 46:1²⁵) (*Vérni víře. Slovník evangelia* 2004, s. 76).

Úprimné modlitby sú vraj vždy zodpovedané. Niekedy môže odpoveď znieť *nie*, pretože to, o čo sme prosili, by pre nás nebolo najlepšie. Niekedy znie odpoveď *áno* a my pocítíme vrelý, príjemný pocit ohľadom toho, čo máme urobiť (viac NaS 9:8-9 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 16)²⁶). Niekedy odpoveď znie „chvíľu počkaj“. Naše modlitby sú vždy zodpovedané v čase a spôsobom, o ktorých Pán vie, že nám najviac pomôžu. Niekedy Pán odpovedá na naše modlitby prostredníctvom druhých ľudí. Dobrý priateľ, manžel alebo manželka, rodič alebo iný člen rodiny, cirkevný vedúci, misionár – ktokoľvek z nich môže byť inšpirovaný, aby urobil niečo, čo zodpovie našu modlitbu. Boh nám často pomáha, aby sme boli sami schopní nájsť odpoveď na svoje modlitby. Keď sa modlíme o pomoc, máme urobiť všetko, čo je v našich silách, aby sme uskutočnili to, po čom túžime. Keď žijeme podľa evanjelia Ježiša Krista a neustále sa modlíme, poznávame

²⁵ Ž 46:1-2: „Zbormajstrovi. Od Korachovcov. Pieseň pre vysoký hlas. – Boh je naše útočisko a sila, osvedčená pomoc v súženiach.“

²⁶ NaS 9:8-9:

8. Ale, viz, pravím tobě, že ty to musíš promysleti v myslí své; potom se mne musíš tázati, zda je to správné, a jestliže je to správné, já způsobím, aby nitro tvé v tobě hořelo; tudíž, ty pocítíš, že je to správné.

9. Avšak nebude-li to správné, nebudeš míti žádných takových pocitů, ale budeš míti otupění myšlení, jež způsobí, že zapomeneš tu věc, která je nesprávná; tudíž, nemůžeš psáti to, co je posvátné, ledaže ti to bude dáno ode mne.

radosť a šťastie. Mormoni zvyčajne aj citát z Náuk a zmlúv (NaS 112:10): „Buď pokorný, a Pán tvoj Boh ťa povedie za ruku a dá ti odpoveď na tvoje modlitby“ (*Zásady evanjelia* 2009, s. 36-37).

Publikácia, ktorá sa snaží priblížiť základné vieroučné otázky mormonov, *Vérni víre. Slovník evanjelia* rozlišuje osobnú, rodinnú a verejnú modlitbu.

K osobnej modlitbe uvádza: Ježiš Kristus v Kázaní na hore radil: „Ale keď sa ty modlíš, vojdí do svojej komôrky, zavri za sebou dvere a modli sa k svojmu Otcovi, ktorý je v skrytosti. A tvoj Otec, ktorý vidí aj to, čo je skryté, ti odplatí“ (Mt 6:6²⁷). Osobné modlitby v súkromní sú nevyhnutnou súčasťou duchovného rozvoja človeka. Prínajmenšom každé ráno a večer si má nájsť miesto, kde nebude vyrušovaný. Nech pokorne pokľakne a rozpráva sa so svojím Nebeským Otcom. I keď sa niekedy musí modliť potichu, nech občas vyvinie potrebné úsilie na to, aby sa mohol modliť nahlas (viac NaS 19:28 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 33)²⁸; 20:51 (*Nauky a smlouvy* 2004, s. 38)²⁹. Nech pamätá na to, že modlitba je komunikáciou v oboch smeroch. Keď modlitbu dokončí, nech zostane chvíľu ticho a načúva. Nebeský Otec niekedy, zakaiaľ je človek na kolenách, poskytne radu, vedenie alebo útechu. Nech sa človek nikdy nepodvolí myšlienke, že nie je hodný toho, aby sa modlil. Táto myšlienka vraj pochádza od Satana, ktorý človeka chce presvedčiť o tom, že sa modliť nesmie (viac 2. Nefi 32:8³⁰). Ak človeku chýba túžba modliť sa, nech sa modlí tak dlho, pokiaľ ju nezíska. Spasiteľ vraj prikázal: „Modli sa vždy, aby si mohol vyjsť ako víťaz, aby si mohol poraziť Satana a aby si mohol uniknúť rukám Satanových služobníkov, ktorí podporujú jeho dielo“ (NaS 10:5). Napriek tomu, že človek nemôže stále kľačať, stále prednášať osobnú modlitbu v súkromí, môže ponechať svoje srdce „plné, pohnuté neustále k modlitbe k (Bohu)“ (Alma 34:27³¹, viac tiež 3. Nefi 20:1³²). Po celý deň si môže človek uchovávať stály pocit lásky k Nebeskému Otcovi a k Jeho Milovanému

²⁷ Mt 6:6: „Ale keď sa ty modlíš, vojdí do svojej komôrky, zavri za sebou dvere a modli sa k svojmu Otcovi, ktorý je v skrytosti. A tvoj Otec, ktorý vidí aj to, čo je skryté, ti odplatí.“

²⁸ NaS 19:28: „A opäť, prikazuji ti, aby ses modlil nahlas, rovnako ako v skrytosti, na verejnosti, rovnako ako v súkromí.“

²⁹ NaS 20:51: „A navštevovati príbytek každého člena nabáda je, aby se modlili nahlas i v skrytosti a konali všechny rodinné povinnosti.“

³⁰ 2. Nefi 32:8: „A teraz, milovaní bratia moji, uvedomujem si, že ešte stále premýšľate v srdci svojom, a zarmucuje sa, že o veci tejto musím hovoriť. Lebo keby ste počúvali Ducha, ktorý učí človeka modliť sa, vedeli by ste, že sa musíte modliť, lebo zlý duch neučí človeka modliť sa, ale učí ho, že sa modliť nemusí.“

³¹ Alma 34:27: „Áno, a keď k Pánovi nevoláte, nech je srdce vaše plné, pohnuté neustále k modlitbe k nemu za blaho vaše, a tiež za blaho tých, ktorí sú okolo vás.“

³² 3. Nefi 20:1: „A STALO sa, že prikázal zástupu, aby sa prestali modliť, a tiež učeníkom svojim. A prikázal im, aby sa neprestávali modliť v srdci svojom.“

Synovi. Svoju Otcovi môže ticho vyjadrovať vďačnosť a prosiť Ho o to, aby človeka posilňoval pri plnení jeho zodpovedností. V chvíľach pokušenia a fyzického nebezpečenstva Ho môže ticho prosiť o pomoc (*Věrní víře. Slovník evangelia* 2004, s. 74-75).

O rodinnej modlitbe mormonská príručka píše: Spasiteľ ľuďom neprikázal len to, aby sa modlili v súkromí, ale tiež ich nabáda, aby sa modlili so svojou rodinou. Povedal: „Modlite sa k Otcovi v rodine svojej, vždy v mene mojom, aby manželkám vašim a deťom vašim mohlo byť požehnané“ (3. Nefi 18:21). Či je muž ženatý alebo žena vydatá, nech urobí rodinnú modlitbu stálou súčasťou svojho rodinného života. Každé ráno a každý večer nech pokorne spoločne pokľaknú. Každému členovi rodiny nech sa často dáva príležitosť predniesť modlitbu. Nech sa zjednocujú s vďačnosťou za požehnanie, ktoré im Nebeský Otec dáva. Nech sa zjednocujú vo viere a nech prosia o požehnanie, ktoré potrebujú, a nech sa modlia za druhých. Prostredníctvom pravidelnej rodinnej modlitby sa členovia rodiny budú približovať k Bohu a k sebe navzájom. Deti sa budú učiť rozprávať so svojím Otcom v nebi. Všetci budú lepšie pripravení slúžiť druhým a odolávať pokušeniam. Ich domov bude miestom duchovnej sily, útočiskom pred zlými vplyvmi sveta (*Věrní víře. Slovník evangelia* 2004, s. 75).

Čo sa týka verejnej modlitby, občas môže byť človek požiadaný, aby preniesol takú modlitbu, trebárs na cirkevnom zhromaždení alebo v cirkevnej triede. Keď dostane takúto príležitosť, nech pamätá na to, že hovorí s Nebeským Otcom, že nemá predniesť verejnú kázeň. Nech si nerobí starosti s tým, čo si druhí budú myslieť o tom, čo hovorí. Miesto toho nech prednesie jednoduchú modlitbu, ktorá mu bude vychádzať zo srdca (*Věrní víře. Slovník evangelia* 2004, s. 75-76).

Publikácia *Věrní víře. Slovník evangelia* dáva rady, na ktoré je potrebné pamätať, ak sa človek snaží, aby sa modlitba stala súčasťou jeho života. Ide o tieto zásady (pre modlitbu):

- Urobte svoje modlitby zmysluplnými.
- Používajte slová, ktoré vyjadrujú lásku, vážnosť, úctu a blízky vzťah.
- Vždy Nebeskému Otcovi vzdávajte vďaky.
- Vyhľadávajte u Nebeského Otca vedenie a silu pre všetko, čo robíte.
- Keď sa modlíte, pamätajte na potreby druhých.
- Usilujte sa o vedenie Ducha Svätého, aby ste vedeli, čo do svojich modlitieb zahrnúť.
- Keď v modlitbe o niečo požiadate, robte všetko, čo je vo vašich možnostiach, aby ste napomohli naplneniu svojej žiadosti (*Věrní víře. Slovník evangelia* 2004, s. 72-74).

Mormoni používajú presné modlitby iba v chrámových nariadeniach, v dvoch modlitbách sviatosti a v krstnej modlitbe. Vo všetkých ostatných prípadoch sa vyjadrujú svojimi vlastnými slovami (Ludlow 1992, s. 1117-1120).

V príspevku sme opisali a charakterizovali modlitbu, ako sa vyskytuje u príslušníkov jednej z netradičných náboženských spoločenstiev – mormonov, ako ju definujú, členia, teda aké jej druhy rozoznávajú, akým spôsobom sa modlia, ale i z časti z akých biblických a mimobiblických textov pritom vychádzajú. Ide o relatívne aktuálnu tému, pretože práve v tomto roku si mormoni pripomínajú okrúhle výročie zjavenia sa zakladateľovi cirkvi Josephovi Smithovi, ako aj okrúhle výročie založenia samotnej mormonskej cirkvi, ktorá je na Slovensku registrovaná pod názvom Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní.

Zoznam bibliografických odkazov

- Biblia*. Slovenský ekumenický preklad, 2017. Banská Bystrica.
- GAVENTOVÁ, O., 2006. *Filozofia náboženstva*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK. ISBN 80-223-2152-4.
- HORA, L., 1995. *Problematika tzv. alternatívnej religiozity a jej podíl na formování životní orientace mládeže*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-106-4.
- HOŠEK, P., 2006. Teologie náboženství (teologická religionistika) jako věda. In: GALLUS, P. a P. MACEK, (eds.). *Evangelická teologie pod drobnohledem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), s. 59-68. ISBN 80-7325-083-7.
- Kniha Mojžiš, 2004. In: *Drahocenná perla*. Salt Lake City: Cirkev Ježíše Krista Svätých posledných dnů.
- Kniha Mormonova*, 2013. Salt Lake City: Cirkev Ježíša Krista Svätých neskorších dní.
- LUDLOW, D. H. (ed.), 1992. *Encyclopedia of Mormonism*. New York: Macmillan Publishing Company. ISBN 0-02-879602-0.
- Povinnosti a požehnania kňazstva. Základná príručka pre držiteľov kňazstva*, 2000. časť A. Salt Lake City: Cirkev Ježíša Krista Svätých neskorších dní.
- Průvodce k písmům, 2009. In: *Kniha Mormonova*. Salt Lake City: Cirkev Ježíše Krista Svätých posledných dnů.
- Nauky a smlouvy*, 2004. Salt Lake City: Cirkev Ježíše Krista Svätých posledných dnů.
- Věrní víře. Slovník evangelia*, 2004. Salt Lake City: Cirkev Ježíše Krista Svätých posledných dnů.
- Zásady evangelia*, 2009. Salt Lake City: Cirkev Ježíše Krista Svätých posledných dnů.

PaedDr. Miroslav Kazík, PhD.

Teologická fakulta Trnavskej univerzity so sídlom v Bratislave
e-mail: miroslaw.kazik@wp.pl

PREVENCIA AKO VÝZNAMNÝ ATRIBÚT FYZICKÉHO, PSYCHICKÉHO A DUCHOVNÉHO ZDRAVIA

Lucia Hudáková – Eva Kovalová – Daniel Jordán – Alexander Koval'

Abstrakt: Zdravie je základom pre dokonalú existenciu človeka v zmysle vnímania v biologickej, psychickej no takisto aj v sociálno-duchovnej štruktúre. Patrí medzi najdôležitejšie prvky pri dosahovaní všetkých cieľov, ktoré si človek určí. Životný štýl ľudí v dnešnej dobe je častokrát nezdravý a tým prudko vzrastá aj počet rôznych civilizačných ochorení. Súčasná moderná medicína sa okrem odbornej diagnostiky a liečby snaží pacienta nasmerovať na činnosti, ktoré mu pomôžu dosiahnuť vyššiu kvalitu života.

V tomto príspevku by sme chceli vyzdvihnúť a upriamiť pozornosť na prevenciu ako dôležitý článok udržania si fyzického, psychického a duchovného zdravia človeka. Príspevok má prehľadovo-teoretický charakter.

Kľúčové slová: prevencia, zdravie, homeostáza, stratégie prevencie

Abstract: Health is the basis for the perfect existence of man in terms of perception in biological, psychological but also in social-spiritual structure. It is one of the most important elements in achieving all the goals one sets. People's lifestyle today is often unhealthy, and so the number of various civilization diseases is increasing.

In addition to professional diagnostics and treatment, modern modern medicine aims to direct the patient towards activities that will help him to achieve a higher quality of life.

In this paper, we would like to highlight and draw attention to prevention as an important element in maintaining the physical, mental and spiritual health of a person. The paper is of an overview-theoretical nature.

Key words: prevention, health, homeostasis, prevention strategies

Zdravie patrí k najvýznamnejším hodnotám každého človeka, je to prejav dokonalosti a rovnováhy systému človeka – homeostáza. A však udržanie harmónie v súčasných podmienkach nie je jednoduché. No aj keď sa naruší, dá sa obnoviť (Zbojek 2015).

Najznámejšia a najzákladnejšia definícia zdravia bola publikovaná Svetovou zdravotníckou organizáciou (World Health Organization – Constitution of WHO 1946): „*Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease and infirmity*” – Zdravie je stav úplnej fyzickej, psychickej a sociálnej pohody. Nie je to len neprítomnosť choroby alebo slabosti.“

Už Sokrates hovoril, že telo je len obalom duše. Akonáhle ochorie duša, ochorie aj telo. Z tohto dôvodu organizmus, ktorý je zdravý, mal by reagovať

na vonkajšie podnety bez akýchkoľvek obmedzení. Mal by vykazovať odolnosť voči chemickým, fyzikálnym, biologickým no i spoločenským činiteľom.

Keďže zdravie predstavuje harmonicky vyvážený telesný a duševný stav človeka sprevádzaný pocitom spokojnosti, v ktorom je človek subjektívne bez problémov a objektívne bez lekárskeho nálezu, je podmienené určitými exogénnymi (starostlivosť v oblasti zdravotníctva, prostredie, v ktorom žijeme, štýl života) no i endogénnymi (genetika, pohlavie, vek) vplyvmi.

Ako uvádza Machová, Kubátová (2010) zdravie samo o sebe nie je cieľom života, ale predstavuje jednu z podmienok zmysluplného života. Jeho úžasnú a obrovskú hodnotu si človek uvedomí bohužiaľ až vtedy, ak on sám, alebo niekto z jeho okolia oň príde. Ak však chceme tomuto predísť a zdravie si uchovať čo najdlhšie, je dôležité poznať samotné príčiny ochorenia a vhodne im predchádzať.

Kľúčovú úlohu v zlepšovaní a udržaní zdravia zohráva prevencia, keďže vedie ľudí k tomu, aby robili „zdravšie“ rozhodnutia a podporuje ich k tomu, aby žili zdravším životným štýlom.

Ako uvádza Zbojek (2015) nový prístup k zdraviu a chorobe nám umožní mnohým zdravotným problémom a zraneniam predchádzať.

Prevencia

Prevencia je základnou filozofiou modernej medicíny a týka všetkých oblastí ľudského života. Zohráva dôležitú úlohu v dosiahnutí a udržaní optimálneho orálneho zdravia človeka počas celého života. Vkladá mu do rúk rozhodovanie a zodpovednosť za seba a za svoje zdravie, ponúka zlepšenie zdravia, zvýšenie kvality života a zároveň zníženie finančných výdavkov na ošetrovanie (Ležovič a kol., 2005).

Liba (2010) predstavuje prevenciu ako „kontinuálny proces zameraný na kladné ovplyvňovanie zdravia prostredníctvom životného štýlu, v rámci ktorého človek rovnomerne uspokojuje svoje fyzické, psychické, sociálne a duchovné potreby.“ V najširšom slova zmysle ide o posilňovanie pozitívnych podmienok a vplyvov spoločnosti, spoločenského systému (výchovno-vzdelávacieho systému, právneho systému, morálky, socializácie, atď.) zameraného na znižovanie, prípadne vylúčenie rizika výskytu životných situácií, stavov, procesov, javov, udalostí, okolností, ktoré negatívne pôsobia na človeka alebo skupiny ľudí pod vplyvom existujúcich životných, pracovných, sociálno-ekonomických podmienok a spôsobu života.

Podľa Kovalovej a kol. (2010) prevencia (z latinského slova *praeventio*), preventívna starostlivosť, ochrana, je súborom všetkých zdravotných a sociálnych opatrení, ktorých cieľom je predchádzať poškodeniu zdravia, vzniku ochore-

nia. Preto má dôležitú úlohu pri presadzovaní zásad zdravého životného štýlu u človeka od narodenia počas celého života. Ponúka mu možnosť samostatného rozhodnutia o vlastnom zdraví pri ochoreniach, ktorým sa dá zabrániť, a tým aj samozodpovednosti za svoje zdravie.”

Z uvedených definícií možno prevenciu chápať ako celoživotný princíp starostlivosti uchovania si zdravia, ktorý si vyžaduje trpezlivosť a vytrvalosť. Je to proces, zameraný na kladné ovplyvňovanie fyziologických, psychických a sociálnych potrieb prostredníctvom životného štýlu.

Cieľ, delenie prevencie

Cieľom prevencie je formovanie, stabilizácia a zvnútornenie spôsobov reagovania, vnímania, myslenia, cítenia, činností a spôsobov konania, ktoré v sebe saturujú obsah pojmu zdravý životný štýl (Liba 2010). Vo vzťahu k sociálno-patologickým javom je možné prevenciu vymedziť ako cieľavedomé, premyslené a koordinované uplatňovanie psychologických, psychoterapeutických, resocializačných a výchovných metód, kde základným cieľom, a to je spoločné pre všetky úrovne prevencie, je predchádzať, zamedziť alebo minimalizovať prezentované problémy, poruchy alebo javy.

Bašková (2009) uvádza, že medzi základné funkcie prevencie patrí:

- depistáž, plánovanie a projektovanie v rámci preventívnych aktivít, ich evaluácia
- príprava a vzdelávanie nositeľov prevencie formou tréningov a výcvikov, informačné materiály
- podpora, pomoc a poradenstvo pre inštitúcie, ktoré sa podieľajú pri realizácii preventívnych aktivít
- definovanie priorít, identifikovanie základných okruhov problémov dokumentovanie aktivít v oblasti prevencie, prehľad o ich realizácii na miestnej, regionálnej či národnej úrovni
- starostlivosť o odborný rast a vzdelávanie realizátorov prevencie

Rozlišujeme tri druhy prevencie:

- **Primárna – Univerzálna – Generálna prevencia** je zameraná na celú populáciu, ako aj na špecifické podskupiny (školské prozdravotné a protidrogové programy, ponuky alternatív pre štruktúru a obsah voľného času a pod.). Je to prvotné predchádzanie ohrozujúcim javom, ako systém opatrení, aby problém nevznikol.
- **Sekundárna – Selektívna – Adresná** zameraná na populáciu (subpopu-

láciu) v podmienkach zvýšeného rizika, konkrétnejšia forma prevencie zameraná už na ohrozené skupiny obyvateľstva (ohrozenie spôsobené prostredím, narušenými vzťahmi v rodine, spôsobom života rodiny, sociálnym znevýhodnením, nezamestnanosťou ...).

- **Terciárna – Indikovaná** zameraná na jednotlivcov, ktorí prejavujú špeciálne znaky a symptómy alebo znaky subnormnej závislosti. Jej cieľom je zabrániť recidíve, prípadne zhoršovaniu stavu tých, ktorí absolvovali liečenie alebo nejakú terapiu (Liba 2010).

Olšovská (2014) tvrdí, že žiadna prevencia nemá jednoduchý a priamočiary návod na úspech, a preto sa musí opierať o rôzne stratégie. Stratégie prevencie delia rôzni autori rôzne.

Delenie stratégií podľa metodiky práce: stratégia šírenia informácií, stratégia účinného vzdelávania v prevencii, stratégia využívania alternatív, stratégia ovplyvňovania komunity, stratégia environmentálneho prístupu, stratégia identifikácie problému a pacienta.

Novákovou (2006) formulované zásady efektívnej prevencie sú podobné: skorý začiatok preventívnych aktivít, cielenosť a primeranosť informácií a foriem pôsobenia, orientácia na zdravý spôsob života a pozitívne alternatívy, prepojenie prevencie tzv. legálnych a nelegálnych drog, vrátane závislosti od činnosti, dlhodobosť a systematickosť, využívanie rôznych prostredí, nepoužívanie neúčinných prostriedkov a foriem (Olšovská 2014).

Je potrebné zdôrazniť, že neexistuje univerzálna stratégia v podobe nejakého návodu, ktorého dodržiavanie by zabezpečilo úspech prevencie. Efektívnosť každého preventívno-výchovného pôsobenia je podmienená vhodnou voľbou programov, techník, metód, úloh i obsahom činnosti.

Prevencia v školských podmienkach predpokladá aj znalosti učiteľa a spontánny záujem o preventívnu prácu, jeho ochotu vzdelávať sa. Dobrovoľnosť a ľudská dimenzia jeho osobnosti môžu veľkou mierou prispieť k napĺňaniu cieľov prevencie.

Záver

Prevencia nás neustále núti vychovávať ľudí k zodpovednosti za svoje zdravie v čase, keď ešte človek nemá žiaden problém. Je to súbor opatrení presadzovaných v dobe, kedy ochorenie ešte nie je prítomné. Práve vtedy je dôležité samotné „poznanie“, ktoré je základným predpokladom dobrého zdravotného stavu, pretože len uvedomelý človek má pred sebou dlhý život v zdraví a spokojnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAŠKOVÁ, M. a kol., 2009. *Výchova k zdraviu*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, spol. s r. o. ISBN 978-80-8063-320-2.
- ČARNOKÁ, T. a E. KOVALOVÁ, 2006. *Preventívna stomatológia*. Prešov: FZ PU. ISBN 80-8068-477-4.
- ČELEDOVÁ, L. a R. ČEVELA, 2010. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing a. s. ISBN 978-80-247-3213-8.
- FARKAŠOVÁ, D. et al., 2005. *Ošetrovateľstvo – teória*. 1. vyd. Martin : Osveta. ISBN 80-8063-182-4.
- HEGYI, L., I. BIELIK a kol., 2011. *Základy verejného zdravotníctva*. vyd. Herba. ISBN 978-80-89171-84-2.
- HOLČÍK, J., P. KAŇOVÁ a L. PRUDIL, 2005. *Systém péče o zdraví a zdravotníctví*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetrovateľství a nelékařských zdravotnických odborů. ISBN 57-854-05.
- KOVALOVÁ, E. a M. ČIERNY, 2006. *Orálna hygiena I*. Prešov: Vydavateľstvo Pavol Šidelský, Akcent Print.
- KOVALOVÁ, E., A. ELIAŠOVÁ a kol. 2010. *Orálna hygiena II.,III.*, Prešov: Vydavateľstvo Pavol Šidelský, Akcent Print. ISBN 978-80-89295-24-1.
- LEŽOVIČ, J., E. KOVALOVÁ, T. ČARNOKÁ, M. ČIERNY, A. ELIÁŠOVÁ, V. JAVORKA, T. KLAMÁROVÁ a M. MURGAŠOVÁ, 2005. *Detské zubné lekárstvo*. Bratislava: DALI-BB s. r. o. ISBN 978-80-89090-41-9.
- LIBA, J., 2010. *Výchova k zdraviu v primárnej edukácii*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1042-2.
- LONGAUEROVÁ, A., 2006. *Metodika starostlivosti o ústnu dutinu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 80-8068-517-7.
- LONGAUEROVÁ, A., I. ONDRIOVÁ a V. LONGAUEROVÁ, 2010. *Vedomosti a postoje rodičov vo vzťahu k prevencii zubného kazu detí mladšieho školského veku*. In: MOLISA 7. Prešov: Fakulta zdravotníctva Prešovskej univerzity v Prešove, Fakultná nemocnica s poliklinikou Jána Adama Reinama v Prešove, 77-81 s. ISBN 978-80-555-0233-5.
- OEŠAVSKÁ, M., 2014. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov 1. časť*. Vydavateľstvo Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. ISBN 978-80-8052-684-9.
- VOKURKA M., J. HUGO a kol., 2005. *Velký lékařský slovník*. Štvrté vydanie. Praha: Maxdorf. ISBN 80-7345-058-5.
- ZBOJEK, J., 2015. *Šlabikár zdravia*. Vydavateľstvo TypoPress Košice –Myslava. ISBN 978-80-8129-044-2.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION 2006, Basic Documents, Forty-fifth edition. Supplement, October 2006 [online] . [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf

Mgr. Lucia Hudáková, PhD.

Katedra dentálnej hygieny

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: lucia.hudakova@unipo.sk

doc. MUDr. Eva Kovalová, PhD.

Katedra dentálnej hygieny

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: eva.kovalova@unipo.sk

POZITÍVNA PEDAGOGIKA A PRAVIDLÁ V ŠKOLE

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

Autor: PaedDr. Jana Hanuliaková, PhD. a PaedDr. Dáša Porubčanová, PhD.
Vydavateľ: Dubnica nad Váhom: Vysoká škola DTI.
Rok vydania: 2019
ISBN: ISBN 978-80-89732-83-8.

Výstupom VI. ročníka festivalu vzdelávania konaného 30. 09. 2019 v Spišskej Novej Vsi je publikácia *Pozitívna pedagogika a pravidlá v škole*. Cieľom konferencie podľa slov autoriek bolo zamerať pozornosť na aktuálne otázky výchovy a vzdelávania s cieľom podporiť vzájomné smerovanie základného, stredného a vysokého školstva v regionálnom i globálnom ponímaní; konkrétne prispieť k podpore humánnych prístupov; zviditeľniť význam pozitívnej psychológie a pedagogiky; ukázať iný uhol pohľadu na vzdelávanie a výchovu s dôrazom na pozitívne vlastnosti osobností žiakov; prezentovať aktuálne otázky pozitívnej edukácie a hľadať prepojenia s praktickými príkladmi z každodennej praxe v našich školách.

Autorky publikácie pripomínajú, že pozitívna psychológia a edukácia sa primárne orientuje na kladné stránky osobnosti, na jej možnosti, potenciality a zameriava sa na štúdium pozitívnych oblastí ľudského života. Vychádza z teoretických koncepcií už od Abrahama Maslowa. Tie sa orientujú na šťastie človeka, na zmysel života, na kladné stránky osobnosti, na kultivovanie pozitívnych možností žiaka, na zlepšovanie motivačného potenciálu, na výskum pozitívnych individuálnych vlastností a rysov osobnosti (optimizmus, zvedavosť, odolnosť, zmysel pre humor).

Autorky tiež apelujú na prítomnosť pravidiel v triede, predostávajú niekoľko námetov pre zefektívnenie edukačného procesu v súčasnom školskom prostredí. Publikácia je doplnená úlohami a testami, ktoré je možné aplikovať v školskom prostredí ako možnosť verifikácie splnenia edukačných cieľov. Predložený text má praktický prínos, je vhodný pre študentov učiteľstva aj pre pedagógov rôznych typov škôl.

PEDAGOGICKÁ DIAGNOSTIKA V EDUKAČNEJ TEÓRII A PRAXI

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

Autor: PaedDr. Dáša Porubčanová, PhD.
Vydavateľ: Nová Forma, s.r.o., Týn nad Vltavou
Rok vydania: 2019
Rozsah: 182 s.
ISBN: 978-80-7612-137-9.

Autorka už v úvode vysokoškolskej učebnice zdôrazňuje, že diagnostika má zvláštny význam pre vedu i pre jej praktické uplatnenie. Pripomína, že termín „*diagnosis*“ v gréčtine znamená skrz, cez poznanie. Voľne sa do slovenčiny najčastejšie prekladá ako rozlišujúce poznávanie, rozpoznávanie alebo hĺbkové poznávanie. Z predloženého textu sa tiež dozvedáme, že v rôznych odvetviach praxe sa stretávame s dvojicou pojmov diagnostikovanie a diagnóza. Pojem diagnóza bol pôvodne prebratý z lekárskeho prostredia. Až oveľa neskôr bol tento pojem využitý aj v psychológii a v pedagogike, ale našiel uplatnenie aj v technických aplikáciách.

Na problematiku pedagogického diagnostikovania autorka poukázala z hľadiska edukačnej praxe, postavenej na vedeckej teórii. Pedagogické diagnostikovanie vníma, ako poznávanie žiaka a zároveň ako aktívny proces a prístup pedagoga k edukačnému procesu, k žiakovi, k sebe k rodičom, kolegom.

Vysokoškolská učebnica pozostáva z desiatich kapitol. V prvých častiach autorka podrobne charakterizovala predmet, funkcie pedagogickej diagnostiky a prístupy v diagnostikovaní. V samostatnej kapitole svoju pozornosť sústredila na osobnosť učiteľa v procese pedagogickej diagnostiky. V tomto kontexte vymedzila a popísala kompetencie učiteľa s dôrazom na diagnostickú kompetenciu. Zaujímala sa tiež o osobnosť pedagóga odbornej prípravy. Prínosnou časťou vysokoškolskej učebnice je kapitola zaoberajúca sa metódami pedagogickej diagnostiky, v ktorej autorka venuje pozornosť aj požiadavkám na použitie diagnostických metód v edukačnej praxi. Popisuje tak ústne i písomné skúšky, slovné asociácie, pojmové mapy, metódu rozhovoru, dotazník, pozorovanie, rôzne druhy testov a konštrukciu didaktických testov. Autorka tiež podrobne charakterizovala hodnotenie žiakov a upozornila na trendy v skúšaní a hodnotení žiakov.

Druhá časť predloženého textu sa zaoberá diagnostikou žiaka v rámci edukačného procesu a sebadiagnostikovaním a sebahodnotením žiaka. V tejto súvislosti autorka charakterizovala význam aj techniky diagnostických a sebadiagnostických techník žiakov, skupiny žiakov, triedy aj školy. Vo vysokoškolskej učebnici bola tiež analyzovaná problematika afektívnych vlastností, metódy ich diagnostikovania a tiež príčiny vzniku afektívnych prejavov.

Vo finálnej kapitole sa je pozornosť venovaná diagnostike rodinného prostredia. V tejto súvislosti autorka vymedzila a charakterizovala znaky rodinného prostredia, ozrejmila tiež význam kooperácie rodiny a školy. Prostredníctvom viacerých príloh bolo ponúknutých niekoľko vhodných možností diagnostikovania rodinného prostredia.

Vysokoškolskú učebnicu odporúčam k jej vydaniu, je určená študentkám a študentom učiteľských študijných programov, pedagógom, vychovávateľom, rodičom a každému komu nie je edukačný proces a jeho diagnostikovanie ľahostajné.

Sociálna a duchovná revue

vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych
sociálnych a duchovných otázkach

– máj 2020 –

Redakčná rada:

prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD. (predseda)

Dr.h.c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

Dr.h.c. prof. ThDr. Radim Pulec - Kryštof, PhD.

prof. ThDr. Peter Kormaník, PhD.

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

prof. ThDr. Vasilij Sadvarij

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.

Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA

doc. ThDr. Václav Ježek, PhD. et PhD.

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.

Dr hab. Beata Szluz, prof. UR

doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.

doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.

PhDr. Andrej Nikulin, PhD.

PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.

PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD. et PhD.

ThDr. Vladimír Kocvár, PhD.

PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD.

Hlavný redaktor: PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD. et PhD.

Recenzenti: Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII

doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.

Technický redaktor: Peter Szombathy

Výkonná redaktorka: Mgr. et Mgr. Martina Šipová, PhD.

Na obálke: Krásy jari. Snímka: Simona Šipová

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Nevyžiadané rukopisy a fotografie redakcia nevracia.

Prosíme vážených prispievateľov, aby príspevky zasielali nasledovne:

1. číslo: do 15. mája – 2. číslo: do 15. októbra

Vychádza 2x ročne

Kontakt: sadrevue@gmail.com

VYDAVATELSTVO
PREŠOVskej
UNIVERZITY

Vydavateľ: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove,

Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov

IČO 17 070 775

Časopis zaregistrovaný MK SR pod č. EV 4183/10

ISSN 1338-290X

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

V tomto čísle nájdete:

- ▶ **EDUKÁCIA ĽUDÍ PRE ŽITIE V SÚČASNOM SVETE**
- ▶ **ETNICKÁ MINORITA – NAJČASTEJŠIE OHROZENÁ CHUDOBOU**
- ▶ **POHĽAD NA ETIKU A MORÁLKU ZO STRANY ZDRAVOTNÍCKEHO PRACOVNÍKA**
 - ▶ **MODEL ABCD V POMOCY POSTPENITENCJARNEJ**
- ▶ **POTREBA ZVYŠOVANIA INTERKULTÚRNEHO POVEDOMIA
V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ**